

66918

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

ORMAN MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI

**ARTVİN VE ARDANUÇ DEVLET ORMAN İŞLETME MÜDÜRLÜKLERİ
KARŞILAŞTIRMALI ÖRNEKLERİ YARDIMI İLE
DEVLET ORMAN İŞLETMELERİNDE EKONOMİK BAŞARININ
BELİRLENMESİ**

Orman Müh. Atakan ÖZTÜRK

**Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünce
"Orman Yüksek Mühendisi"
Ünvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir**

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 10.07.1997

Tezin Savunma Tarihi : 05.08.1997

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Mustafa Fehmi TÜRKER

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Kâmil YAZICI

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Hakkı YAVUZ

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Fazlı ARSLAN

Temmuz 1997

TRABZON

ÖNSÖZ

“Artvin ve Ardahan Devlet Orman İşletme Müdürlükleri Karşılaştırmalı Örnekleri Yardımı İle Devlet Orman İşletmelerinde Ekonomik Başarının Belirlenmesi” adlı bu çalışma, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisliği Programında Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır.

Öncelikle, yüksek lisans tez konumun belirlenmesi ve çalışmalarımın yürütülmesinde bana yol gösteren, çalışmamı şekil, esas, içerik ve kaynak olarak yönlendiren ve her konuda destek olan Sayın Hocam Doç. Dr. Mustafa Fehmi TÜRKER’e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimimde kendilerinden ders aldığım ve esinlendiğim Değerli Hocalarım Prof. Dr. Kâmil YAZICI, Prof. Dr. A. Uçkun GERAY, Doç. Dr. Ahmet TÜRKER ve Doç. Dr. Cantürk GÜMÜŞ ile bu tezin jüri üyeliğinde bulunarak katkılarını esirgemeyen Sayın Hocam Doç. Dr. Hakkı YAVUZ’a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Çalışmalarım sırasında, görevlendirmeler konusunda gerekli kolaylığı sağlayan ve beni teşvik eden Hocalarım, Artvin Orman Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Yılmaz ÖZTAN’a ve Dekan Yardımcısı Sayın Prof. Dr. Zafer ASLAN’a, tezime fikir ve eleştirileriyle katkıda bulunan Sayın Öğr. Gör. Hüseyin AYAZ’a, başta Arş. Gör. Habip EROĞLU ve Fahrettin TİLKİ olmak üzere Artvin Orman Fakültesi’ndeki Araştırma Görevlisi arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmayla ilgili verilerin temini konusunda her türlü yardımda bulunan Artvin Orman Bölge Müdürlüğü İşletme ve Pazarlama Şube Müdürü Sayın Bekir CALAP ve İşletmeler Saymanı Sayın Yusuf Kenan KAVAZ’a, Artvin ve Ardahan Devlet Orman İşletme Müdürlükleri Orman İşletme Şeflerine ve çalışmamda emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Çalışmamın ilgilenenlere faydalı olması en büyük dileğimdir.

Trabzon, Temmuz 1997

Atakan ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
TÜRKÇE ÖZET.....	VII
İNGİLİZCE ÖZET.....	VIII
ŞEKİL LİSTESİ.....	IX
TABLO LİSTESİ.....	X
1. GENEL BİLGİLER.....	1
1.1. Giriş.....	1
1.2. Literatür Özeti.....	4
1.3. Ormanlık ve Orman İşletmeciliği.....	10
1.3.1. Ormanlık	10
1.3.2. Orman İşletmesi ve Türkiye’de Orman İşletmeciliği.....	11
1.3.3. Orman İşletmelerinin Özellikleri.....	13
1.3.3.1. Kuruluş Yeri Özellikleri.....	13
1.3.3.2. Fonksiyonel Özellikleri.....	14
1.3.3.3. Faaliyetlerine İlişkin Özellikleri.....	14
1.3.3.4. Ekonomik Unsur Yönünden Özellikler.....	15
1.3.4. İşletmecilik ve Orman İşletmeciliğinin Fonksiyonları.....	15
1.3.4.1. Yönetim Fonksiyonu.....	16
1.3.4.2. Satın Alma Fonksiyonu.....	17
1.3.4.3. Üretim Fonksiyonu.....	17
1.3.4.4. Pazarlama Fonksiyonu.....	19
1.3.4.5. Finans Fonksiyonu.....	20
1.3.4.6. İş Gören Fonksiyonu.....	21
1.3.4.7. Muhasebe Fonksiyonu.....	22
1.3.4.8. Araştırma Geliştirme Fonksiyonu.....	23
1.3.4.9. Halkla İlişkiler Fonksiyonu.....	24

1.3.5. Ormanlık Sektörünün Ülke Ekonomisindeki Yeri.....	26
1.4. Araştırma Alanının Tanıtımı.....	27
1.4.1. Artvin Devlet Orman İşletmesinin Tanıtımı.....	28
1.4.1.1. İşletmenin Tarihçesi.....	28
1.4.1.2. İşletme Ormanlarının Alan, Servet, Artım ve Etası.....	29
1.4.1.3. Üretim ve Satış Durumu.....	31
1.4.1.4. Personel Hareketleri.....	32
1.4.2. Ardauç Devlet Orman İşletmesinin Tanıtımı.....	33
1.4.2.1. İşletmenin Tarihçesi.....	33
1.4.2.2. İşletme Ormanlarının Alan, Servet, Artım ve Etası.....	33
1.4.2.3. Üretim ve Satış Durumu.....	35
1.4.2.4. Personel Hareketleri.....	36
2. MATERYAL VE YÖNTEM.....	38
2.1. Materyal.....	38
2.2. Yöntem.....	38
2.2.1. Araştırma Alanının Seçilmesinin Nedenleri.....	38
2.2.2. Araştırma Yıllarının Seçimi.....	39
2.2.3. Tarife Bedeli Hesabında İzlenen Yol.....	40
2.2.4. Ağaç Serveti Değerinin Hesabında İzlenen Yol.....	46
2.2.4.1. Ağaç Serveti Maliyet Değeri	47
2.2.4.2. Ağaç Serveti İstikbal Değeri	48
2.2.4.3. Ağaç Serveti Kesim Değeri Hesabında İzlenen Yol.....	48
2.2.5. Arazi Değerinin Hesaplanmasında İzlenen Yol.....	50
2.2.5.1. Arazi Maliyet Değeri	51
2.2.5.2. Arazi Mübadele Değeri.....	51
2.2.5.3. Arazi Hasıla Değerinin Hesabında İzlenen Yol.....	51
2.2.5.4. Arazi Değerinin Yaklaşık Formüllerle Bulunmasında İzlenen Yol.....	55
2.2.6. Orman Değerinin Hesaplanmasında İzlenen Yol.....	56
2.2.7. Ormanlık Cüzi Faizinin Seçiminde İzlenen Yol.....	56
2.2.8. İşletme Sermayesinin Hesabında İzlenen Yol.....	58
2.2.9. Ekonomik Başarı Hesabında İzlenen Yol.....	61

2.2.9.1. Mutlak Ekonomik Başarı Hesabında İzlenen Yol.....	61
2.2.9.1.1. Yıllık Hasıla Veren Sürekli İşletmede Mutlak Ekonomik Başarının Hesabında İzlenen Yol.....	62
2.2.9.1.2. Periyodik Hasıla Veren Sürekli İşletmede Mutlak Ekonomik Başarının Hesabı.....	63
2.2.9.2. Nispi Ekonomik Başarı Hesabında İzlenen Yol.....	64
2.2.9.2.1. Nispi Ekonomik Başarının Genel Ortalama Faiz Yüzdesi Olarak Tayini.....	64
2.2.9.2.1.1. Yıllık İşletmelerde Ekonomik Başarının Genel Ortalama Faiz Oranına Göre Tayini.....	65
2.2.9.2.1.2. Periyodik İşletmelerde Ekonomik Başarının Genel Ortalama Faiz Oranına Göre Tayini.....	66
2.2.9.2.2. Nispi Ekonomik Başarının Cari (Müşir Nispet) Faiz Yüzdesi Olarak Tayininde İzlenen Yol.....	67
2.2.9.2.2.1. Yudeich Pressler Gösterge Oranının Tayininde İzlenen Yol.....	67
2.2.9.2.2.2. Kraft'ın Gösterge Oranının Tayininde İzlenen Yol.....	68
2.2.9.2.2.3. Pressler'in Yaklaşık Gösterge Oranının Tayininde İzlenen Yol.....	69
3. BULGULAR.....	73
3.1. İşletmelerin Orman Değerlerinin Belirlenmesine Yönelik Elde Edilen Bulgular.....	73
3.1.1. Gerçeğe Yakın Tarife Bedeli ile Merkezden Gelen Tarife Bedelleri Bulguları ve Karşılaştırılması.....	73
3.1.2. Ağaç Serveti, Arazi ve Orman Değerleri Bulguları ve Karşılaştırılması..	80
3.2. İşletmelerin Sabit Sermayelerine İlişkin Bulgular.....	85
3.3. İşletmelerin Döner Sermayelerine İlişkin Bulgular.....	86
3.4. İşletmelerin Sermayelerine İlişkin Bulgular.....	88
3.5. İşletmelerin Stoklarına İlişkin Bulgular.....	90
3.6. İşletmelerin Ekonomik Durumuna İlişkin Bulgular.....	92
3.6.1. Ekonomiklik Düzeyine İlişkin Bulgular.....	92
3.6.2. Satış Geliri Düzeyine İlişkin Bulgular.....	93
3.6.3. Kârlılık Düzeyine İlişkin Bulgular.....	93

3.7. İşletmelerin Gelir Gider Analizi Bulguları.....	94
3.8. Ekonomik Başarı Hesabına İlişkin Bulgular.....	100
3.8.1. Mutlak Ekonomik Başarı Bulguları.....	100
3.8.2. Nispi Ekonomik Başarı Bulguları.....	103
3.8.2.1. Yudeich Pressler Gösterge Oranı Bulguları.....	103
3.8.2.2. Kraft'ın Gösterge Oranı Bulguları.....	104
3.8.2.3. Pressler'in Yaklaşık Gösterge Oranı Bulguları.....	105
4. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	108
4.1. Tarife Bedeline İlişkin Bulguların Tartışılması.....	108
4.2. Ağaç Serveti Değerine İlişkin Bulguların Tartışılması.....	110
4.3. Arazi Değerine İlişkin Bulguların Tartışılması.....	111
4.4. İşletmelerin Sermayelerine İlişkin Bulguların Tartışılması.....	112
4.5. İşletmelerin Stoklarına İlişkin Bulguların Tartışılması.....	113
4.6. İşletmelerin Ekonomik Durumuna İlişkin Bulguların Tartışılması.....	114
4.7. İşletmelerin Gelir Giderlerine İlişkin Bulguların Tartışılması.....	115
4.8. İşletmelerin Ekonomik Başarılarına İlişkin Bulguların Tartışılması.....	118
4.8.1. Mutlak Ekonomik Başarı Bulgularının Tartışılması.....	118
4.8.2. Nispi Ekonomik Başarı Bulgularının Tartışılması.....	119
5. ÖNERİLER.....	121
6. KAYNAKLAR.....	126
7. EKLER.....	133
8. ÖZGEÇMİŞ.....	136

ÖZET

Günümüzde kamu ya da özel tüm işletmelerde, gelecekteki faaliyetlerin planlanması ve kıt kaynakların etkin bir şekilde kullanımı açısından, işletmecilik faaliyetleri sonucunda elde edilen başarının belirlenmesine duyulan gereksinim gün geçtikçe artmaktadır. Bir kamu kuruluşu olan Devlet Orman İşletmelerinde başarı belirlenmesi konusunda, üretim süresinin uzunluğu, doğaya açık işletmecilik vb. özelliklerden dolayı bir takım zorluklar söz konusu olmasına rağmen, orman işletmelerinin işlevlerini yerine getirebilmeleri ve sürekliliklerini sağlayabilmeleri için ekonomik başarılarının belirlenmesi gerekmektedir.

Devlet Orman İşletmelerinde ekonomik başarının belirlenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, biri hizmet yönü ağırlıkta olan Artvin Devlet Orman İşletmesi, diğeri de üretim yönü ağırlıkta olan Ardanuç Devlet Orman İşletmesi ele alınarak, 1991-1995 yıllarını kapsayan 5 yıllık dönemde ilgili işletmelerin ekonomik başarıları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir

Öncelikle, her iki işletme için de Orman Genel Müdürlüğü'nden gönderilen tarife bedellerinin yanında işletme verileri esas alınarak gerçeğe yakın tarife bedelleri hesaplanmıştır. Her iki tarife bedeline göre işletmelerin ağaç serveti ve arazi değerleri belirlenmiştir.

Daha sonra gerçeğe yakın tarife bedeline göre hesaplanan ağaç serveti ve arazi değerlerinden hareketle, mutlak ve nispi ekonomik başarı ölçümü yöntemleriyle işletmelerin ekonomik başarıları hesaplanmıştır. Buna göre; 1991-1995 yıllarını içine alan 5 yıllık dönem boyunca mutlak ekonomik sonuçlar; her iki işletmede negatif değerler olarak gerçekleşmiş, yani her iki işletme bu dönemde başarılı olmuşlardır (Ardanuç Devlet Orman İşletmesi 1994 yılı hariç). Nispi ekonomik sonuçlar ise, Artvin ve Ardanuç Devlet Orman İşletmeleri'nde sırası ile; Yudeich Pressler gösterge oranı % 6 - % 41, Kraft'a göre faiz oranı % 58 - % 61 ve Presslerin gösterge oranına göre faiz oranı ise % 7 - % 29 şeklinde gerçekleşmiştir.

Araştırma sonucunda; mutlak ekonomik sonuçlar her zaman güvenilir olmadığı için, cari faiz yüzdesine göre hesaplanan nispi oranlar topluca değerlendirildiğinde, bir merkez işletmesi olan Artvin DOİ'nin, bir üretim işletmesi olan Ardanuç DOİ'den ekonomik yönden daha başarısız olduğu, dolayısıyla sermayesinin büyük bir kısmını oluşturan arazi ve ağaç servetini ekonomik olarak çalıştıramadığı ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Devlet Orman İşletmesi, Ormanlık Sektörü, Tarife Bedeli, Arazi Değeri, Ağaç Serveti Değeri, Ekonomik Başarı

SUMMARY

“DETERMINATION OF THE ECONOMIC PERFORMANCE IN THE STATE FOREST ENTERPRISES: A COMPARATIVE STUDY OF ARTVIN AND ARDANUÇ STATE FOREST ENTERPRISES”

Nowadays, the necessity of the determination of the economic performance in public and private enterprises has been increasing.

There are some difficulties to determine the success level of the State Forest Enterprises due to the long rotation period, effect of the nature, and so on.

This research, of which main purpose is to determine the economic performance of Artvin State Forest Enterprise as a service enterprise and Ardanuç State Forest Enterprise as a production enterprise, has used data from Artvin and Ardanuç State Forest Enterprises, covering the period of 1991-1995.

Using the tariff price of forest enterprises and General Directorate of Forestry, land value and growing stock have been calculated. And then relative and absolute economic performance have been determined by means of land value and growing stock.

According to the absolute economic results, both Artvin and Ardanuç State Forest Enterprise had been successful between 1991 and 1995, except that Ardanuç State Forest Enterprise had not been successful in 1994. According to the relative economic results, Yudeich Pressler Index Ratio, Kraft Index Ratio and The Approximate Index of Pressler have been 6 %, 58 %, 7 % in Artvin State Forest Enterprise, and 41 %, 61 %, 29 % in Ardanuç State Forest Enterprise, respectively.

Since absolute economic results are not always reliable, the economic performance of Artvin State Forest Enterprise has been compared with Ardanuç State Forest Enterprise by considering relative ratios. As a result of this research, it has been determined that Artvin State Forest Enterprise has less economic performance than Ardanuç and could not use its capital as rational as Ardanuç State Forest Enterprise.

Key words: State forest enterprise, Forestry sector, Tariff price, Land value, Growing stock, Economic performance

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1. Araştırma Bölgesi (Artvin ve Ardanoç DOI'leri).....	28
Şekil 2. Artvin DOI'nin Tomruk Tarife Bedellerinin Karşılaştırılması.....	76
Şekil 3. Ardanoç DOI'nin Tomruk Tarife Bedellerinin Karşılaştırılması.....	76
Şekil 4. Artvin DOI'nin Maden Direği Tarife Bedellerinin Karşılaştırılması.....	77
Şekil 5. Ardanoç DOI'nin Maden Direği Tarife Bedellerinin Karşılaştırılması.....	77
Şekil 6. Artvin DOI'nin Sanayi Odunu Tarife Bedellerinin Karşılaştırılması.....	78
Şekil 7. Ardanoç DOI'nin Sanayi Odunu Tarife Bedellerinin Karşılaştırılması.....	78
Şekil 8. Artvin DOI'nin Yakacak Odun Tarife Bedellerinin Karşılaştırılması.....	79
Şekil 8. Ardanoç DOI'nin Yakacak Odun Tarife Bedellerinin Karşılaştırılması.....	79

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1. Artvin DOİ Ormanlarının İşletme Şekillerine Göre Dağılımı.....	29
Tablo 2. Artvin DOİ'nin Ağaç Serveti ve Artım Durumu.....	30
Tablo 3. Artvin DOİ'nin Üretim Durumu.....	31
Tablo 4. Artvin DOİ'nin Satış Durumu.....	31
Tablo 5. Artvin DOİ Satışlarının Ürün Çeşitleri İtibari İle Dağılımı.....	32
Tablo 6. Artvin DOİ Personel Hareketleri.....	33
Tablo 7. Ardanoç DOİ Ormanlarının İşletme Şekillerine Göre Dağılımı.....	34
Tablo 8. Ardanoç DOİ'nin Ağaç Serveti ve Artım Durumu.....	34
Tablo 9. Ardanoç DOİ'nin Üretim Durumu.....	35
Tablo 10. Ardanoç DOİ'nin Satış Durumu.....	36
Tablo 11. Ardanoç DOİ Satışlarının Ürün Çeşitleri İtibari İle Dağılımı.....	36
Tablo 12. Ardanoç DOİ Personel Hareketleri.....	37
Tablo 13. Artvin DOİ İçin Elde Edilen Tarife Bedelleri Bulgularının Karşılaştırılması.....	74
Tablo 14. Ardanoç DOİ İçin Elde Edilen Tarife Bedelleri Bulgularının Karşılaştırılması.....	75
Tablo 15. Artvin DOİ'de Ağaç Servetinin Çap Sınıflarına Dağılışı.....	80
Tablo 16. Ardanoç DOİ'de Ağaç Servetinin Çap Sınıflarına Dağılışı.....	80
Tablo 17. Artvin DOİ Ağaç Servetinin Ürün Çeşitleri İtibariyle Dağılışı.....	81
Tablo 18. Ardanoç DOİ Ağaç Servetinin Ürün Çeşitleri İtibariyle Dağılışı.....	81
Tablo 19. Gerçeğe Yakın Tarife Bedeli ve Merkezden Gelen Tarife Bedeline Göre Ribel Formülü Yardımıyla Hesaplanan Ağaç Serveti Değeri Bulgularının Karşılaştırılması.....	82
Tablo 20. Gerçeğe Yakın Tarife Bedeline Göre ve Ribel Formülü Yardımıyla Hesaplanan Arazi Değeri Bulguları.....	83
Tablo 21. Merkezden Gelen Tarife Bedeline Göre Ribel Formülü Yardımıyla Hesaplanan Arazi Değeri Bulguları.....	84

Tablo 22. Gerçeğe Yakın Tarife Bedeline Göre Çeşitli Yöntemlerle Hesaplanan Hektardaki Arazi Değerleri.....	84
Tablo 23. Gerçeğe Yakın Tarife Bedellerine Göre Tüm İşletme Alanlarına Ait Orman Değeri Bulguları.....	85
Tablo 24. Merkezden Gelen Tarife Bedellerine Göre Tüm İşletme Alanlarına Ait Orman Değeri Bulguları	85
Tablo 25. Artvin DOİ Arazi ve Ağaç Serveti Dışındaki Sabit Kıymet Değerleri Bulguları.....	85
Tablo 26. Ardanoç DOİ Arazi ve Ağaç Serveti Dışındaki Sabit Kıymet Değerleri Bulguları.....	86
Tablo 27. Artvin DOİ’de Çeşitli Kıymetli Evrak ve Paralara İlişkin Bulgular.....	86
Tablo 28. Ardanoç DOİ’de Çeşitli Kıymetli Evrak ve Paralara İlişkin Bulgular...	87
Tablo 29. Artvin DOİ Ambar Mevcudu Bulguları.....	87
Tablo 30. Ardanoç DOİ Ambar Mevcudu Bulguları.....	87
Tablo 31. Artvin DOİ Stok Değerleri Bulguları.....	88
Tablo 32. Ardanoç DOİ Stok Değerleri Bulguları.....	88
Tablo 33. Artvin DOİ Toplam Sermayesine İlişkin Bulgular ve Yıllara Göre Değişimi.....	89
Tablo 34. Ardanoç DOİ Toplam Sermayesine İlişkin Bulgular ve Yıllara Göre Değişimi.....	89
Tablo 35. Artvin DOİ’de Yapacak Odun Tüm Stok ve Kıymetlendirme Oranları	90
Tablo 36. Artvin DOİ’de Yakacak Odun Tüm Stok ve Kıymetlendirme Oranları	91
Tablo 37. Ardanoç DOİ’de Yapacak Odun Tm Stok ve Kıymetlendirme Oranları.....	91
Tablo 38. Ardanoç DOİ’de Yakacak Odun Tüm Stok ve Kıymetlendirme Oranları.....	92
Tablo 39. İşletmelerin Ekonomiklik Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	93
Tablo 40. İşletmelerin Satış Geliri Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	93
Tablo 41. İşletmelerin Kârlılık Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	93
Tablo 42. Artvin DOİ Gelir Bulguları.....	95
Tablo 43. Ardanoç DOİ Gelir Bulguları.....	95
Tablo 44. Artvin DOİ Gider Bulguları.....	96

Tablo 45. Ardanoç DOİ Gider Bulguları.....	96
Tablo 46. Artvin DOİ Gelir Gider Bulguları ve Karşılaştırması.....	97
Tablo 47. Ardanoç DOİ Gelir Gider Bulguları ve Karşılaştırması.....	97
Tablo 48. Tüm Satışların Piyasa Satışı Şeklinde Yapılması Halinde Ortaya Çıkabilecek Olan Gelir / Gider Oranları ve Gerçekleşen Gelir / Gider Oranlarıyla Karşılaştırılması	98
Tablo 49. Artvin DOİ’de Piyasa Satışları Dışında Yapılan Satışlardan Oluşan Gelir Kayıplarına İlişkin Bulgular.....	98
Tablo 50. Ardanoç DOİ’de Piyasa Satışları Dışında Yapılan Satışlardan Oluşan Gelir Kayıplarına İlişkin Bulgular.....	99
Tablo 51. Artvin DOİ Toplam Gelir ve Giderlerinin Mutlak Ekonomik Başarıya Göre Karşılaştırılması Bulguları.....	100
Tablo 52. Ardanoç DOİ Toplam Gelir ve Giderlerinin Mutlak Ekonomik Başarıya Göre Karşılaştırılması Bulguları.....	100
Tablo 53. III. Bonitet Ladin İşletme Sınıfına Göre Faustmann Formülü Yardımıyla Hesaplanan Arazi Hasıla Değeri Bulguları.....	101
Ek Tablo 1. Artvin DOİ’nin Hasat, Nakil ve Satış Giderleri.....	133
Ek Tablo 2. Ardanoç DOİ’nin Hasat, Nakil ve Satış Giderleri.....	133
Ek Tablo 3. Artvin DOİ’ye Ait Tevzi Giderler.....	134
Ek Tablo 4. Ardanoç DOİ’ye Ait Tevzi Giderler.....	134
Ek Tablo 5. Artvin ve Ardanoç DOİ’leri Piyasa Satışları.....	135
Ek Tablo 6. Artvin DOİ Kültür ve İdare Masrafları.....	135
Ek Tablo 7. Ardanoç DOİ Kültür ve İdare Masrafları.....	135

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Giriş

Günümüzde her örgütün görevlerini yürütmede ve amaçlarını yerine getirmede sağladığı başarı (performans) derecesinin bilinmesine duyulan gereksinim gün geçtikçe artmaktadır. Başarının ölçümü, denetimi, geliştirilmesi ve bu konuda kullanılacak kriterler (veya modeller) zamana, mekana, sektöre (özel, kamu, kamu iktisadi kuruluş vb.) göre ve hatta aynı sektör içinde bile değişim gösterebilmekte olup (1), işletme performansının diğer bir değişle başarı düzeyinin ölçülmesi için kullanılacak göstergelerin; etkenlik, verim, verimlilik, kalite, yenilik, çalışma yaşamının kalitesi ve kârlılık boyutlarını içermesi gerekmektedir (2).

Temel uğraşısı kaynak yönetimi olan ormancılıkta (3); teknik, biyolojik, ekonomik ve sosyal sonuçlar doğuran çok yönlü faaliyetler bir arada gerçekleştirilmektedir (4). Ülkemiz ormancılık sektöründe Devlet Orman İşletmeleri (DOİ), bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde temel birimler niteliğindedir. DOİ'lerin işlevlerini etkin bir biçimde yerine getirebilmesi ve sürekliliğini koruyabilmesi, ekonomi biliminin öngördüğü iktisadilik, verimlilik ve kârlılık ilkelerine uyulmasını gerektirir. İşletmenin başarılı çalışıp çalışmadığını değişik yönlerden gösteren bu kavramlar, birbirlerinden farklı olmalarına karşın, her biri giderleri azaltma ve gelirleri arttırma hususunda yararlanılabilen araçlar konumundadırlar (5). Bunların dışında DOİ'lerde başarı ölçümünde, ormanların sağladığı hizmetlerin sosyal yönünü ölçen sosyal fayda kriteri gibi kriterlere de ihtiyaç vardır.

Öte yandan, ülkemiz ormancılık sektörü bir bütün olarak değerlendirildiğinde, üretken kaynakların kullanımında başarısız olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise; ormancılığımızda başarı konusu gündeme geldiğinde, başarının genellikle bitki, toprak, su sarmalında ele alınıp, Orman Genel Müdürlüğü (OGM) bünyesinde sosyal ve ekonomik kapsamda başarı parametreleri ve başarı değişkenlerinin tanımlanmamış oluşudur. Orman işletmeleri kamu mülkiyetinde olması yüzünden, orman işletmelerinin amaçlarının da, ülkenin makro ekonomik ve bölgesel amaçlarının bir türevi niteliğinde olduğu söylenebilir. Bu noktada orman işletmelerinde, kıt kaynakların ne derece etken kullanılarak, işletme amaçlarına ne ölçüde ulaşıldığının ölçümü, objektif ve yansız başarı değişkenlerinin

belirlenmesi, işletmelerin aynı zaman periyodundaki (yatay başarı) ve tek bir işletmenin farklı zaman periyotlarındaki başarı derecelerinin (dikey başarı) karşılaştırılması önem kazanmaktadır (1,6).

Ülkemiz ekonomisini oluşturan 64 sektör içerisinde temel üretim sektörleri bünyesinde yer alan ormancılık sektörünün; ormanların korunması, genişletilmesi, ormanların sosyal, ekonomik ve teknik endişeleri de dikkate alarak, çok yönlü olarak işletilmesi, orman ürünlerine ve hizmetlerine olan talebin sürekli olarak karşılanması ve ormanların içinde ve bitişiğinde yaşayan köylülerin ormanlara yönelik olumsuz baskılarını en aza indirmek için gerekli önlemlerin alınması şeklinde özetlenebilecek amaçları bulunmaktadır (7). Ancak, şimdiye kadar bu amaçların gerçekleşmesini engelleyen birtakım olumsuzluklar ormancılığımızda görülmüştür. Bu olumsuzluklar; ülkemiz ormancılık örgütlerinde başarının tanımlanmayışı ve değerlendirilmeyişi, birey ve işletmeler arası rekabet ortamının oluşturulmayışı, uzmanlığın geçerli olmayışı, motivasyonun eksikliği ve personelin belli yerlerde yığılması ve tüm bunlara dayalı olarak da pahalı çalışan bir organizasyon biçiminin söz konusu olması şeklinde sıralanabilir (8).

Tüm bu olumsuzluklar ormancılık sektörünün ülke ekonomisine olan katkısının % 0.5 düzeyinde gerçekleşmesi sonucunu doğurmuştur. Ormancılık sektörünün ülke ve bölge ekonomisine katkısını arttırabilmek için; işletmeleri verimli, iktisadi ve kârlı işletmek; diğer bir deyişle, bu işletmeleri en az giderle en yüksek geliri sağlayacak şekilde yönetmek ve sonuç olarak da ormancılık sektörünün milli gelir içindeki payını yükseltmek hedeflenmelidir (7). Bu noktada özellikle doğal kaynakların hızla tükenmesi; bir yandan bu kaynaklardan sağlanan hammaddelerin verimli kullanılmasını, bir yandan da var olan kaynakların iyileştirilmesi ve geliştirilmesi ile yenilenmesini zorunlu kılmaktadır (9).

Ülkemiz ormancılığı bağlamında var olan ormanların verimli ve etkin bir şekilde işletilmesi ve daha önce belirtilen amaçlara ulaşılması ise, ancak mevcut DOİ'lerde sosyal, ekonomik ve teknik açıdan çağdaş ormancılığa uygun bir yapılanmaya gidilmesiyle mümkün olacaktır. Bu yapılanma ise, ancak DOİ'lerin başarı durumlarının belirlenip sonuçların irdelenmesiyle mümkün olacaktır. Böylece, işletmeler geçmiş dönemdeki ekonomik başarılarını belirleyebileceği gibi, gelecek dönemdeki faaliyetlerinin ekonomik yapısını kararlaştırabilecektir (10).

Ülkemizde, uygulamada DOİ'ler gerektiğinde bağlı oldukları Orman Bölge Müdürlüğü (OBM) düzeyinde tek tek ele alınmakta, gerçekleştirebildikleri etkinlikler de

yine tek tek irdelenmekte, bu sırada da yalnızca gerçekleşme / hedef oranları üzerinde durulmakta olup (11), bunun dışında, işletmelerin kaynaklarının etkin ve rasyonel kullanılıp kullanılmadığı konusu üzerinde durulmamaktadır. Çünkü günümüze kadar gelen anlayışa göre, orman işletmelerinin başarılı olup olmamaları sadece onların üretim düzeyiyle ölçülmüş, ancak bu üretimi hangi fedakârlıklarla, bir başka ifadeyle ne kadar masrafla yaptığı üzerinde fazlaca durulmamıştır. Bunun sonucunda da işletmeler faaliyet dönemlerini zararlar kapatmış, fakat fazla üretim yaptıkları için başarılı sayılabilmişlerdir.

Bu yüzden, ormancılık işletmelerinde ekonomik başarının tanımlanması, değerlendirilmesi ve başarılı yöneticilerin çeşitli yöntemlerle ödüllendirilmesi (primli ücret, yükselme, takdir vb.) işletmeler ve bireyler arasında rekabet ortamı doğuracaktır. Bu rekabet, işletmelere tahsis edilen kaynakların makro ekonomik hedefler, sektörel ve bölgesel amaçlar doğrultusunda etkin bir biçimde kullanılmasını, yöneticilerin alternatif geliştirme ve çok ölçütlü karar vermesini, ileri planlama, ekonomi, işletme ve ormancılık tekniklerine talepçi olunmasını ve de çağdaş ormancılık anlayışının gelişmesini sağlayacaktır (1).

Bu noktadan hareketle, bu araştırmada, DOİ'lerde ekonomik başarı belirlenmesi amaçlanmış, bunun için de Artvin OBM bünyesinde yer alan biri hizmet ağırlıklı Artvin Merkez DOİ, diğeri de üretim ağırlıklı Ardanoç DOİ, iki örnek olarak ele alınmıştır. Söz konusu işletmelerin başarı düzeyleri, mutlak ve nispi ekonomik başarı tayini yöntemlerinden yararlanılarak, 1991-1995 yıllarını kapsayan 5 yıllık periyot içerisinde belirlenmesi yoluna gidilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda işletmelerin üretim ve hizmet işletmeleri oluşları da göz önünde bulundurularak, her bir işletme için karşılaştırmalı olarak başarıyı getirecek mali, iktisadi, idari, sosyal ve yönetsel bir takım öneriler sunulması amaçlanmıştır.

Bu amacı gerçekleştirmek için, beş ana bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde, çalışma konusu genel olarak ortaya konmuş, kısaca amaç ve kapsam üzerinde durulmuş, konuyla direkt ya da dolaylı olarak ilgili olan literatürler özetlenmiş, ormancılık ve orman işletmeciliği hakkında genel bilgilerin yanı sıra, araştırma alanının tanıtımına da yer verilmiştir.

İkinci bölümde, araştırmada kullanılan verilerin kaynaklarına ve bu verilerin nasıl kullanıldığına ilişkin bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, materyallerin değerlendirilmesi sonucunda elde edilen çalışma konusuna ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, bulgulara dayalı olarak elde edilen sonuçlar tartışılmıştır.

Beşinci bölümde ise, her iki işletmenin ekonomik başarılarından hareketle DOI'ler için başarıyı arttırıcı bir takım öneriler sunulmuştur.

1.2. Literatür Özeti

Literatür taramaları sonucunda; araştırma konusuyla direkt ilişkili olan bir kaç çalışmayla birlikte, orman işletmelerinde ve ormancılıkta çeşitli ekonomik analizleri içeren yerli ve yabancı çalışmaların özetleri aşağıdaki gibi sunulmuştur.

Miraboğlu tarafından yapılan “Devlet Orman İşletmelerinin İşletme İktisadı Bakımından Tetkiki” adlı çalışmada; ülkemizde orman işletmeciliği, orman işletmeciliğinin geçmişteki ve bugünkü durumu, milli ekonomi açısından değerlendirilmiş, orman işletmelerinin hesaplarında yer alan aktif ve pasif unsurlar ayrıntılı olarak ele alınmış ve ormancılığı ileri ülkelerle kıyaslama yoluna gidilmiştir. Son olarak da, işletmeler faaliyetleri sonucunda bilançolarda yer alan kâr-zarar rakamlarına bağlı olarak; her yıl düzenli kâr eden işletmeler, bazı yıl kâr bazı yıl zarar fakat sonuçta zarar eden işletmeler, bazı yıl zarar bazı yıl kâr fakat sonuçta kâr eden işletmeler ve her yıl düzenli olarak zarar eden işletmeler şeklinde sınıflandırılmıştır (12).

Peker'in yaptığı “Türkiye’de Orman İşletmeciliği ve İşletme Ekonomisi Bakımından Rasyonalizasyonu” adlı çalışmanın ilk bölümünde, rasyonalizasyon ve rasyonalizasyonun orman işletmeciliği faaliyetlerine göre tasnifi konularına değinilmiştir. İkinci bölümde ise ülkemizde orman işletmeciliğinin hali hazır durumu ortaya konduktan sonra, işletme ekonomisi bakımından orman işletmeciliğindeki finansman, yatırım, iş gücü, istihsal ve pazarlama faaliyetlerine ilişkin önerilen rasyonalizasyon tedbirleri sayesinde, orman ürünleri muhammen satış fiyatında takriben % 30 oranında bir azalma beklenebileceği, bunun da orman mahsulleri hammaddesini işleyen orman sanayii bakımından büyük önem taşıdığı vurgulanmıştır (13).

Yaprak tarafından yapılan “Kızılçamda Ekonomik Analizler” adlı çalışmada, tabii olarak yetişmiş ve bakım müdahaleleri görmemiş bir kızılçam ormanı için; en yüksek odun

hasılası veren idare müddetinin kullanımı, bu idare müddetiyle kağıtlık oduna ağırlık veren bir idare amacıyla işletmecilik yapılabileceği ve kızılçam ormanlarında tabii ve dikim yoluyla gençleştirme çalışmaları ayrı ayrı ele alınarak, ekonomik analizleri yapılmış ve uygulanabilirlikleri irdelenmiştir. Tüm bu analizlerin yapılmasında, kızılçam üretimine tahsis olunan bir işletmenin verebileceği normal faiz oranının % 3 olacağı belirtilmiştir (14).

Geray'ın Akdeniz bölgesinde bulunan 36 DOİ'de yaptığı çalışmada, 3 yıllık periyot içerisinde elde edilen, işletme içi ve işletme dışı karakteristikler ile sosyal, ekonomik ve fiziksel karakteristiklere göre, temel öğeler analizi yardımıyla belirlenen servet yoğunluğu, işletme iriliği, direkt giderler düzeyi ve satış başarısı olarak adlandırılan 4 temel öğe ile, işletmelerin birbirlerine nazaran konumlarını ve yakınlıklarını saptamanın mümkün olacağı anlaşılmıştır. Daha sonra diskriminant analiziyle orman işletmeleri 3 gruba ayrılmıştır. I. grup servet yönünden zengin, kaliteli ve çok üretim yapan işletmelerden oluşmuştur. Sosyal baskının az olduğu bu orman işletmeleri, ileri teknolojinin en önce girmesi gereken yerler olarak değerlendirilmiştir. III. grup orman işletmeleri sosyal baskıları fazla, genel idare giderleri yüksek, üretim ve yatırım düzeyleri düşük işletmelerden, II. gruptaki işletmeler ise belirlenen özellikler açısından her iki grubun ortasında yer alan işletmelerden oluşmuştur. III. gruptaki işletmelerin yeniden örgütlenmesi, II. ve III. grup işletmelerin kapsadığı alanlarda orman ve halk ilişkilerini olumlu yönde etkileyecek olan kooperatifleşmenin yaygınlaştırılması önerilmiştir (15).

Çağlar ve Öncer'in ülke genelindeki 101 DOİ'den sağlanan 9 kümede toplanabilen ve işletmenin teknik ve kaynak kullanım yönünü belirten 43 değişkene bağlı olarak, DOİ'lerde başarı belirlenmesi amacıyla gerçekleştirdikleri "Devlet Orman İşletmelerinde Başarı Düzeylerinin Belirlenmesi" adlı ortak çalışmada, değişkenlerin seçimi ve ağırlıklandırılmasında çok boyutlu analiz tekniklerinden faktör çözümlemesi kullanılmıştır. Analizler sonucunda; kapsama alınan değişkenler yönünden 1988 yılında görece olarak Muğla OBM en başarılı, Elazığ OBM ise en başarısız OBM olarak değerlendirilmiştir. Bazı DOİ'lerin OBM'ler bazında başarılarının da sıralandığı çalışmada, Ardanuç DOİ Artvin OBM'ye bağlı analize konu 6 DOİ arasında, başarı sıralamasında 3. sırada yer almıştır (11).

Geray'ın Antalya Orman Bölge Baş Müdürlüğü'ne bağlı Düzlerçamı Orman İşletme Müdürlüğü'nde yapmış olduğu çalışmada, işletme bünyesinde üretim tekniği

incelenerek, belirlenen input çeşitleri doğrultusunda işletme birbirinden farklı 171 birime (aktivite alanına) ayrılmış ve her bir aktivite alanı için gerçek tarife bedeli hesaplanmıştır. En uygun idare süresi tespiti amacıyla 40, 50, 60, 70 senelik idare süreleri için analiz tekrarlanmış ve 70 yaşında bütün aktivite alanlarında tarife bedelinin marjinal değeri sıfır bulunmuştur. Buna göre; marjinal tarife bedelinin sıfır olduğu noktaya kadar, ormanı bekletmenin iktisadilik prensibine uygun olacağı sonucuna varılmıştır (16).

Yazıcı, “Orman İşletmesinin Ekonomik Büyüklüğü (Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği)” adlı çalışmasında, orman işletmelerinin başarılı olabilmesi için; karşılaştırmalı verimlilik ölçümlerinde Farrell Yöntemi, minimal işletme büyüklüğü tespitinde de Başabaş Yöntemi kullanılması, orman işletmelerinin verimliliklerine göre örgütlendirilmesi, DOI’lerin mali yapısını etkileyen genel idare ve taşıma giderleri üzerinde önemle durulması gerektiğini, ağaç servetinin miktarı ve bünyesi göz önünde tutulmak koşuluyla, orman işletmeleri için büyüklük ölçütü olarak alınabileceğini belirtmiştir (5).

Çağlar’ın orman ürünleri sanayileriyle hali hazırdaki orman işletmelerinin entegrasyonu imkânlarını araştırdığı “Odun Kökenli Ürün Sanayilerinde Dikey Entegrasyon Olanakları ve Yararları” adlı çalışmasında ise, güncel verilerden yararlanarak, mutlak ve göreceli ekonomik sonuç hesaplama teknikleri yardımıyla entegrasyon olanakları somut olarak örneklendirme yoluna gidilmiştir. Sonuçta, özellikle büyük ölçekli odun kökenli ürün sanayilerinin gereksinim duydukları hammaddeyi kendilerinin yetiştirmesi, yani dikey entegrasyonun hem verimli kaynak kullanımı açısından hem de ormanlık alanların arttırılması açısından önemli olduğu vurgulanmıştır (9).

Toksoy’un Trabzon DOI’nin ekonomik başarısını ortaya koymak için yaptığı çalışmada, 1985-1989 yıllarını kapsayan 5 yıllık periyot verilerinden yararlanılarak orman işletmesinin sermayesi yıllar itibarıyla ortaya konulmuş, mutlak ve nispi ekonomik başarı belirlenmiştir. Gelir gider analiziyle de, işletmenin her yıl artan şekilde zarar ettiği ortaya konmuştur (17).

Türker’in yaptığı “Doğu Karadeniz Bölgesi Ormancılık Sektörünün Sosyo-Ekonomik Yapısı” adlı çalışmada, Doğu Karadeniz Bölgesindeki 25 DOI ele alınarak, bu işletmelerin gelir ve giderlerinin yanısıra, bunları etkileyen diğer sosyal, ekonomik ve fiziksel faktörler analize sokulmuş ve ormancılık sektörünün ülke ve bölge ekonomisindeki ağırlığının ekonometrik ve istatistiksel analizlerle ortaya konması

amaçlanmıştır. Öte yandan aynı çalışmada, OBM merkezi ve il merkezlerinde bulunan işletmelerde aşırı personel istihdamının orman işletmelerinin ekonomik başarılarını olumsuz yönde etkilediği, bu bağlamda orman bakım, genel idare ve taşıma giderlerinin üzerinde durulması gerektiği vurgulanmıştır (7).

Türker ve Yazıcı'nın ortak çalışmalarında ise, orman işletmelerinde pazarlama faaliyetlerinde fiyat oluşumu, açık arttırımlı satışlar esas alınarak Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki 25 DOİ'den derlenen veriler yardımıyla ortaya konmuştur. Satış bedeli oluşumunda diğer alanlarda olduğu gibi, merkezi yönetimin müdahalelerinin işletmeler üzerinde işletmelerin gelirlerini arttırmasını önlediği, bu noktada tevzi giderlerin DOİ'lerde belirlenmesi gerektiği, genel idare giderleri dolayısıyla birim maliyeti arttıran politik istihdamın önlenmesi, tarife bedelinin işletmelerde belirlenmesi gibi konulara önem verilmesi, ayrıca satış fiyatı üzerindeki ek ödentilerin azaltılması gerekliliği, DOİ'lerin ekonomik başarıları açısından önemli bulunmuştur. Ayrıca, Doğu Karadeniz Bölgesindeki DOİ'lerin ürettiği odun hammaddesinin alıcıya mal oluş fiyatı içinde ancak % 1'lik bir inisiyatif kullanabildiği ve bu % 1'lik pay içerisinde OBM'lerin etkilerinin de bulunduğu belirtilmektedir (18,19).

Daşdemir tarafından yapılan "Orman İşletmelerinin Başarı Düzeylerinin Belirlenmesi (Kuzeydoğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği)" adlı çalışmada, Türkiye'deki orman işletmelerinde başarının çok boyutlu belirlenmesi amacıyla teknik, ekonomik ve yönetsel vb. 58 değişken tanımlanmış ve bu değişkenler yardımıyla işletmelerin yıllık ve ortalama başarıları belirlenmiştir. Yapılan analizlerde işletmelerde başarının 14 değişkenle % 90 başarıyla ölçülebileceği anlaşılmıştır. Sonuçta, DOİ'lerde ekonomik başarı sağlanması için işletmelere rekabetin sokulması, primli çalışma sisteminin teşviki ve yeni bir örgüt yapısı önerilmiştir (1).

Türker'in bir başka çalışmasında, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bulunan 25 DOİ kâr-zarar ve gelir-gider kalemleri açısından analize tâbi tutulmuştur. 1989-1993 yıllarını kapsayan 5 yıllık periyot verilerine göre, OBM ve il merkezlerinde bulunan DOİ'lerin diğer DOİ'ler ile karşılaştırıldığında, aşırı personel istihdamı sonucu sürekli zarar ettikleri, bu yüzden örgütlenme ve bütçe konularında gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiği vurgulanmıştır (20).

Türker'in "Doğu Karadeniz Bölgesi 25 DOİ'nin ve Bu İşletmelere Ait Bazı Sosyal, Ekonomik ve Fiziksel Değişken Gruplarının Ana Bileşenler Analizi Yardımıyla

Belirlenmesi” adlı bir diğer çalışmada, Ana Bileşenler Analizi yardımıyla Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki 25 DOİ için 10 değişken belirlenmiş, söz konusu değişkenler ve işletmelerin oluşturduğu gruplaşmalar ve bunlar arasındaki ilişkiler DOİ’lerin ekonomik başarıları açısından yorumlanmıştır. Analizde Artvin ve Trabzon DOİ’leri diğer 21 DOİ’nin meydana getirdiği gruplaşmanın dışında kalmıştır. Sonuç olarak, OBM’lerin mali yüklerinin merkez DOİ’leri zarara götüren bir neden olduğu sonucundan hareketle, söz konusu merkez DOİ’ler için reorganizasyona gidilmesi önerilmiştir (21).

Suiçmez’in çalışmasında, ülkemiz Çimento Sektöründe örnek olarak seçilen işletmelerin özelleştirme öncesi ve sonrası verimlilik performanslarının değişimi, yönleri ve düzeyleri araştırılmıştır. Bunun için işletmelerin mali ve üretim verilerinden yararlanılmıştır. Sonuçta istihdam azalışıyla beraber iş gücü verimliliğinde kısmi bir iyileşme, kârlılık performansında ise dalgalanmalar olduğu görülmüştür (22).

Duru’nun ormancılık yatırımlarının kârlılığını ortaya koymak amacıyla yaptığı “Ormancılık Yatırımlarında Rantabilite Hesabı ve Bir Uygulama” adlı çalışmasında, Fransa’daki bir sahil çamı meşceresi için net bugünkü değer yöntemiyle yapılan ağaçlandırma çalışmasının kârlılık oranı % 3-5 bulunmuş, ancak Türkiye’deki uygulamada veri eksikliğinden sonuca ulaşılamamış, sadece hesaplama yöntemi açıklamakla yetinilmiştir (23).

Kula, Sitka ladini ağaçlandırmaları için gelir-gider analizi yapmıştır. Analizde önce fiyatların sabit kalacağı, sonrada her yıl % 2 artacağı varsayımı altında İskonto Edilmiş Tüketim Akımları ve Net Bugünkü Değer Yöntemlerini kullanmıştır. Bunun için de % 10’luk iskonto test oranı, % 5 kâr oranı ve İngiltere Ormancılık Komisyonu’nun kabul ettiği % 3’lük hedef oranlardan yararlanmıştır. % 3’lük iskonto oranıyla yapılan değerlendirmede birinci ve ikinci tahmine göre sırasıyla; Net Bugünkü Değer Yöntemiyle -195 sterlin/ha. ve 1344 sterlin/ha. ve İskonto Edilmiş Tüketim Akımları Yöntemiyle ise 357 sterlin/ha. ve 2911 sterlin/ha.’lık gelir elde edilmiştir. Dolayısıyla İskonto Edilmiş Tüketim Akımları Yöntemiyle elde edilen gelirler daha yüksek bulunmuş ve bu sonucun, Net Bugünkü Değer Yönteminin ormancılık projelerinin sosyal yönünü dikkate almadığının bir göstergesi olduğu ifade edilmiştir (24).

Kula, ormancılık yatırımlarının ekonomik analizine yönelik yaptığı bir diğer çalışmada ise, 1 ha.’lık 50 yıl idare süreli Sitka Ladini plantasyonlarını esas almış ve odunun gelecekteki fiyatlarına ilişkin 4 farklı tahminden yola çıkarak (Gelecekte odun

fiyatları; değişmeyecek, % 1 artacak, % 1.5 artacak, % 2 artacak), % 10'luk iskonto test oranı, % 5'lik iç kârlılık oranı ve % 3'lük ormancılık hedef oranlarına göre, İskonto Edilmiş Nakit Akımları Yöntemi ve Toplam İskonto Edilmiş Tüketim Akımları Yöntemlerini kullanmıştır. Sonuçta her iki yonteme göre en yüksek değer, 4. tahmine göre ve % 3'lük faiz oranı ile elde edilmiştir (25).

Kula'nın "The Case of Land Misallocation in Northern Ireland" adlı çalışmasında, geleneksel çiftçilikle ormancılık faaliyetlerine ait kâr analizleri, Ulsterde seçilen iki farklı alanda (Site 1 ve Site 2) karşılaştırmalı olarak gerçekleştirilmiştir. Analizler neticesinde aynı alanlar sırasıyla, kamu sektörü ormancılığında % 4.3 ile % 9.3 ve özel sektörde de % 5.5 ile % 15 arasında değişen oranlarda iç kârlılık oranları sağlarken, koyun ve mandıracılığa tahsis edilmesi halinde sosyal kâr oranı olarak - % 24, -% 6.4 ve özel sektör kâr oranı olarak da % 5.2 ile % 2.9 kâr sağladığı belirlenmiştir. Böylece belirlenen alanda ormancılığın tarım karşısındaki üstünlüğü bölgesel olarak ortaya konmuştur (26).

Kula, ormancılığın ekonomik yönünü teori ve uygulamasıyla ele aldığı bir başka eserinde, Birleşik Krallık'ta ormancılık çalışmalarındaki hedef kârlılık oranının % 3 olduğunu belirtmiştir. İki alanda yaptığı çalışmada, tomruk fiyatlarının gelecekteki değişimlerini tahmine dayanan hesaplamalarda ise, iç kârlılık oranlarının % 3.2 ile % 8.5 arasında değiştiğini hesaplamıştır (27).

Pearse'in "Introduction to Forestry Economics" adlı çalışmasında ormancılık ekonomisi kapsamında yer alan orman ürünleri arz, talep ve fiyat ilişkileri, parayla ifade edilemeyen orman ürün ve hizmetlerinin değerlendirilmesi, optimum idare süresi tespiti, yatırım kriterleri vb. konulara değinmiş, ormancılıkta uzun süreli yatırımlardan dolayı % 2-3 gibi gerçek faiz oranlarının kullanılması gerektiğini belirtmiş ve verdiği örnek analizlerde % 3-5 gibi faiz oranları kullanmıştır (28).

Rocher ve Walker'ın "A Computer Program For Calculating Stand Rotations Based On Volume Yield And Economic Criteria" adlı ortak çalışmalarında; hasıla miktarı ve birtakım ekonomik kriterlerden yola çıkarak Microsoft Quick Basic dilinde meşcere idare süresini hesaplayan bir bilgisayar programı hazırlanmıştır. Modelde optimum idare süresinin hesabı ve karşılaştırılması için eşit yaşlı ormanlarda ortalama yıllık artım, para hasılat tablosu, orman rantı, arazi hasıla değeri, net bu günkü değer, iç kârlılık oranı ve finansal olgunluk kriterlerinden yararlanılmış ve kullanılan girdiler hasılat tablosu verileri, tarife bedeli, arazi maliyet değeri, meşcere kuruluş masrafı, meşcere idare masrafı ve faiz

oranı şeklinde belirlenmiştir. Belirlenen yedi kriterin her birine bağlı olarak hesaplanan optimum idare süreleri tablo halinde gösterilmiştir (29).

Kuzey Ontorino'da bazı orman ağacı türlerinin tarife bedelinin tahminine yönelik Nautiyal ve arkadaşları tarafından hazırlanan bir raporda, tomruk satışlarının söz konusu yerde karışık ağaç türleri ve onların kalitesine bağlı olarak yürütüldüğü belirtilmiştir. 1983-1993 yılları arasındaki 506 satış verisinden yola çıkılarak hazırlanan raporda, satışlarda değeri belirleyen en önemli faktörün ağacın hacmi, boyu ve hasılası olduğu, ayrıca mülkiyetin de önemli bir etken olduğu, nitelik özel ormanlardan elde edilen ürünlerin daha yüksek değerlerle satıldığı belirtilmektedir (30).

1.3. Ormancılık ve Orman İşletmeciliği

1.3.1. Ormancılık

Ormancılık yerli ve yabancı bir çok bilim adamı tarafından tanımlanmış olup, bütün bu tanımlamalardan çıkarılacak ortak sonuç; ormancılığın ormanların korunması, bakımı, orman ürünlerinin üretilerek değerlendirilmesi ve bunun yerine yenilerinin yetiştirilmesi, aynı zamanda insanlara çeşitli ürün ve hizmetler sağlamaya yönelik biyolojik, ekonomik, sosyal ve teknik çalışmaların tümünü kapsayan yönetsel bir etkinlik olduğudur (31,32). Genel olarak ormancılık, orman denilen doğal ve canlı bir sistemi kurma, ona işletme amacına uygun bir yapı kazandırma ve bu yapıyı devam ettirme yönünde gösterilen tutarlı ve uyumlu etkinliklerin bütünüdür (10).

Bu etkinliklerin dar yada geniş kapsamlı olmalarına göre iki türlü ormancılık söz konusudur. Ormanların yetiştirilmesi, korunması, artırılması, bakımı ve onarımı, ürünlerin elde edilmesi ve ihtiyaçları karşılamak için tüketiciye arzı ile diğer hizmet ve fonksiyonlarından toplumun yararlanması biçiminde sadece ormanın sınırları içinde yapılan biyolojik, teknik, ekonomik ve sosyal karakterdeki ormancılık faaliyetlerinin tümüne Dar Anlamda Ormancılık adı verilmektedir. Dar anlamdaki ormancılığa "orman işletmeciliği" adı da verilmektedir (33,34). Geniş Anlamda Ormancılık ise; dar kapsamlı ormancılık faaliyetlerinden başka ürünün taşınması ve çeşitli endüstri kollarında işlenip pazarlanması gibi gerek orman içerisindeki çalışmaları ve gerekse onun dışında orman endüstri ve ticaretini de içine almaktadır (31).

Kısaca dar anlamda ormancılık sadece orman içinde gerçekleştirilen faaliyetleri kapsarken, geniş anlamda ormancılık hem orman içindeki ve hem de orman dışındaki ürünlerin pazarlanması ve işlenmesine ilişkin faaliyetleri kapsamaktadır.

Türkiye'deki ormanların büyük çoğunluğu devlete ait bulunmaktadır. 1937 tarihli ve 3116 sayılı orman kanununun gerekçesine ve çeşitli hükümlerine göre devletin kendi ormanlarında dar anlamda ormancılığın uygulanması ön görülmüştür. Ancak bu kanunu değiştiren 1956 tarih ve 6831 sayılı orman kanunuyla, esas itibarıyla dar anlamdaki ormancılık kabul edilmekte, ancak zorunlu hallerde geniş anlamda ormancılık yapılabileceği de vurgulanmaktadır (34,35).

İster dar ister geniş anlamda yapılsın, ormancılık faaliyetlerinin temelinde daha önce ormancılığın tanımında yer verilen biyolojik, ekonomik, sosyal ve teknik özellikler yer almaktadır. Biyolojik özellikler ormanın canlı bir organizma olmasıyla ve diğer canlılarla olan ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Ormancılığın ekonomik ve sosyal yönleri ise, maddesel ve maddesel olmayan bir çok ihtiyacı karşılaması, teknik yönü ise, tüm ormancılık faaliyetlerinin yerine getirilebilmesi için gerekli olan bir özellik olmasıyla ilişkilidir.

1.3.2. Orman İşletmesi ve Türkiye'de Orman İşletmeciliği

İşletme ekonomisi biliminin temelini teşkil eden işletme, bilindiği gibi, insan gereksinimini karşılayan mal ve hizmetler üretmek amacıyla faaliyette bulunan teknik ve ekonomik bir birimdir (31). İşletmenin üç temel işlevi vardır ki, bunlar da üretim araçlarının sağlanması, mal ve hizmet üretimi ve üretilen mal ve hizmetlerin piyasaya sunulmasıdır. Bu işlevler aynı zamanda işletmecilik olarak da ifade edilmektedir. Başka bir deyişle işletmede oluşan teknik ve ekonomik çalışmalar işletmeciliği simgelemektedir (5).

Orman işletmesi ise, ormana ve ürünlerine olan ihtiyacı doğrudan doğruya veya dolayısıyla devamlı şekilde karşılamak amacıyla, hudutları belli ormanlarda üretim faaliyetinde bulunan iktisadi ünedir. İşletmede üretim faktörleri ahenkli bir bütün teşkil etmekte ve tek başlı bir yönetime tabi kalmaktadır (36).

Ormancılıktaki işletmeler orman işletmeleri ve ormancılık işletmeleri olarak bir ayırımı tabi tutulmaktadır. Buna göre orman işletmesi, belirli bir teknik amacı gerçekleştirmek düşüncesiyle insan ve doğal kaynakların teknik organizasyonu ile ortaya

çıkan bağımsız birimlerdir. Buna karşın ormancılık işletmeleri, çeşitli teknik faaliyetlerin bir arada yürütüldüğü, insan ihtiyaçlarının karşılanmasının amaçlandığı, süreklilik prensibine uygun, ekonomik açıdan bağımsız, planlı ve bir başlı kuruluşlardır (10,37).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere, ormancılık işletmelerinde amaç insan ihtiyaçlarının karşılanmasıdır ve ekonomiklik söz konusudur. Ancak, orman işletmelerinde ise esas olan teknik faaliyetlerdir.

Ülkemizde DOİ'ler, geniş sahalara ve buna göre tesislere sahip olması, değişik ekonomik faaliyetlerin yürütülmesi, pek çok ihtiyaçları karşılamayı amaçlaması, sürekliliği esas alması ve tüm faaliyetlerini işletme müdürlüğü bünyesinde yürütmesi nedeniyle ormancılık işletmeleri karakterindedirler. Ancak uygulamada ormancılık işletmesi deyimini kullanılmamaktadır. Mevzuatta Devlet Orman İşletmesi deyimini yer aldığı için, kavram ve kapsam itibarıyla ormancılık işletmesi kastedilmesine rağmen, resmi ve özel kullanım yerlerinde orman işletmesi şeklinde ifade edilmektedir (10,37). Bu ifadelere bağlı olarak bu çalışmada da orman işletmeleri yada bir diğer şekliyle DOİ'ler, ormancılık işletmesi anlamında kullanılmıştır.

Diğer işletmelerde olduğu gibi orman işletmelerinde de, çeşitli ekonomik ve teknik faaliyetler (orman işletmeciliği faaliyetleri) yer almaktadır ki, işte bütün bunları orman işletmeciliği olarak tanımlamak mümkündür. Yine diğer branşlarda olduğu gibi, orman işletmeciliğinde faaliyetler akımını başlıca üç grupta toplamak mümkündür ki, bunlar da sırası ile; birincil ve ikincil orman ürünlerinin ve orman hizmetlerinin üretiminde gerekli üretim faktörlerinin sağlanması, birincil ve ikincil orman ürünlerinin ve orman hizmetlerinin üretimi ve üretilen birincil ve ikincil orman ürünlerinin ve orman hizmetlerinin sürümü yani pazarlanmasıdır (38). Kısaca orman işletmeciliği faaliyetlerini tedarik, üretim ve pazarlama olarak ifade etmek mümkündür.

Orman ürünleri hammaddesi elde etmenin birinci gaye olduğu ormanlara, orman işletmeciliğinde üretim ormanları veya işletme ormanları adı verilir. Buna karşın birinci gayenin orman hizmetleri elde etmek olduğu ormanlara da muhafaza ormanları denir. Bununla beraber her iki orman çeşidinde de bir miktar da olsa diğer ormanların ürün yada hizmetlerinden elde edilmesi söz konusudur. Üretim ormanları işletmeciliği ekonomik bir karakter taşıırken, muhafaza ormanları işletmeciliği tersine ekonomik bir karakter taşımaz ve daha çok kamu hizmeti gören işletmelere benzerler (38).

Ormancılığa ilişkin etkinlikler, ülkelerin doğal, ekonomik, sosyal ve kültürel koşullarına göre biçimlenen ormancılık örgütleri tarafından yerine getirilmektedir (13). Ülkemizde orman işletmeciliğine ilişkin etkinlikler, Orman Bakanlığı bünyesinde yer alan 242 DOİ'de gerçekleştirilmektedir (21). DOİ'ler, OBM'lerin altında Orman İşletme Şefliklerinin üzerinde yer alıp, ormancılık etkinliklerinde temel birimler konumundadırlar.

1.3.3. Orman İşletmelerinin Özellikleri

İşletmeler hangi alanda faaliyette bulunurlarsa bulunsunlar işleyişleri ve kuruluşları bakımından ortak genel esaslara dayanırlar. Bununla beraber, uğraşı alanları ve konuları değişik işletmeler, içinde buldukları ve sahip oldukları şartlar icabı belli özelliklere sahiptirler (37).

Orman işletmelerinin özelliklerini Miraboğlu (37) kuruluş yeri, fonksiyonel, ekonomik ve faaliyetlerine ilişkin özellikler olmak üzere dört grupta toplamıştır. Bu dört ana grupta toplanan özellikler aşağıda sıralanmıştır.

1.3.3.1. Kuruluş Yeri Özellikleri

Orman işletmelerinin kurulduğu ve faaliyette bulunduğu alanlara ilişkin, kuruluş yeri özellikleri aşağıdaki gibi verilebilir.

* Orman işletmeleri geniş alanlar üzerinde kuruldukları için tam anlamıyla bir geniş saha işletmeleridir. Diğer işletmeler için söz konusu olabilecek alanlar orman işletmeleri için söz konusu asgari büyüklüğün altında kalmaktadır. Bu yüzden arazi değeri orman işletmelerinin kapital unsurları arasında çok büyük miktarlara ulaşır.

* Orman işletmelerinin arazileri engebeli, düşük verimli ve diğer kullanım çeşitlerine uygun düşmeyen bir özelliktedir. Aynı zamanda çok geniş alanlara yayıldığı için, bu alanlar içinde çok farklı arazi grupları yer alır.

* Orman işletmeleri doğaya açık bir tür arazi işletmeleri oldukları için, doğal şartlardan ve olaylardan doğrudan etkilenirler. Bu açıdan orman işletmelerine en yakın işletme olan tarım işletmeleri bile, gerek alansal ve gerekse yapısal özelliklerden dolayı bu tür olumsuzluklara karşı orman işletmelerinden daha avantajlıdırlar.

1.3.3.2. Fonksiyonel Özellikleri

Kendine has özelliklerine bağlı olarak orman işletmelerinin yerine getirdikleri fonksiyonları şu şekilde sıralamak mümkündür.

* Diğer işletme türleri sadece iktisadi mal yada hizmet üretme durumundadırlar. Ancak orman işletmeleri hem mal hem de hizmet üretimini birlikte gerçekleştirmektedirler.

* Orman işletmesinin bir özelliği de, insanların sadece bugünkü ihtiyaçlarını karşılamayı değil, onların yarınlara ait, gelecek kuşaklara ait ihtiyaçların karşılanmasını da bugünden gözetmesi ve tüm kuruluş ve faaliyetlerini ona göre planlaması ve yürütmesidir.

* Faaliyetlerin geleceğe dönük, çok yönlü üretim şeklinde olması işletmelerin kârlılığını öne çıkarmasını engellemekte olup, toplum ihtiyaçlarını ön planda tutan bu çalışmalar ise özel teşebbüs felsefesine ters düşmektedir.

1.3.3.3. Faaliyetlerine İlişkin Özellikler

Orman işletmelerinin, çoğu işletmede bulunmayan ve onu diğer işletmelerden farklı kılan faaliyetlerine ilişkin özellikleri aşağıdaki gibi özetlenebilir.

* Her şeyden önce orman işletmelerinde üretim süresi, bir diğer ifadeyle idare süresi çok uzundur. İdare süresinin uzun oluşu, kamu hizmetleri görme yükümlülüğünde oluşu dolayısıyla kârın ikinci planda kalışı, özel sektör işletmeciliğine uygun düşmemesine neden olmaktadır.

* Orman işletmelerinde üretim süresinin uzun oluşunun bir diğer sonucu da, uygulanan işlemlerin yanlış olması halinde hatalı sonuçların kendisini çok geç göstermesidir.

* Orman işletmelerinde üretim süresinin uzun olması sonucu, işletmeye yatırılmış kapitalin istenildiği zaman bir başka işletmeye kaydırılması mümkün olmamaktadır.

* Yine üretim süresinin uzun olmasına bağlı bir diğer özellik de, üretimi özellikle mal çeşitleri itibarıyla talebe göre ayarlamamanın mümkün olmayışıdır.

1.3.3.4. Ekonomik Unsur Yönünden Özellikler

Diğer işletmelerden bir çok yönden ayrılan orman işletmelerinin ekonomik unsur yönünden sahip olduğu özellikler şu şekilde sıralanabilir.

* Orman işletmesi kapital yoğun bir işletmedir. İşletme kapitali arazi, ağaç serveti ve diğer unsurlardan oluşur.

* Orman işletmelerinin verimi ve rantabilitesi kaideten diğer işletmelere nazaran düşüktür.

* Orman işletmelerinde ağaç serveti ve ürünün ikisinin de odunun hammaddesi oluşundan dolayı, odun fiyatlarındaki değişiklikler sadece ürünün fiyatında etkili olmakla kalmaz, aynı zamanda işletme kapitalinin en büyük miktarını oluşturan ağaç serveti değerini de etkiler.

* Orman işletmelerinde hasat işi iktisadi ortam şartları, işletme şartları icabı birkaç yıl bekletilebilir. Bu açıdan orman işletmeleri diğer işletmelere göre piyasaya daha kolay uyum sağlarlar.

1.3.4. İşletmecilik ve Orman İşletmeciliğinin Fonksiyonları

Başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere mal ya da hizmet üreten ekonomik birimler olarak tanımlanan işletmeler, üretim faktörlerini tedarik eder ve bunlarla üretimi gerçekleştirir ve üretilen bu malları onlara ihtiyacı olanlara arz eder. Bir bakıma bu faaliyetler sırasıyla tedarik, üretim ve pazarlama adları ile işletmenin temel fonksiyonları olarak düşünülebilir. Başta genel olarak yönetim olmak üzere işletmenin daha bir çok fonksiyonları vardır (39).

Orman işletmeleri de genel işletmecilikte olduğu gibi önce birtakım faktörleri elde eder, sonra bunlar yardımıyla üretimi gerçekleştirir ve en sonunda da ürettiği mal ve hizmetleri belli bir bedel karşılığında tüketicilere sunar. Diğer işletmelerden farklı olarak, orman işletmelerinin tüm faaliyetlerinde ormanların korunması ve sürekliliğinin sağlanması esastır. Genel olarak işletmelerde ve bu arada orman işletmelerinde tedarik, üretim ve pazarlama işlevlerinin yanında, bunların kapsamı içinde bulunan ve yardımcı olan pek çok işlev daha vardır. Bu açıdan bakıldığında orman işletmelerinin gerçekleştirdiği

fonksiyonları; yönetim, satın alma, üretim, pazarlama, finans, iş gören, muhasebe, araştırma-geliştirme ve halkla ilişkiler olarak sıralamak mümkündür.

1.3.4.1. Yönetim Fonksiyonu

Yönetim; yöneticiler tarafından yerine getirilen, örgütlerin yaşama ve gelişme kabiliyetleri ile yakından ilgili faaliyetler olup (40), önceden belirlenen amaç veya amaçlar dizisine başkalarının ortaklaşa çabaları ile ulaşma sanatı ya da bir amaca ulaşma yönünde girişilen eylemlerin ve yapılan işlerin bütünü şeklinde ifade edilebilir. Bir süreç olarak da yönetimi; ortak amaçlı kişilerin yer aldıkları bir örgütün en kısa ve en kestirme yoldan amaçlarını gerçekleştirmelerine yönelik ve planlama, örgütlenme, yöneltme, eşgüdümleme ve denetleme eylemlerinden oluşan bir süreç olarak ifade etmek mümkündür (41).

Öte yandan orman işletmelerinde yönetim; mevcut yetişme ortamı koşulları, ağaç serveti ve iş gücü üretim faktörlerinin birbirleri ile uyumlu halde kaynaştırılarak, bu faktörlerin en iyi bir şekilde kullanılmasına etki yapan bir faktördür. Yönetim bu işleri planlamak, organize etmek ve koordine etmek, yönetmek ve kontrol etmek suretiyle, üretimin arttırılmasına, ormanın kollektif, sosyal, kültürel ve estetik fonksiyonlarının yüksek seviyelere çıkarılmasına geniş ölçüde etki yapar. Fakat hemen ilave etmek gerekir ki, en iyi yönetimi ancak özel kabiliyete sahip ve özel şekilde yetiştirilmiş kişiler yapabilir (33).

Orman yenilenebilme yeteneği ile tükenmeyen bir varlıktır. Diğer bir değişle ormanı oluşturan ağaç serveti her yıl artmaktadır. Orman işletmesinin yalnız bu güne ait değil, geleceğe yönelik görev ve sorumlulukları da vardır. Orman işletmesinde bu iki yönlü üretim planlaması çok çeşitli çapraşık etkenlerden ötürü daha güç olmakta bu nedenle de, doğal kaynakları değerlendiren işletmeler çok daha önemli bir yönetimi gerektirmektedir (31).

Zamanla orman kaynaklarının artan gereksinimlere cevap veremez duruma gelmesi, ormanların ekonomik bir nitelik kazanmasına neden olmuş ve bunun doğal bir sonucu olarak da, düzenli ve planlı bir üretim faaliyetini temsil eden ormancılık sektörü ortaya çıkmıştır. Ormancılığın ekonomik bir sektör olarak görüldüğü her ülkede bir ormancılık örgütü kurulmuş olup, bu örgütün de yönetilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Bu duruma göre, ormancılıkta yönetim kaçınılmaz bir gereksinme olduğu gibi, aynı zamanda büyük bir önem de taşımaktadır (42).

Ülkemizde ormancılık işlerinin yapımını OGM adına üstlenen DOİ'lerde yönetime yetkili olanlar; orman işletme şefleri, işletme müdürleri ve daha üst düzeydeki yöneticiler olmaktadır (34). Dolayısıyla ormancılığımızın başarısı, yönetici kademesinde bulunan kişilerin şahsi başarılarıyla da yakından ilgili olmaktadır.

1.3.4.2. Satın Alma Fonksiyonu

Bu fonksiyon, işletmelerde üretim sürecinde kullanılacak hammadde, yarı mamul, parça ve çeşitli diğer malzemenin tedariki ya da satın alma işlerini kapsamaktadır (39). İşletmelerin, üretim sürecinde kullandığı söz konusu unsurları; miktar, zaman, kalite, fiyat ve mümkünse satıcı işletmeler olarak saptamasına ise satın alma planlaması adı verilir (43).

Orman işletmelerinde satın alma işleri, DOİ'ler DSY'nin (44) 23 ve 24. Maddelerinde açıklanmıştır. Buna göre satın alma işleri belli limitler esas alınmak suretiyle, OBM, OGM ve Orman Bakanlığı'ndan izin alınarak DOİ'lerde, yine yönetmelikte belirtilen esaslar dahilinde oluşturulan komisyonlar tarafından gerçekleştirilmektedir.

Bütçede ödeneği bulunan bir hususta harcamanın yapılması, ilgili dairenin lüzum göstermesi ile başlar. Bu lüzum bir talep müzakeresi ile ita amirine (Orman Bölge Müdürlüklerine) duyurulur. İta amiri, ihtiyaç duyulan mal veya hizmetin teminini satın alma komisyonundan ister. Satın alma komisyonları 2490 sayılı arttırma eksiltme ve ihale kanunu hükümleri uyarınca tedarik işinin kapalı zarf, açık arttırma, pazarlık veya emanet usulü ile yapılması gerektiğine göre hareket eder. Bu şekilde DOİ'lerde satın alma işleri gerçekleştirilir.

1.3.4.3. Üretim Fonksiyonu

Üretim, insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere üretim faktörlerinin (tabiat, sermaye, emek, müteşebbis vb.) uygun ortamda bir araya getirilerek mal ve hizmetlerin meydana getirilmesi olayıdır (45). Ancak üretimi değişik kesimler farklı şekillerde ele

almaktadırlar. Buna göre mühendislikte üretim; bir fiziksel varlık üzerinde, bu fiziksel varlığın değerini arttıracak bir değişiklik yapmayı veya hammadde ya da yarı mamulleri kullanılabilir bir mamule dönüştürmek olarak tanımlanırken, ekonomide ise fayda meydana getirmek olarak tanımlanmaktadır (46). Dolayısıyla ekonomistler üretimi çok geniş kapsamlı bir yaklaşımla ele alırken, mühendisler üretimin sadece fiziki yönü üzerinde durmaktadırlar.

Orman işletmelerinde ise üretim, doğa, işgücü, sermaye ve yönetim şeklinde dört üretim faktörünün etkileri sonunda meydana gelmektedir. Üretim aracı esas itibariyle ağaç servetidir (37). Orman işletmeciliğindeki üretim işleri başlıca iki gayeyi kapsamaktadır. Bunlardan birincisi, ana ve tali orman ürünleri hammaddesinin, ikincisi de mntıkların toprak, iklim ve su gibi varlıklarının korunması ve muhitine faydalı kılınması şeklindeki orman hizmetlerinin ihtiyaçları karşılamaya elverişli bir hale sokulmalarıdır (13).

Ormancılıkta odun üretim sürecinin kapsamı hakkında iki farklı anlayış söz konusudur. Bunlardan birincisi, tohumun toprağa düşüp çimlenmeye başlamasından, olgunlaşmış ağacın pazarda değerlendirilmesine kadar ki süreçtir. Bu süreç de, ağacın olgunlaştığı zamana kadar olan biyolojik safha ve kesilip hazırlanıp bölmeden çıkarılarak tüketiciye arz edilene kadar olan teknik safha olmak üzere iki safhadan oluşur. İkinci görüş ise, sadece biyolojik üretimi ormancılık üretimi olarak kabul eden ve uygulayan görüştür. Buna göre üretim faaliyeti ormandan çıkarılacak ağaçların belirtilmesiyle son bulmaktadır (37).

Ülkemizde ormanların işletilmesinde odun hammaddesinin alıcıya teslimine kadar geçen süreçteki faaliyetler orman işletmelerince yürütülmektedir. Dolayısıyla birinci görüşün ülkemizde hakim olduğunu söylemek mümkündür. Ancak son zamanlarda yer yer uygulamaya konulan dikili satış uygulamasıyla birlikte, ikinci görüşe yani biyolojik üretime doğru bir gidişin olduğu da görülmektedir. Bu sayede OGM piyasadan çekilerek, bir çok kırtasiye ve büroksiden kurtulmayı, orman köylülerine daha fazla gelir sağlamayı ve daha kısa sürede üretimi gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır (47). Bu noktada OGM'nin izlediği politika doğru gibi görünse de, mevcut yapıda bu yöntemin ne kadar başarılı olabileceği zamanla ortaya çıkacaktır.

1.3.4.4. Pazarlama Fonksiyonu

Pazarlamayı, işletme amaçlarını gerçekleştirmek, mevcut ve potansiyel müşterilerin istek ve ihtiyaçlarını tatmin etmek için, mal ve hizmetleri üreticiden tüketiciye veya kullanıcıya doğru yönlendiren organizasyon faaliyetlerinin bütünü olarak tanımlamak mümkündür (40).

Pazarlama işlevinin söz konusu faaliyetleri, dinamik ve statik olmak üzere ikiye ayrılır. Statik pazarlama var olan ihtiyaçların karşılanmasını gaye edinirken, dinamik pazarlama ise, yeni ihtiyaçlar oluşturulmasını göz önünde tutar ki, bu günkü ekonominin üzerinde daha büyük bir önemle durduğu nokta bu ikinci kapsamdır (48). İkinci dünya savaşına kadar işletmeler ürettikleri malları kolayca pazarlayabildikleri için, bu dönemde üretim faaliyetleri yoğunluk kazanmıştı. Ancak, II. Dünya savaşından sonra üretimlerin artmasıyla işletmeler ürünlerini satmakta zorlanmışlar ve statik pazarlama yerini dinamik pazarlamaya bırakmıştır. Böylece, ne üretilirse onun satılması değil, daha çok üretime imkan hazırlamak üzere aktif bir pazarlama faaliyeti esas alınmıştır. Öyle ki pazarlama işletmenin motorudur sloganı benimsenmiştir (37).

Ormancılık sektöründe uygulanan pazarlama uğraşları, gerek orman işletmelerinin özellikleri ve gerekse orman ürünlerinin özellikleri nedeniyle, diğer sektör işletmelerinkinden ayrılmaktadır. Çünkü ormancılığın biyolojik, sosyolojik ve ekonomik yönleri, ormanlar ister özel mülkiyete isterse devlete ait olsun, kârlılık prensibinin devamlılık prensibinden sonra gelmesine neden olmaktadır (48).

Orman işletmeciliğimizde pazarlama kavramı, üretime dönük yönetim olarak bilinen evrimsel gelişiminin birinci evresini henüz tamamlamamıştır. Orman işletmelerimizin günümüzdeki pazarlama anlayışı, 6831 sayılı Orman Yasasının 30. Maddesine göre düzenlenmiş DOİ DSY'deki orman ürünlerinin piyasa satışlarında açık artırma esastır maddesinden üretilebilir. Bu madde; müşterilerin ve/veya tüketicilerin kısa dönemdeki çıkarlarıyla, uzun dönemdeki refahları arasında ayırım yapmaksızın gereksinmelerin tatminini, yapılacak üretimle sınırlamaktadır. Üretilenin satılması biçiminde de özetlenebilen bu maddedeki pazarlama anlayışı ile günümüzdeki pazarlama kavramı arasında bir ilişki yoktur. Orman işletmelerimizin günümüzdeki uygulamalarında satış hacmini geliştirme işi ile yeterince ilgilenilmemekte ve üretim kâr getirecek satış hacmine dayandırılmamaktadır. Aksine, üretim ormanlarında amenajman planlarına göre

ürün çeşitleri itibari ile saptanmış yıllık üretimlerle gereksinmelerin tatmin edileceği ve kârlılığın sağlanabileceği düşünülmektedir (49).

Yukarıda da değinildiği gibi, orman ürünlerinin pazarlanmasında asıl satış şekli açık arttırma olup, bu satışlara kereste ticareti yapanlar, kereste imalathanesi olanlar, orman ürünü kullanan sanatkârlar ve öteki gereksinme sahipleriyle, inşaat yaptıran gerçek ve tüzel kişiler katılabilir. Satış, işletme müdürünün başkanlığındaki komisyon tarafından gerçekleştirilir. İlanlar yapılır ve satış partileri yöresel koşullar, alıcıların satın alma güçleri ve istif miktarlarına göre oluşturulur (50). Ancak kamu kurum ve kuruluşlarına, ayrıca lüzum ve fayda görülen veya acele olarak satış yapılmasını gerektiren hallerde her türlü orman ürünü piyasa fiyatı üzerinden tahsisen de satılabilmektedir (51).

Ülkemiz ormancılığında orman ürünleri arzı açısından süregelen devlet tekeli ve buna bağlı olarak odun hammaddesi piyasasındaki, OGM'nin mevcut monopol yapısı sayesinde, ürettiklerini her halukârda satma durumuyla karşı karşıya kalan orman işletmeleri, mümkün olduğunca fazla ürün üretilip depoya indirmeyi başarı ölçütü olarak kabul etmişken, diğer taraftan dünyada meydana gelen ekonomik entegrasyonlara bağlı olarak, uluslararası ticaretin teşvik edilmesi sonucu, gümrük vergileri, fonlar ve kotalar düşme hatta kaldırılma sürecine girmiştir. Buna paralel olarak, özellikle dağılan doğu bloku ülkelerinden ülkemize kıyı ve sınır ticareti yoluyla giren bol miktarda ve düşük fiyatlı orman ürünleri, maliyetleri çok sayıda vergi, resim ve fonlarla şişirilmiş ve bir çok tahsis yükümlülüğünü taşıyan OGM'nin odun hammaddesi piyasasında monopol olma özelliğini kaybetmesine, dolayısıyla ürünlerini kolayca pazarlayamaz duruma gelmesine neden olmuştur (18).

1.3.4.5. Finans Fonksiyonu

Finans ve finansal yönetim, işletme için gerekli fonların sağlanması, korunması ve etkin olarak kullanılması anlamına gelir. Finansman ise, finans fonksiyonunun yalnızca, işletmeye gelen fonların sağlanması kısmını ifade eder. Finansal yönetimi diğer bir deyişle finans fonksiyonunu; işletmenin gereksinme duyduğu fonları en uygun koşullar ile sağlamak, bu fonları korumak ve etkin olarak kullanımını sağlamak biçiminde tanımlamak mümkündür (52).

Orman Bakanlığı ormancılık faaliyetleri için yaptığı harcamalara ait finansman kaynağının % 80-90'nını orman ürünleri satışlarından ve hizmet karşılığında temin ettiği gelirlerden karşılamaktadır. Bu da ifade etmektedir ki, sektörün finansman ihtiyacının büyük bölümü kendi kaynaklarından sağlanmaktadır (53). Ancak, işletmeler ayrıca katma bütçenin, döner sermayeden yardım adı altında bir kısım finansmanını da üzerinde taşımaktadır (13).

Bugünkü durumda DOI'lerde, kaynakların tamamı devletin tasarrufu altında olduğundan, finans fonksiyonu özel işletmelerde olduğu gibi çok önemli olmamakta ve bu nedenle diğer fonksiyonların gerisinde bir gelişme göstermektedir (17).

1.3.4.6. İş Gören Fonksiyonu

İş gören yada aynı anlamda kullanılmakta olan personel fonksiyonu, işletmelerde bir üretim faktörü olan insan kaynağının en ekonomik yollardan sağlanması ve verimli bir biçimde çalıştırılması amacına yönelik faaliyetlerin yerine getirilmesini kapsamaktadır (43). İşletmelerin işgören fonksiyonlarının amaçları arasında; işletme örgütüne personel bulmak, insangücü kaynağının en verimli bir şekilde kullanılması yollarını göstermek, personel değerlemesi yapmak, personeli korumak, çeşitli personel sorunlarının giderilmesine katkıda bulunmak, personelin işletme ile bütünleşmesini sağlayacak sistemleri araştırmak, bulmak ve işletmede uygulamak olarak sıralanabilir (41).

Orman işletmeciliğinde ise iş gören fonksiyonunu emek faktörüne bağlı olarak değerlendirmek mümkündür. Orman işletmeciliğinde emek unsuru, birincisi işletme faaliyetlerini sevk ve idare etmek gibi zihni, ikincisi de bu sevk ve idare altında her türlü faaliyetleri bilfiil yapmak ve başarmak gibi bedeni olmak üzere başlıca iki kısımdan oluşur. Emek unsuru, gerek zihni ve gerekse bedeni mahiyette olsun, başlıca iki türlü faaliyete yöneltilmiş bulunmaktadır ki, bunlardan birincisi ekonomik faaliyet ikincisi de teknik faaliyettir (13). Burada ki sevk ve idare, orman işletmeciliğinin yönetim fonksiyonu içerisinde ele alınmıştır. Dolayısıyla, asıl üzerinde durulması gereken, bedeni iş gücü yada bedensel olarak çalışan personeldir. Bunları da büyük oran da sürekli ve mevsimlik işçiler oluşturmaktadır.

Ormancılık faaliyetlerinde istihdam edilen personel; teknik personel, orman muhafaza memuru, diğer memurlar ve işçilerden oluşmaktadır. Ormancılıkta özellikle ağır

arazi şartlarında çalışılması ve bu faaliyetlerin belirli mevsimlerde yoğunluk kazanması nedeniyle sürekli işçi istihdamı sağlanamamaktadır. Ormancılık işlerinde istihdam edilen işgücünün bir bölümü sosyal güvenceden yoksundur. Bu durum işgücünün devamlılığını ve verimliliğini olumsuz yönde etkilemektedir (53).

1.3.4.7. Muhasebe Fonksiyonu

Muhasebe; işletmede alınan kararlar sonucu, çeşitli işletme fonksiyonlarının yerine getirilmesiyle, işletme varlıklarında ve bu varlıkların kaynaklarında ortaya çıkan değer değişmelerinin (parasal değişmelerin) belirlenmesi ve bunların yeni kararlar almada kullanılabilir veriler haline getirilmesidir (54). Dolayısı ile muhasebe, işletmedeki para ile ölçülebilen değişiklikler konusunda bilgi verme işlevini yerine getiren bir fonksiyondur (43).

OGM'de iki bütçe sistemi ve buna bağlı olarak da biri devlet muhasebesi, diğeri bilanço esasına dayalı ticari muhasebe mahiyetinde olan iki muhasebe sistemi bulunmaktadır. Bu bütçelerden biri katma bütçe ve buna ait muhasebe sistemi Devlet Muhasebe Sistemi'dir. Katma bütçe geliri özel bir kaynaktan sağlanan ve kendi içinde dengeye getirilmiş olan bir bütçedir. Katma bütçenin birinci derece ita amiri Orman Bakanı'dır. Bakan bu yetkisini 1050 sayılı genel muhasebe kanununun 22. Maddesine göre Orman Genel Müdürü ve yardımcıları ile Harita ve Fotogrametri Müdürü ve Ormancılık Araştırma Enstitüsü Müdürlerine, taşrada ise Orman Bölge Müdürleri ve yardımcılara devretmiştir. OGM katma bütçesi bir kamu idaresi bütçesi olduğundan uygulanan muhasebe sistemi devlet muhasebe sistemidir. Bunun dayanağı da 1050 sayılı genel muhasebe kanunudur. Burada hesap grupları sabit olup değişmez. Bu sistemde tek bir gelir kaynağı vardır. Kâr ve zarar söz konusu değildir. Bu bakımdan Devlet Muhasebe Sistemi harcamaların usulüne göre harcanmasını sağlamaktadır (55).

Döner Sermaye Bütçesine sahip olan orman işletmelerinde kullanılan muhasebe sistemi bilanço esasına dayalı Ticari Muhasebe Sistemi'dir. Bu sistemde hesap dönemi takvim yılıdır. İşletmeler her yıl bilançolarını OGM'ye gönderirler. Genel bilançoysu merkez çıkarır. OGM döner sermaye muhasebe sisteminde uygulanacak her türlü usul ve işlemlerin yapılma dayanağı 4919 sayılı yasada bakanlar kurulunca hazırlanacağı bildirilen yönetmeliktir (55).

DOI'lerde günümüze kadar gelen uygulamada yukarıda açıklandığı gibi ticari muhasebe sistemi mevcut iken, 1.7.1997 tarihinden itibaren DOI'lerde tek düzen muhasebe sistemine geçilmesi kararlaştırılmış ve bu konuda uygulayıcılara sistemi tanıtmak amacıyla seminerler düzenlenmiştir. Tek düzen muhasebe planı, OBM bünyesine tatbik edildiğinde, mali tablolarda yer alan hesap adlarında birliktelik sağlanacağı (56) gibi işletmelerde aylara göre doldurulan cetvellerle, ay sonu stok hareketleri ve harcamaları kolayca takip ve kontrol edilebilecektir. Bu sayede işletmenin mali durumu hakkında yöneticiler daha kısa sürede ve daha doğru bilgi edinebilme imkanına kavuşacaklardır. Sistemin DOI'lere yerleştirilmesi için, tüm DOI'lerin merkezi sistemli bir bilgisayar ağına kavuşturulmasına çalışılmaktadır.

1.3.4.8. Araştırma Geliştirme Fonksiyonu

Genel olarak araştırma-geliştirme (Ar-Ge), bilimsel ve teknik bilgi ve birikimini arttırmak amacıyla işletmelerin yürütmüş oldukları bir dizi sistematik çabadan oluşmaktadır. Yeni mal/hizmetlerin üretilmesi, pazar ve pazarlama araştırmaları, üretim süreçlerinin düzenlenmesi, yeni gelişmelerin ve buluşların üretim süreçlerine yansıtılması, finansal araştırmaların yapılması, beşeri kaynakların araştırılması gibi işletmenin bir çok faaliyetlerinde ar-ge çalışmalarından istifade edilmektedir (40).

Ar-Ge faaliyetlerinin nitelik ve nicelik bakımından birbirinden değişik üç türü mevcuttur. Bunlardan temel araştırma; büyük ölçüde araştırmacının ilgi sahasına, kişisel arzusuna dayalı olup, daha ziyade bilimsel amaçla yapılan, belirli bir ticari amacı olmayan, bilgi üretimine yönelik araştırmalardır. Buna karşın uygulamalı araştırma; işletmelerin büyük önem verdikleri ve bir yenilik ortaya koymaya çalışan ya da ticari amacın ön planda olduğu çalışmalardır. Son olarak geliştirme ise; temel ve uygulamalı araştırma sonuçlarını, yani bilinenleri kullanmayı ve uygulamada daha iyi sonuçlar almayı amaçlayan bir özelliğe sahiptir (45,57).

Ormancılık çalışmalarının bilim ve tekniğin gereklerine göre, aksamadan yürütülebilmesi için uygulamada karşılaşılan problemlerin kısa sürede çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Bu problemlerin önemli bir bölümü, güvenilir bilimsel araştırmaların sonuçları dikkate alınarak çözümlenebilecek boyut ve özelliktedir (51).

Ülkemiz ormancılığına bakıldığında, ormanların çeşitli zararlılardan ve yangınlardan korunması, mevcut ormanların gençleştirilmesi, yeni orman alanlarının kazanılması ve orman halk ilişkilerinin iyileştirilmesi konularının yanı sıra, mera ıslahı, erozyon kontrolü ve üretim, standardizasyon, pazarlama vb. işletmecilik konularına ilişkin pek çok problemlerinin olduğu görülmektedir (58). Toplumun, ormana ve ürünlerine olan ihtiyacının sürekli karşılanmasının, orman işletmeciliğinin temel amaçlarından olduğu hatırlanırsa; yukarıda sıralanan problemler çözülmedikçe, doğrudan ya da dolaylı olarak ormanların sürekliliğini tehlikeye düşürdükleri için, toplum ihtiyaçlarının karşılanması da zorlaşacaktır. İşte bu noktada ormancılığımızın problemlerinin çözümü ve yeni gelişmelerden yararlanılması için, araştırma geliştirme faaliyetlerine duyulan ihtiyaç ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizde 1992 yılında Orman Bakanlığının yeniden kurulmasıyla birlikte, halen 11 adet Araştırma Müdürlüğü Bakanlık bünyesinde araştırma faaliyetlerine devam etmektedir. Bakanlık Araştırma Şube Müdürlüğü'nce koordinasyonu yapılan bu 11 müdürlükten 9'u bölgesel olarak, ormancılık disiplinlerinin tümünde, ikisi de konu bazında araştırmalar yapacak şekilde düzenlenmiştir (58). Söz konusu ormancılık araştırma kurumlarının görevi, ülkemiz orman kaynaklarının devamlılığını bozmadan rasyonel ve teknik bir ormancılığın yapılabilmesi için orman, ormancılık ve orman sanayi ile ilgili uygulamaya dönük araştırmalar yaparak her türlü mevcut soruna çözüm yolları bulmaya çalışmaktır (53).

1.3.4.9. Halkla İlişkiler Fonksiyonu

En geniş anlamda halkla ilişkiler, özel yada tüzel kişilerin belirlenen hedef kitlelerle dürüst ve sağlam ilişkiler kurmaları, onları olumlu yönde etkileyen ve karşılıklı yarar sağlayan planlı çabalara girişmeleri olarak tanımlanabilir (59). Bir başka şekilde halkla ilişkiler, işletme ile halkın karşılıklı çıkarları arasında iki yönlü bir iletişim sistemine ve bilgi alış verişine dayanarak denge sağlama çabası olarak da tanımlanabilir (60).

İşletmelerin halkla ilişkiler fonksiyonunun başlıca amacı, işletmelerin ortaya koyduğu eylemler için kamuoyunun desteğini ve güvenini kazanmaktır. Halkla ilişkiler bir anlamda işletme politikalarının uygulanması için toplumun onayının alınmasına çalışmaktır (61).

Orman işletmeciliğinde halkla ilişkiler faaliyetlerini iki grupta toplamak mümkündür. Bunlardan biri orman idaresinin teşkilat içinde çalışanlar (memurlar, işçiler) ile olan ilişkileri, diğeri de teşkilat dışındaki çevre (Orman içi ve bitişiğinde yaşayan köylüler, orman ürünleri ticareti ve endüstrisi ile uğraşan kişi ve kuruluşlar, ormancılık ile ilgili dernekler ve basın yayın kuruluşları) ile olan ilişkilerdir. Orman idaresinin etkin bir halkla ilişkiler yapabilmesi için, örgüt dışı ve içi halkla ilişkilerin iyi olması gerekir (62).

Ormancılıkta halkla ilişkiler faaliyetleri konusunda yukarıdaki gibi örgüt içi ve örgüt dışı halkla ilişkiler olarak bir ayırım yapılmakla birlikte, ülkemiz ormancılığı şartlarında örgüt dışı halkla ilişkilerin öne çıktığı görülmektedir. Buna bağlı olarak, orman işletmeciliğinde halkla ilişkileri, örgüt dışı halkla ilişkiler kapsamında, ormanların çevre ve halk üzerindeki etkileri ve halkın ormanlar üzerindeki etkileri olarak iki yönlü ele alma zorunluluğu doğmaktadır.

Orman-halk ilişkileri, ormanların halk üzerindeki etkileri açısından değerlendirildiğinde; ormanlar yüksek derecede ekonomik ve sosyal içerikli değer taşıyan doğal kaynakların başında gelmektedir. Dolayısıyla ormanlarla ilişki içinde olan kitleyi, orman yakınında bulunan köylülerin yanında şehirde yaşayan halk da oluşturmaktadır. Orman halk ilişkileri, halkın ormanlar üzerindeki etkileri açısından ele alındığında; ormanlar, insanların artan ihtiyaçları karşısında yoğun bir tahribata uğratılmakta, giderek azaltılmaktadır. Tahribatın büyük kısmı orman köylülerince yapıldığı için, buradaki asıl kitleyi ise orman köylüleri oluşturmaktadır (53). Halkla ilişkiler fonksiyonu hangi yönden ele alınırsa alınsın, ormanların devamlılığının sağlanabilmesi açısından önemli olan söz konusu karşılıklı etkileşimin dengeli bir şekilde yürütülebilmesidir.

Öte yandan, organizasyon açısından bakıldığında, ülkemizde orman işletmelerinin birinci derece hedef kitesini orman köylüleri oluşturmasına rağmen, DOİ'lerin teşkilat yapısında orman köylüleri ile orman işletmeleri arasında karşılıklı ilişkileri geliştirmeye ve sorunları çözmeye yönelik bir halkla ilişkiler birimi mevcut değildir. DOİ'lerde halkla ilişkiler konusunda gerçekleştirilen faaliyetler, yönetici kademesindeki kişilerin şahsi çabaları ile sınırlı kalmaktadır.

DOİ'lerde halkla ilişkilerle ilgili bir birim bulunmamasına rağmen, Orman Bakanlığı merkez teşkilatı Danışma ve Denetim Birimleri bünyesinde yer alan Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği, bakanlık düzeyinde basın ve halkla ilişkiler konusunda faaliyet göstermektedir. Ayrıca, yine Orman Bakanlığı Ana Hizmet Birimleri Bünyesinde, orman

köylülerinin kalkındırılması ve orman köylü ilişkilerinin geliştirilmesi amacıyla faaliyet gösteren Orman ve Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü, bölge müdürlükleri ve baş mühendislikler düzeyinde ülke çapında örgütlenmiştir (53). Ancak, yine de DOI'ler bünyesinde halkla ilişkiler konusuna yönelik bir birim kurulması gerekmektedir.

1.3.5. Ormanlık Sektörünün Ülke Ekonomisindeki Yeri

Ülkemizin öncelikli ve ana sektörlerinden biri olması gereken ormanlık sektörü, anayasamızda ve beş yıllık kalkınma planlarında yer alan ormanlık politikası gayelerini gerçekleştirebilmek için, bugün ülkemizin % 26'sını kaplayan orman alanında faaliyet göstermektedir (51).

Ormanlık sektörünün ülke ekonomisine olan katkıları; para ile ifade edilebilen (asli ve tali orman ürünleri vb.) ve para ile ifade edilemeyen (su rejimini düzenlenmesi, erozyonun önlenmesi, barajların ekonomik ömrünün uzatılması, rekreasyonel ihtiyaçların giderilmesi vb.) hizmet unsurlarından doğmaktadır (7). Para ile ölçülemeyen katkılarından dolayı, ormanlık sektörünün, sadece sağladığı maddi faydalar göz önüne alınarak değerlendirilmesi hatalı olacaktır. Sektör, parasal katkıları yanında rakamlaştırılması güç olan faydaları da düşünülerek ulaştırma, sağlık ve eğitim sektörleri gibi bir alt yapı sektörü olarak değerlendirilmelidir. Nitekim orman ve ormanlık sektörü diğer sektörlerin çalışmalarına ortam hazırlayan, alt yapı meydana getiren ve diğer sektörlerin etkinliklerini arttıran bir sektör durumundadır (51).

Ormanlık sektörünün toplam üretiminin, ülke ekonomisini oluşturan 64 sektörün toplam üretimi içindeki payı, % 0.5 düzeyindedir. Bir başka açıdan, bu sektörün milli gelir içindeki payı ancak binde beş olmaktadır. Ormanlık sektörünün üretim ağırlığının bu denli düşük çıkmasının temel nedeni; özellikle bu sektörün sadece parayla ölçülebilen tomruk, maden direği, tel direği, kağıtlık odun, lif yonga odunu, yakacak odun, reçine, sıgla yağı vbg. asli ve tali orman ürünleri üretiminin hesaplamalara katılmasıdır. Oysa, ormanlık sektörünün parayla ifade edilemeyen; erozyon kontrolü, su üretimi, su rejiminin düzenlenmesi, barajların ekonomik ömrünün uzatılması, rekreasyonel ihtiyaçların giderilmesi vbg. hizmetleri de söz konusudur. Bu hizmet üretimlerinin de hesaplamalara katılmasıyla, % 0.5'lik rakamın % 1.76'ya yükseldiği anlaşılmaktadır (63,64).

Bu konuda bir özet vermesi bakımından, Türker tarafından Ormancılık Sektörünün ülke ekonomisini oluşturan 64 sektör içindeki yerini diğer değişle ülke ekonomisi içindeki ağırlığını ortaya koymak için Input Output modeline dayalı olarak yapılan çalışmanın sonuçları aşağıdaki gibidir (63);

* Ormancılık Sektörünün ülke ekonomisi üretimi içindeki payı % 0.5 gibi fazla değildir, ancak sektörün ürettiği fiyatlandırılmayan hizmetlerin hesaba katılmasıyla, üretim açısından belli bir ağırlığa sahip olacaktır,

* Ormancılık sektörünün ihracatının ülke ihracatı içindeki payının % 0.05 gibi ihmal edilecek kadar az olması, sektörün büyük ölçüde iç tüketime hizmet ettiğini ortaya çıkarmaktadır,

* Sektörün çıktılarının % 79 gibi büyük bir kısmı ara talebe gitmektedir. Yani Ormancılık Sektörü diğer sektörlerin taleplerini karşılamaktadır,

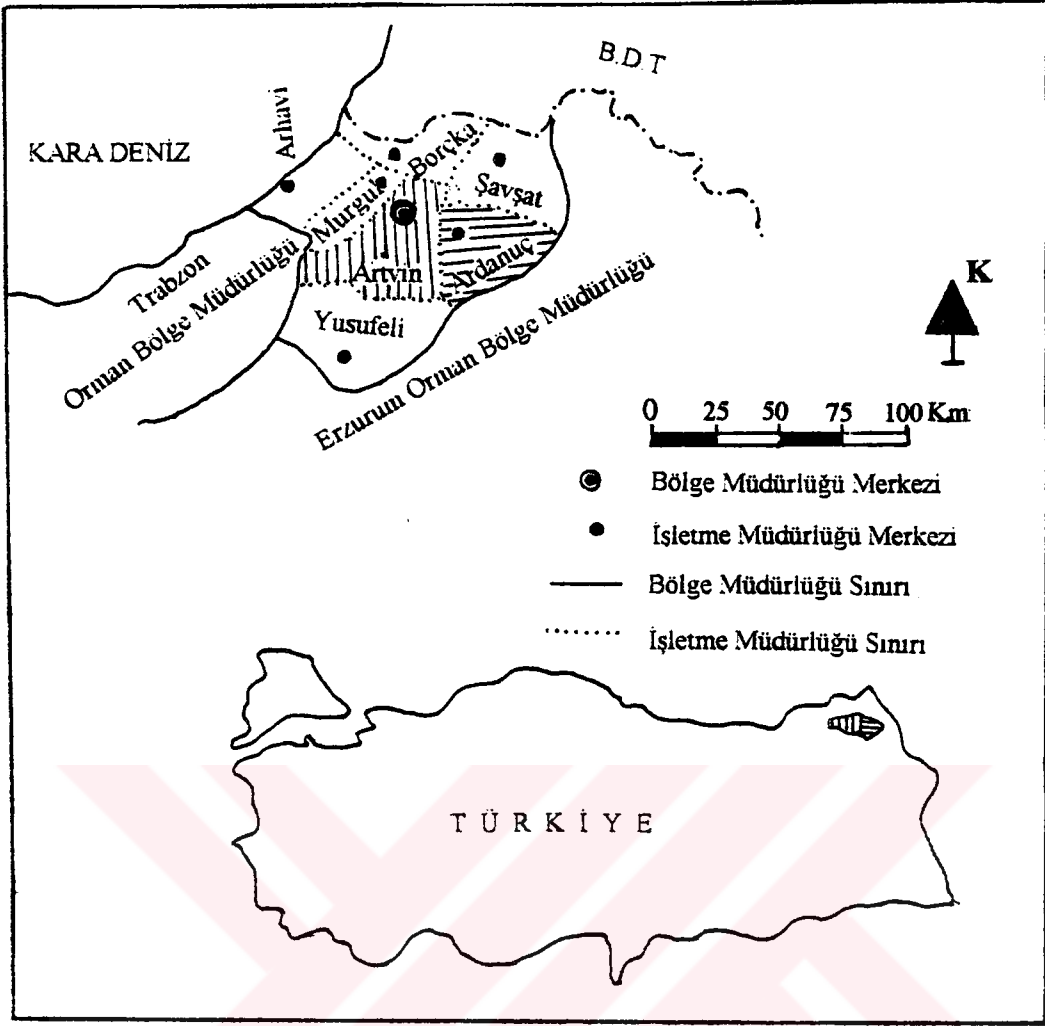
* Ormancılık sektörünün sağladığı % 75'lik katma değer in ülke ekonomisi ortalaması olan % 50'den büyük olması, bu sektörün işsizliğin önlenmesi ve gelir farklılıklarının ortadan kaldırılmasındaki önemini ortaya koymaktadır,

* Ayrıca, ileri bağlantı oranının 0.786 ile ülke ortalaması olan 0.387'den yüksek, geri bağlantı oranının ise 0.127 ile ülke ekonomisi geri bağlantı oranı ortalaması olan 0.387'den düşük olması, sektörün ara malı üreten ve ürettiği mallara hazır arz oluşturarak girdi talep eden diğer sektörlerin üretimini arttırmakta olduğunu göstermektedir.

Özetle; orman kaynaklarının yenilenebilir özelliği, orman ürünlerine ve türevlerine olan talebin hızla artması ve orman ürünleri ticaretinin parlak bir geleceğe sahip olması, sektörün girdi ve çıktılar yönünden farklılaşmalarına uyum göstermesi, diğer sektörlerle ileri bağlantılarının yüksek olması, emek yoğun teknolojilerin uygulanması ve beceri düzeyi düşük işgücünün işlendirilmesi gibi özelliklerinden dolayı, Ormancılık Sektörünün kalkınmayı desteklemede tüm sektörler içinde özel bir yere sahip olduğu söylenebilir (65).

1.4. Araştırma Alanının Tanıtımı

Araştırma alanı, Artvin OBM'ne bağlı Artvin ve Ardanuç DOİ'lerini kapsamakta olup, araştırmaya konu olan DOİ'ler aşağıda ayrı ayrı tanıtılacaktır.

Şekil 1. Araştırma Bölgesi (Artvin ve Ardahanç DOI'leri)

1.4.1. Artvin Devlet Orman İşletmesinin Tanıtımı

Bu bölümde, Artvin il merkezinde bulunan Artvin DOI; tarihçe, coğrafi konum, alan, servet, artım, eta, üretim ve satış durumu ile personel hareketleri açısından ele alınacaktır.

1.4.1.1. İşletmenin Tarihçesi

Artvin DOI, 1938 yılından önce Çevirge Müdürlüğü ve 1938 yılından itibaren de Revir Amirliği adıyla Artvin ilinin tamamında faaliyet göstermiştir. 1959 yılında entansif çalışmayı sağlamak amacıyla, 6 işletmeye bölünmüştür. 1967 yılında Artvin Orman

Başmüdürlüğü kurulana kadar, Trabzon Orman Başmüdürlüğü'ne bağlı olarak çalışmıştır (66,67,68).

Artvin DOİ kuzeyde Borçka, güneyde Yusufeli, doğuda Şavşat ve Ardanuç, batıda Murgul ve Pazar DOİ'leri ile sınırlıdır (Şekil 1).

Artvin DOİ, Artvin (Merkez), Atila, Madenler, Ortaköy, Saçınka, Taşlıca, Tütüncüler ve Zeytinlik Orman İşletme Şefliklerinden oluşmaktadır. Önceki yıllarda üretim yapılan Atila İşletme şefliği, milli park alanına dahil edilmiş olup, halen Taşlıca İşletme Şefliği sınırları içerisinde (69). Ancak, bu araştırmanın kapsadığı 1991-1995 yılları arasında söz konusu alanda üretim yapılmış olması nedeniyle, ayrı bir şeflik olarak ele alınmıştır.

1.4.1.2. İşletme Ormanlarının Alan, Servet, Artım ve Etası

Artvin DOİ'nin toplam alanı Tablo 1'den de görüleceği üzere, 108 534 ha. olup, bunun 80 315 ha.'ı ormanlık alanlardan oluşmaktadır.

Tablo 1. Artvin DOİ Ormanlarının İşletme Şekillerine Göre Dağılımı (70).

İşletme Şefliği	Ormanlık Alan						Toplam Ormanlık Alan (ha.)	Toplam Açıklık Alan (ha.)	Toplam Genel Alan (ha.)
	Koru (ha.)			Baltalık (ha.)					
	Normal	Bozuk	Toplam	Normal	Bozuk	Toplam			
Artvin	2 378.0	866.0	3 244.0	-	1 005.0	1 005.0	4 249.0	945.5	5 194.5
Atila	2 311.5	868.5	3 180.0	-	-	-	3 180.0	3 730.0	6 910.0
Saçınka	5 724.5	1380.0	7 104.5	560.5	2 959.0	3 519.5	10 624.0	2 878.0	13 502.0
Madenler	3 748.5	2977.5	6 276.0	1 122.0	9881.5	11 003.5	17 279.5	6 393.0	23 672.5
Ortaköy	6 326.5	3374.0	9 700.5	-	6 298.0	6 298.0	15 998.0	7 857.5	23 856.0
Taşlıca	7 536.5	1273.0	8 809.5	1 289.5	235.5	1 525.0	10 334.5	1 314.5	11 649.0
Tütüncüler	2 763.5	2931.0	5 694.5	63.5	1 785.0	1 848.5	7 533.0	1 349.5	8 882.5
Zeytinlik	4 388.5	1532.5	5 921.0	990.0	3745.5	4735.5	10 656.5	3 751.0	14 407.5
TOPLAM	35 177.5	15202.5	50 380.0	4 025.5	25 909.5	29 935.0	80 315.0	28 219.0	108 534.0
%	44	19	63	5	32	37	100	-	-
%	-	-	-	-	-	-	74	26	100

Artvin DOİ'nin ormanlık alanlarına ilişkin oranlar, ülke genelindeki oranlarla (32) karşılaştırıldığında; ormanlık alanların genel alana oranı ülke genelinde % 26 iken, Artvin DOİ'de bu oran % 74'le ülke ortalamasının yaklaşık 3 katı dolayında olmaktadır. Artvin DOİ'nin ormanlarının % 63'ü koru, % 37'si baltalık ormanı niteliğinde iken, ülkemizdeki tüm ormanların % 54'ünün koru, % 46'sının baltalık ormanı niteliğinde olduğu düşünülürse, koru ormanları açısından işletme lehine bir durumun söz konusudur. Aynı

şekilde ülke genelindeki ormanların % 44'ünün verimli, % 56'sının ise verimsiz olmasına karşılık, Artvin DOİ ormanlarının % 49'unun verimli, % 51'inin verimsiz olması nedeniyle, Artvin DOİ'nin verimli orman alanının ülke ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir.

Öte yandan, Artvin DOİ'nin ağaç serveti ve artım durumu Tablo 2'de gösterilmiştir. Buna göre, işletmenin toplam ağaç serveti 11 860 253 m³'tür. Bu servetin yaklaşık % 97'si normal, kalan % 3'ü ise bozuk nitelikteki sahalarda bulunmaktadır. İşletmenin hektardaki ortalama serveti, $11\ 860\ 253 / 80\ 315 = 147.7$ m³/ha. olup, bu değer ülke genelindeki ağaç serveti değeri olan 46 m³/ha.'ın (32) oldukça üzerindedir.

İşletmenin 11 860 253 m³ ağaç servetinin yıllık toplam artımı ise 224 830 m³ olup, hektar başına düşen artım miktarına bakıldığında; $224\ 830 / 80\ 315 = 2.80$ m³ olduğu görülmektedir ki, bu değerde ülkedeki koru ve baltalık ormanları ortalaması olan 1.4 m³'ün (32) iki katıdır.

Tablo 2. Artvin DOİ'nin Ağaç Serveti ve Artım Durumu (70).

İşletme Şefliği	Normal Saha		Bozuk Saha		Toplam	
	Servet (m ³)	Artım (m ³)	Servet (m ³)	Artım (m ³)	Servet (m ³)	Artım (m ³)
Artvin	709 546	14 982	8 795	170	718 341	15 152
Atila	918 223	13 075	10 934	225	929 157	13 300
Madenler	966 376	23 488	138 767	6 663	1 105 143	30 151
Ortaköy	1 926 606	34 169	58 293	734	1 984 899	34 903
Saçınka	1 624 596	29 861	12 855	180	1 637 451	30 041
Taşlıca	3 344 679	54 433	19 002	379	3 363 681	54 812
Tütüncüler	854 971	16 142	14 907	-	869 878	16 142
Zeytinlik	1 170 912	26 668	80 791	3 661	1 251 703	30 329
TOPLAM	11 515 909	212 818	344 344	12 012	11 860 253	224 830
%	97	95	3	5	100	100

Artvin DOİ'nin yıllık ortalama etası 156 118 m³ olup (66), bu miktar 1.94 m³/ha. ile ülke ortalaması olan 1.1 m³/ha.'ın (32) oldukça üzerindedir.

1.4.1.3. Üretim ve Satış Durumu

Artvin DOI'nin resmi üretim durumu Tablo 3'de gösterilmiştir. Buna göre, işletmede 1991-1995 yılları arasında, ortalamala olarak % 81 oranında yapacak, % 19 oranında da yakacak odun üretilmiştir. Beş yıllık periyot verilerine göre, en fazla oranda yapacak 1995 yılında (% 87) ve en az yapacak da (% 75) 1992 yılında üretilmiştir. Yakacak ve yapacak odun üretim oranlarında çok aşırı bir değişim söz konusu değildir.

Tablo 3. Artvin DOI'nin Üretim Durumu (71) .

Yıllar	Yapacak		Yakacak *			Toplam m ³
	m ³	%	Ster	m ³	%	
1991	70 012	84	18 683	13 078	16	83 090
1992	44 713	75	13 887	9 721	25	54 434
1993	51 078	79	19 285	13 500	21	64 578
1994	48 727	74	24 260	16 982	26	65 709
1995	57 720	87	12 160	8 512	13	66 232
Ortalama	54 450	81	17 655	12 359	19	66 809

* 1 ster = 0,7 m³ olarak alınmıştır.

İşletmenin 5 yıllık verilerine göre, satış durumu incelendiğinde (Tablo 4), ortalama olarak % 64 oranında yapacak, % 36 oranında da yakacak odun satışı yapıldığı görülmektedir.

Tablo 4. Artvin DOI'nin Satış Durumu (71) .

Yıllar	Yapacak Odun								Yakacak Odun			Toplam m ³
	Tomruk		Maden Direği		Sanayi Odunu		Diğer Ürünler*		Ster	m ³	%	
	m ³	%	m ³	%	m ³	%	m ³	%				
1991	24 795	22	7	-	636	1	47 398	43	53 606	37 524	34	110 360
1992	18 515	30	-	-	776	1	26 138	43	22 390	15 673	26	61 102
1993	13 149	17	-	-	227	-	30 372	39	48 272	33 790	44	77 538
1994	21 431	27	105	-	197	-	28 305	36	42 344	29 641	37	79 679
1995	24 189	26	155	-	541	1	42 070	44	39 552	27 686	29	94 641
Toplam	102 079	130	267	-	2377	3	174 283	205	206 164	144 314	182	423320
Ortalama	20 416	24	52	-	475	1	34 857	41	41 233	28 863	34	84664

* Diğer Ürünler; Kağıtlık Odun, Yarım Sanayi Odunu, Yonga Levha

Ayrıca, işletmenin satışlarının satış türleri itibarıyla 5 yıllık periyot ortalamalarına göre dağılımına bakıldığında (Tablo 5); işletmede yapacak odun satışlarının % 29'u piyasa, % 65'i tahsis ve pazarlıklı satışlar ve kalan % 6'sı ise, diğer indirimli satışlar olarak gerçekleşmiştir. Tahsis ve pazarlıklı satışların oranının yüksekliği, başta Artvin il

merkezinde bulunan ORÜS'e ait Lif Levha Fabrikası olmak üzere, Borçka'da bulunan ORÜS Kereste Fabrikası, İzmit ve Aksu'daki SEKA'ya ait kağıt fabrikalarına yapılan tahsisli satışlardan kaynaklanmaktadır. Yakacak odun satışlarında ise piyasa (% 3) ve tahsis ve pazarlıklı satışlar (% 14) oldukça düşük, buna karşılık diğer indirimli satışlar % 83 gibi oldukça yüksek oranda gerçekleşmiştir. İndirimli satışların % 83 gibi çok yüksek bir oranda gerçekleşmesinin nedenini ise, özellikle işletme sınırları içinde kalan 35 orman köyünün tamamının 31. madde kapsamında olması (70) nedeniyle, bu köylere yapılan indirimli satışlar oluşturmaktadır.

Tablo 5. Artvin DOİ Satışlarının Ürün Çeşitleri İtibari İle Dağılımı (71).

Ürün Çeşidi	Piyasa Satışları		Tahsis ve Pazarlıklı S.		1/3 Maliyet Bedelli S.		Tarifeli Satışlar		Tarifesiz Satışlar		Köylü ve Koop. Y.S.		TOPLAM	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
Yap. (m ³)	16 395	29	36 423	65	352	1	706	1	457	1	1 466	3	55 799	100
Yak. (St)	1 230	3	5 586	14	-	-	31 411	76	-	-	3 006	7	41 233	100

1.4.1.4. Personel Hareketleri

DOİ'lerdeki personeller, Orman Bakanlığı organizasyonundaki personel sınıflandırmasına uygun olarak hizmet sınıfları itibari ile değerlendirildiğinde; genel idare, teknik, yardımcı ve diğer hizmet sınıfları olarak ayrılabilir (31). Bu sınıflandırmaya göre, Artvin DOİ'nin personel sayısının yıllar itibari dağılışı Tablo 6'da verilmiştir.

Buna göre, işletme personelinin % 8'i teknik hizmetler, % 58'i genel idare hizmetleri, % 33'ü yardımcı hizmetler ve % 1'i de diğer hizmetler sınıfında istihdam edilmektedir. 1991 yılı baz alındığında, işletmede orman mühendisi başına düşen orman alanı, $80\,315 / 12 = 6\,692$ ha. olmaktadır. Bu değer, ülkemizdeki orman mühendisi başına düşen ortalama orman alanı değeri olan 6 700 ha.'a (72) oldukça yakındır.

Diğer taraftan, ülke genelinde DOİ'lerin ortalama ormanlık alanları 83 467 ha.'dır (53). Artvin DOİ'nin ormanlık alanı ise, 80 315 ha. olup, ülke ortalamasıyla yaklaşık olarak aynı değerdedir. Bununla birlikte, ülke genelinde orman muhafaza memuru başına düşen ormanlık alan 2 030 ha. (53) iken, Artvin DOİ'de bu alan $80\,315 / 83 = 968$ ha. olmaktadır. Görüldüğü gibi, işletme alanı ülke ortalamasının yaklaşık olarak aynı olmasına rağmen, orman muhafaza memuru başına düşen ormanlık alan ülke ortalamasının yarısı

kadar olmaktadır. Bu da göstermektedir ki, işletmede aşırı personel istihdamı yoluna gidilmiştir.

Tablo 6. Artvin DOİ Personel Hareketleri (73).

HİZMET SINIFI	STATÜSÜ	YILLAR										Ort. %
		1991	%	1992	%	1993	%	1994	%	1995	%	
Teknik Hizmetler	Teknik Eleman*	12	7	12	7	11	6	11	6	11	6	6
	Teknisyen	-	-	-	-	6	4	6	3	9	5	2
	Tekniker	1	-	1	-	1	-	1	-	1	-	-
	Toplam	13	7	13	7	18	10	18	10	21	11	8
Genel İdare Hizmetleri	Memur	23	13	23	13	24	13	23	12	24	13	13
	Muhafaza Memuru	83	46	84	46	82	44	84	45	83	44	45
	Toplam	106	59	107	59	106	57	107	57	107	57	58
Yardımcı Hizmet.	Yardımcı Personel	61	34	61	34	61	33	61	33	61	32	33
Diğer Hizmetler	Avukat	-	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1
TOPLAM		180	100	182	100	186	100	187	100	190	100	100

* Müdür, Müdür Yardımcısı, İşletme ve Ağaçlandırma Şefi

1.4.2. Ardanuç Devlet Orman İşletmesinin Tanıtımı

Bu bölümde, Artvin DOİ'de olduğu gibi Ardanuç DOİ'nin sırasıyla; tarihçe, coğrafi konum, alan, servet, artım, eta, üretim ve satış durumu ile personel hareketleri açısından tanıtımı yapılacaktır.

1.4.2.1. İşletmenin Tarihçesi

İlk olarak 1.5.1964 tarihinde kurulan Ardanuç DOİ, ardından 1967 yılında Artvin Orman Baş Müdürlüğü'nün kurulmasıyla buraya bağlanmıştır (66,67).

Ardanuç DOİ kuzeyde Şavşat, güneyde Oltu, doğuda Göle ve batıda Artvin DOİ'leri ile sınırlı olup (Şekil 1), Ardanuç (Merkez), Ovacık, Karanlıkmeşe ve Tepedüzü Orman İşletme Şefliklerinden oluşmaktadır.

1.4.2.2. İşletme Ormanlarının Alan, Servet, Artım ve Etası

Ardanuç DOİ'nin toplam alanı, Tablo 7'den de görüleceği üzere, 76 547.5 ha. olup, bunun da 38 289.5 ha.'ı ormanlık alanlardan oluşmaktadır.

Tablo 7. Ardauç DOİ Ormanlarının İşletme Şekillerine Göre Dağılımı (70).

İşletme Şekli	Ormanlık Alan						Toplam Ormanlık Alan (ha.)	Toplam Açıklık Alan (ha.)	Toplam Genel Alan (ha.)
	Koru (ha.)			Baltalık (ha.)					
	Normal	Bozuk	Toplam	Normal	Bozuk	Toplam			
Ardauç	4 196.0	2 373.0	6 569.0	2 112.0	7 709.0	9 821.0	16 390.0	9 914.0	26 304.0
Ovacık	4 989.5	1 414.5	6 404.0	350.0	1 683.5	2 033.5	8 437.5	5 188.0	13 625.5
K. meşe	2 528.5	1 933.5	4 462.0	-	2 813.5	2 813.5	7 275.5	13 212.5	20 488.0
Tepedüzü	2 580.5	1 283.5	3 864.0	-	2 322.0	2 322.0	6 186.0	9 943.5	16 129.5
TOPLAM	14 294.5	7 004.5	21 299.0	2 462.0	14 528.0	16 990.0	38 289.5	38 258.0	76 547.5
%	37	18	56	7	38	44	100	-	-
%	-	-	-	-	-	-	50	50	100

Ardauç DOİ'nin ormanlık alanlarına ilişkin oranlar, ülke genelindeki oranlarla (32) karşılaştırıldığında; ormanlık alanların genel alana oranı ülke genelinde % 26 iken, Ardauç DOİ'de bu oran % 50 ile, ülke ortalamasının yaklaşık 2 katı dolayında olmaktadır. Artvin DOİ'nin ormanlarının % 56'sı koru, % 44'ü baltalık ormanı niteliğinde iken, ülkemizdeki tüm ormanların % 54'ünün koru, % 46'sının baltalık ormanı niteliğinde olduğu düşünülürse, benzer özellikte oldukları söylenebilir. Ülke genelindeki ormanların % 44'ünün verimli, % 56'sının ise verimsiz olmasına karşılık, Ardauç DOİ ormanlarının da % 44'ünün verimli, % 56'sının verimsiz olması nedeniyle, Ardauç DOİ ormanlarının niteliği açısından, ülke geneliyle aynı oranlara sahip olduğu görülmektedir.

Ardauç DOİ'nin ağaç serveti ve artım miktarları Tablo 8'de gösterilmiştir. Buna göre işletmenin toplam ağaç serveti 4 864 889 m³'tür. Bu servetin yaklaşık % 96'sı normal, kalan % 4'ü ise bozuk nitelikteki sahalar üzerinde bulunmaktadır. İşletmenin hektardaki ortalama serveti, $4\,864\,889 / 38\,289.5 = 127\text{ m}^3/\text{ha}$. olup, bu değer ülke genelindeki hektardaki ağaç serveti değeri olan $46\text{ m}^3/\text{ha}$. 'ın (32) oldukça üzerinde olmakla birlikte, Artvin DOİ'nin sahip olduğu $147.7\text{ m}^3/\text{ha}$. 'lık servetten düşüktür.

Tablo 8. Ardauç DOİ'nin Ağaç Serveti ve Artım Durumu (70).

İşletme Şekli	Normal Saha		Bozuk Saha		Toplam	
	Servet (m ³)	Artım (m ³)	Servet (m ³)	Artım (m ³)	Servet (m ³)	Artım (m ³)
Ardauç	966 837	27 516	120 027	218	1 086 864	27 734
Karanlıkmeşe	665 516	13 946	20 260	406	685 776	14 352
Ovacık	2 450 237	40 868	31 485	179	2 481 722	41 047
Tepedüzü	596 340	14 549	14 187	304	610 527	14 853
Toplam	4 678 930	96 879	185959	1 107	4 864 889	97 986
%	96	99	4	1	100	100

İşletmenin 4 864 889 m³ ağaç servetinin yıllık toplam artımı 97 986 m³ olup, hektar başına düşen artım miktarına bakıldığında; $97\,986 / 38\,289.5 = 2.6$ m³/ha. olduğu görülmektedir ki, bu değerde ülkedeki koru ve baltalık ortalaması olan 1.4 m³/ha.'ın (32) oldukça üzerinde olmakla birlikte, Artvin DOİ'nin artım miktarı olan 2.80 m³/ha.'dan daha düşüktür.

Ardanuç DOİ'nin yıllık ortalama etası 67 407 m³ olup (66), bu miktar 1.76 m³/ha. ile ülke ortalaması olan 1.1 m³/ha.'ın (32) üzerinde, ancak Artvin DOİ'nin 1.94 m³/ha.'lık değerinin altındadır.

1.4.2.3. Üretim ve Satış Durumu

Ardanuç DOİ'nin üretim durumu Tablo 9'da gösterilmiştir. Buna göre, 1991-1995 yılları arasında işletmede, ortalama olarak % 88 oranında yapacak, % 12 oranında da yakacak odun üretilmiştir. Beş yıllık periyot verilerine göre, en fazla oranda yapacak 1995 yılında (% 92) ve en az yapacak da (% 69) 1992 yılında üretilmiştir. Yakacak ve yapacak odun üretim oranlarında çok aşırı bir değişim söz konusu değildir.

Tablo 9. Ardanuç DOİ'nin Üretim Durumu (71).

Yıllar	Yapacak		Yakacak *			Toplam m ³
	m ³	%	Ster	m ³	%	
1991	21 916	84	6 010	4 207	16	26 123
1992	5 866	69	3 829	2 680	31	8 546
1993	24 334	89	4 328	3 030	11	27 364
1994	27 045	91	3 623	2 536	9	29 581
1995	24 293	92	31 167	21 817	8	46 110
Ortalama	20 691	88	9 791	6 854	12	27 545

*1 ster = 0,7 m³ alınmıştır.

İşletmenin 5 yıllık verilere göre satış durumu incelendiğinde, ortalama olarak % 50 oranında yapacak, % 50 oranında da yakacak odun satışı yapıldığı görülmektedir. İşletmenin satışlarına ilişkin ayrıntılı bilgi Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Ardanuç DOİ'nin Satış Durumu (71).

Yıllar	Yapacak Odun								Yakacak Odun			Toplam
	Tomruk		Maden Direği		Sanayi Odunu		Diğer Ürünler*		Ster	m ³	%	
	m ³	%	m ³	%	m ³	%	m ³	%				
1991	14 213	30	995	2	-	-	7 877	17	33 911	23 738	51	46 823
1992	11 447	28	739	2	-	-	5 766	14	33 266	23 286	56	41 238
1993	13 677	30	317	1	-	-	9 230	21	30 723	21 506	48	44 730
1994	16 635	38	982	2	-	-	4 540	10	31 955	22 369	50	44 526
1995	15 906	36	696	2	-	-	7 007	15	29 781	20 847	47	44 456
Toplam	71 878	162	3 729	9	-	-	34 420	77	159 636	111 746	252	221 773
Ortalama	14 376	32	746	2	-	-	6 884	16	31 927	22 349	50	44 354

* Diğer Ürünler: Kağıtlık Odun, Yarma Sanayi Odunu, Yonga Levha

Ayrıca işletmenin satışlarının satış türleri itibariyle 5 yıllık periyot ortalamalarına göre dağılımı da Tablo 11'de gösterilmiştir. Buna göre işletmede yapılacak odun satışlarının % 45'i piyasa, % 53'ü tahsis ve pazarlıklı satışlar ve kalan % 2'si ise diğer indirimli satışlar olarak gerçekleşmiştir. Yapacak odunda tahsis ve pazarlık satışların yüksek oranda gerçekleşmesinde Ardanuç ilçesinde bulunan ORÜS'e bağlı kereste fabrikası ile Artvin ilindeki yine ORÜS'e bağlı Lif Levha Fabrikasına yapılan satışlar rol oynamaktadır. Yakacak odun satışlarında ise normal olarak piyasa (% 1) ve tahsis ve pazarlıklı satışlar (% 5) oldukça düşük, buna karşılık diğer indirimli satışlar % 94 oranında oldukça yüksek oranda gerçekleşmişlerdir. Diğer satışların oldukça yüksek oranda olmasının nedenleri arasında, işletme sınırları içinde kalan 49 orman köyünün 45'inin 31. madde, 4'ünün de 32. madde kapsamında olması (70) yüzünden, bu köylere yapılan indirimli satışlar gösterilebilir.

Tablo 11. Ardanuç DOİ Satışlarının Ürün Çeşitleri İtibari İle Dağılımı (71).

Ürün Çeşidi	Piyasa Satışları		Tahsis ve Pazarlıklı S.		1/3 Maliyet Bedelli S.		Tarifeli Satışlar		Tarifersiz Satışlar		Köyü ve Koop. Y. S.		TOPLAM	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
Yap. (m ³)	9880	45	11757	53	-	-	334	2	34	-	-	-	22005	100
Yak. (St)	359	1	1652	5	1193	4	28644	90	-	-	79	-	31927	100

1.4.2.4. Personel Hareketleri

Ardanuç DOİ'nin personel sayısının, hizmet sınıfları itibari ile yıllara göre dağılımı Tablo 12'de gösterilmiştir. Buna göre, işletme personelinin % 5'i teknik, % 92'si genel idare, % 3'ü yardımcı hizmetler sınıfında istihdam edilmektedir. 1991 yılı baz alındığında,

işletmede orman mühendisi başına düşen orman alanı, $38\ 289.5 / 3 = 12\ 763$ ha. olmaktadır. Bu değer, ülkemizdeki orman mühendisi başına düşen ortalama orman alanı değeri olan 6 700 ha.'ın (72) ve Artvin DOİ'deki 6 692 ha.'ın yaklaşık iki katıdır.

Tablon 12. Ardanuç DOİ Personel Hareketleri (73).

HİZMET SINIFI	STATÜSÜ	YILLAR										Ort. %
		1991	%	1992	%	1993	%	1994	%	1995	%	
Teknik Hizmetler	Teknik Eleman*	3	3	4	4	5	5	5	4	5	4	4
	Teknisyen	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Tekniker	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Toplam	4	4	5	5	6	6	6	5	6	5	5
Genel İdare Hizmetleri	Memur	35	37	36	35	40	37	49	39	49	37	37
	Muhafaza Mem	50	54	57	56	58	54	67	54	74	56	55
	Toplam	85	91	93	91	98	91	116	93	123	93	92
Yardımcı Hizmet.	Yardımcı Personel	4	4	4	4	3	3	2	2	2	2	3
Diğer Hizmetler	Avukat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM		93	100	102	100	107	100	124	100	131	100	100

* Müdür, Müdür Yardımcısı, İşletme ve Ağaçlandırma Şefi

Ülke genelinde DOİ'lerin ortalama ormanlık alanları 83 467 ha.'dır (53). Ardanuç DOİ'nin ormanlık alanı ise, 38 289.5 ha. olup, ülke ortalamasının yaklaşık yarısı kadardır. Diğer taraftan, ülke genelinde orman muhafaza memuru başına düşen ormanlık alan 2 030 ha. (53) iken, Ardanuç DOİ'de bu alan $38\ 289.5 / 74 = 517$ ha.'dır. Görüldüğü gibi, işletme alanı ülke ortalamasının yarısına karşı gelirken, aşırı personel istihdamı sonucu orman muhafaza memuru başına düşen ormanlık alan ülke ortalamasının $\frac{1}{4}$ 'üne karşı gelmektedir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Materyal

Bu araştırmayı gerçekleştirmek için; Artvin OBM İşletme-Pazarlama, Makine-İkmal ve İdari ve Mali İşler Şube M¼d¼rl¼ę¼ kayıtları, Artvin ve Ardanuç DOİ'lerinin amenajman planları, bilanço kayıtları, umumi demirbaş eşya defterleri ve çalışma programları, OGM İşletme ve Pazarlama Dairesi Başkanlığı Uygulanacak Tarife Bedeli ve Tevzi Masraf Cetvelleri, Artvin iline ilişkin kitaplar ile bu konuda hazırlanmış yerli ve yabancı kaynaklar materyal olarak kullanılmıştır.

2.2. Yöntem

Nispi ve mutlak ekonomik başarı takdiri yöntemleri yardımıyla, DOİ'lerde ekonomik başarının belirlenmesi amacıyla iki farklı işletmede gerçekleştirilen bu araştırmada izlenen yöntemler, esasen orman işletme ekonomisi literat¼r¼nde yer bulan yöntemler olup, bu yöntemler araştırma alanının seçilmesinin nedenleri ve araştırma yıllarının seçimi başlıklarından sonra sırasıyla açıklanmıştır.

2.2.1. Araştırma Alanının Seçilmesinin Nedenleri

OGM'nin mevcut örg¼t yapısı (Orman Bölge M¼d¼rl¼ę¼ → Orman İşletme M¼d¼rl¼ę¼ → Orman İşletme Şefliği) içerisinde ekonomik, teknik ve sosyal konularda karar birimleri orman işletmeleridir. Ayrıca gerekli kayıtların tutulması ve muhasebe işlemleri de DOİ'ler bazında yapılmaktadır (1). Bu y¼zden, ekonomik başarının, ormancılıkta temel faaliyet ve karar birimleri olan DOİ'ler d¼zeyinde hesaplanmasının daha uygun olacağı d¼ř¼n¼lm¼řtür.

Bu alışmada Artvin ve Ardanuç DOİ'nin örnek olarak ele alınmasının nedenleri ise aşağıda sıralanmıştır;

* Her Şeyden önce ekonomik başarının tek bir işletme yerine en azından iki işletmede belirlenip, sonuçlarının işletmelerin içinde bulunduğu Şartlar da göz ön¼nde

bulundurularak karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi ve buna göre ekonomik başarı ya da başarısızlıkla ilgili sonuçlar çıkarılmasının daha doğru olacağı düşünülmüştür. Bu yüzden çalışma süresi de göz önüne alınarak iki işletme seçilmiştir.

* Seçilen işletmeler Artvin OBM bünyesinde birbirine komşu işletmeler olup; faaliyette buldukları alanlar arasında ekonomik, sosyal ve fiziksel özellikler bakımından fazlaca bir fark söz konusu değildir. Dolayısıyla bu özelliklerin her iki işletmenin ekonomik başarılarını önemli ölçüde etkilemesi söz konusu değildir.

* Her iki işletmenin Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi'ne yakın olması nedeniyle, sınırlı çalışma süresinde gerekli verileri kolayca toplayabilme imkânı mevcuttur.

* İşletmelerin çalışma yıllarını kapsayan 1991-1995 yıllarındaki bilanço verilerine bakıldığında; bu süre boyunca Artvin DOİ'nin sürekli zarar, Ardanoç DOİ'nin ise sürekli kâr etmesi gibi ilginç bir durum görülmekte olup, bunun çalışmanın sonuçlarını zenginleştirebileceği düşünülmüştür.

* Artvin DOİ il merkezinde bulunan bir işletme olarak hizmet yönü ağırlıkta olan işletmeleri, buna karşın aynı bölge müdürlüğü bünyesinde yer alan Ardanoç DOİ ise, üretim yönü ağırlıkta olan işletmeleri temsil etmektedir. Dolayısıyla, söz konusu iki işletmenin seçimiyle üretim ve hizmet yönü ağırlıkta olan işletmelerin başarılarının karşılaştırılması ve örgütsel yapılara ilişkin öneriler getirilmesi mümkün olacaktır.

Sonuçta, tüm bu hususlar göz önünde bulundurularak, DOİ'lerin ekonomik başarılarının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, araştırma alanının Artvin ve Ardanoç DOİ'leri ile sınırlandırılmasına karar verilmiştir.

2.2.2. Araştırma Yıllarının Seçimi

Araştırma süresinin 5 yıllık periyodu içermesi, işletmelerde başarı değerlendirmesi için genellikle 5 yıllık zaman diliminin yeterli olması (1), yapılan analizlerde çok kısa ya da çok uzun periyotların esas alınmasının ise bir takım sakıncalar doğurmasıyla açıklanabilir. Örneğin sadece belli bir yıldaki özelliklerin karşılaştırılması, işletmenin daha ziyade kârlı iken zararlı gibi görünmesine neden olabilirken, öte yandan uzunca bir periyot ise, işletmelerin eski ve bugün için karakteristik olma özelliğini yitiren taraflarıyla görünmesine neden olabilmektedir (15). Bu yüzden çalışmada işletmelerin ekonomik

başarılarını ortaya koymak için yapılan analizler, 5 yıllık periyot verilerine dayalı olarak gerçekleştirilmiştir.

Diğer taraftan, sürenin 5 yıla sınırlandırılmasının yanı sıra, 1991-1995 yıllarının seçilmesinde ise, araştırma alanının seçim nedenlerinde de değinildiği gibi, söz konusu yıllarda Artvin DOİ'nin bilançolarını sürekli zararlar, buna karşın Ardanuç DOİ'nin ise sürekli kârla kapatmış olması ve söz konusu yıllara ait verilerin güncelliğini yitirmemiş olmaları da göz önünde bulundurulmuştur.

Sonuç olarak, bu çalışmanın Artvin ve Ardanuç DOİ'lerinin 1991-1995 yıllarını içine alan 5 yıllık periyot verilerine dayalı olarak gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır.

2.2.3. Tarife Bedelinin Hesabında İzlenen Yol

Tarife bedeli, ormandaki dikili ağaç servetinin $1m^3$ 'ünün, kesim vesaire şeklinde hiç bir muameleye tabi olmamış, dolayısıyla masraf yüklenmemiş haldeki değeridir (12). Orman işletmelerinde bilanço tanzimi, kâr-zarar hesabı, değer takdiri, tazminat hesapları gibi haller tarife bedeli hesabını gerekli kılmaktadır (36). Tarife bedeli, bu çalışmada da, işletmelerin ağaç serveti, arazi ve bunlara bağlı olarak orman değerlerinin ve ekonomik başarılarının ortaya konması için kullanılmıştır.

Tarife bedeli ya her bir odun sınıfının metreküp fiyatı olarak ayrı ayrı tespit edilir ve bu fiyatla meşcerede mevcut her bir odun sınıfının miktarı kendine ait metreküp fiyatla çarpılarak sonuçlar toplanmak suretiyle ormandaki bahis konusu miktar odunun değeri hesaplanmış olur, yahut ta çeşitli odun sınıfları için ortalama bir metreküp fiyat tespit olunur. Ve mevcut odun miktarının metreküp adediyle çarpılır (36).

Tarife bedeli, aslında dikili ağacın değeri olmasına rağmen, kesilmediği müddetçe hesaba ithal edilmez ve pratikte ancak kesildikten itibaren böyle bir değer mevzu bahis olur. Devlet orman işletmelerinde mevzu bahis olan tarife bedeli, ormanın sahibi bulunan devlete aittir. DOİ'ler bu değeri elde eder ve tekrar devlete iade eder. Bu itibarla kesilen bir ağaca ait tarife bedeli, DOİ'nin pasif unsurlarından birini teşkil eder (12).

Ülkemizde, tarife bedelinin hesaplanmasında başlangıçta ülke düzeyi 8 bölgeye ayrılmış ve her bölge için ağaç türlerine göre tarife bedelleri belirlenmiş, sonra bölge sayısı üçe indirilmiş ve en sonunda da bölge düzeyinde belirleme uygulaması kaldırılmıştır (50). Nitekim günümüzde 6831 sayılı orman kanununun 29. Maddesine göre; "Devlet

ormanlarından elde edilecek mahsullerin tarife bedelleri, mntıkalar itibariyle ve piyasa icaplarına göre, Orman Genel Müdürlüğü tarafından tanzim ve Orman Bakanlığı'na tasdik olunur." hükmü getirilmesine rağmen, uygulamada tarife bedelleri, ağaç türleri ve ürün çeşitlerine göre, tüm ülke düzeyi için geçerli olacak şekilde OGM'ce hesaplanmakta ve işletmelere bir cetvel halinde gönderilmektedir (18). Bu konuda Miraboğlu; (12) tarife bedeli hesaplanmasında uygulamadan kaldırılan 8 bölgenin dahi yetersiz olduğunu, bu 8 bölgeyi kaldırmak bir yana, her bir DOİ içindeki muhtelif mntıkalar için ayrı ayrı tarife bedelleri tespitinin gerekli olduğunu ve bu sayede işletmelerin piyasaya intibak kabiliyetlerinin artacağını ifade etmektedir.

Tarife bedeli uygulamada; satışa sunulan ürünün satış sırasında oluşacağı tahmin edilen fiyatından, satışa sunuluncaya değin geçirdiği işlemlere ilişkin harcamalar ile temettü hissesi çıkarılarak hesaplanmaktadır (18). Bir çok hallerde, piyasada fiyatı teşekkül eden her mal çeşidi için, satış fiyatı esas alınarak, OGM'ce tayin edilen tarife bedelinden ayrı bir tarife bedeli hesaplamak mümkündür. Satış fiyatlarıyla muhammen satış bedelleri arasında önemli farklar bulunması nedeniyle, OGM tarafından tespit olunan tarife bedelleri ile hesap yoluyla bulunan tarife bedelleri arasında farklar vardır (16).

Merkezde belirlenip işletmelere gönderilen tarife bedeli çizelgelerinde yer verilen birim tarife bedellerinin görelî (nispi) düzeylerinin 1980-1986 döneminde hiç değışmemiş olması bu hesaplamaların da, sözcüğün tam anlamıyla "yasak savma" mantığıyla yapıldığını ortaya koymaktadır. Kaldı ki, tarife bedellerinin hesaplanma yöntemi, bu gerçeğin görülebilmesi için ayrıntılı çözümlenmeleri gerektirmemektedir: Bütçe gerekçe raporlarındaki açıklamalara göre, tarife bedelleri; önce ele alınan yıl için "tahsil edilmesi gereken" miktar olarak belirlenmekte, sonra da tahmin edilen satış miktarları veri alınarak önceki yılın tarife bedellerine hangi oranlarda zam yapılacağı hesaplanmakta; ve önceki yılın tarife bedelleri, tüm ürünler için bu oranlarda arttırılmaktadır (50).

Bu araştırmada, satış fiyatlarından hareket ederek elde edilen formül (36,74) yardımıyla, tarife bedeli hesaplanmıştır.

$$T_b = \frac{S_f}{1.0m} - (h_g + n_g + s_g + t_g) \quad (1)$$

Gerçek tarife bedeli hesaplanmasında Geray'ın yaptığı gibi (16), inputlar (masraf kalemleri) için oluşturulan homojen aktivite alanlarında yapılan ölçümlerle elde edilen input değerlerinin kullanılması gereklidir. Ancak bu çalışma iki farklı işletmeyi ve sınırlı bir süreyi kapsadığı için, işletmelerin aktivite alanlarına ayrılması işi ve buna bağlı olarak arazi ölçümleri yapılamamıştır. Dolayısıyla, her bir ürün çeşidi için tarife bedeli hesabında kullanılan masraf kalemleri, işletme bilançolarında yer alan değerlerden elde edilmiştir. Hesaplanan tarife bedeli de bu yüzden gerçek tarife bedelinden fark etmekte olduğundan, gerçeğe yakın (gerçeğe yaklaştırılmış) tarife bedeli olarak adlandırılmıştır.

Formülde S_f ile gösterilen satış fiyatı; bu çalışmada açık artırmalı satışlar esas alınarak, 1 m³ ürün için yıllara göre ortalama bir fiyat olarak, işletmelerin genel satış cetvellerindeki verilerden yararlanılarak hesaplanmıştır (Ek Tablo 5). Herhangi bir yılda bir ürün çeşidi için piyasa satışının gerçekleşmemesi durumunda, bu satışlara en yakın değerleri veren tahsis ve pazarlıklı satışlardan yararlanılmıştır. Bu tür satışlar da yapılmamışsa, aynı ürün çeşidi için diğer işletmenin ortalama piyasa satış fiyatları gerçeğe yakın tarife bedeli hesabında kullanılmıştır.

Formülde h_g ile gösterilen hasat masrafları; bütçe formülüne göre devirme, tomruklara ayırma, kabuk soyma, damga numarataj faaliyetleri için yapılan masraflardır (75).

Formülde n_g ile gösterilen nakil giderleri; ormandan çıkarma ve satış deposuna kadar taşıma masraflarıdır. Buna yükleme, boşaltma ve istife alma masrafları da dahil olur. Nakil masrafları da odunların ölçü birimleri (1m³) için hesaplanır (36).

Hasat masrafları; işletme içinde yapılan toplam hasat masraflarının hasat edilen toplam miktara bölünmesiyle, ortalama bir değer olarak tayin edilir. Taşıma masrafları da benzer şekilde birim ürün için bulunur (10).

Öte yandan, OGM DSY'ne göre, DOI'ler kapsamında hesaplanması gereken hasat giderleri (nakil giderleri dahil), uygulamada, en azından "taban fiyatlar" olarak dönem başında OGM tarafından belirlenmekte ve OBM'ler bazında işletmelere eşit düzeyde yansıtılmaktadır (18).

Bu çalışmada; kullanılan hasat ve nakliyat giderleri, işletmelerin Hasat Nakliyat Masrafları Cetvellerinden yararlanarak işletmede bir yıl içinde üretilen herhangi bir ürün çeşidinin üretimi için yapılan toplam masraf, üretilen miktara bölünerek birim ürün çeşidi için yıllar itibariyle elde edilmiştir (EK Tablo 1, Ek Tablo 2). Söz konusu ürün çeşidi için

işletmede o yıl üretim masrafı yapılmamışsa, o zaman diğer işletmenin birim hasat ve nakil giderleri, gerçeğe yakın tarife bedeli hesaplarında kullanılmıştır.

Formülde t_g ile gösterilen bir diğer gider kalemi de tevzi giderler olup, tevzi giderler de üç farklı gider kaleminden oluşmaktadır.

Tevzi giderleri oluşturan kalemlerden ilki, genel idare giderleridir. Genel idare giderleri; aylıklar, sağlık ve sosyal yardımlar, ek çalışma tazminat ve ödüller, yolluklar, daimi işçi giderleri, demirbaş tamirâtı, hizmet vasıtaları işletme, hizmet vasıtaları tamir bakımı, eğitim, kurs ve tatbikat, para nakil, vergi, sigorta ve sosyal faaliyet, mahkeme harç ve diğerleri, kıdem ve ihbar tazminatı gider kalemlerinden oluşmaktadır (76). İdare masrafları, işletmenin faaliyetleri ile doğrudan doğruya ilgisi olmayan fakat onların icrası için yapılması şart olan endirekt masraflardır (12).

Tevzi giderlerin ikinci gider kalemini ise orman bakım masrafları oluşturmaktadır. Bu masraflar, işletmelerin kendi hudutları içinde yaptıkları bakım masraflarıdır ve istihsal ile doğrudan doğruya ilgili bulunan bir maliyet masrafı unsurudur (12). Orman bakım masrafları; orman imar, temizleme, bakım ve gençleştirme, orman yangınları önleme ve mücadele, tohum ve fidanlık, orman yol yapım ve işletme, etüt proje, amenajman, harita ve fotogrametri, orman yolları, tamir ve bakım, orman koruma vb., giderlerden oluşturmaktadır (76).

Tevzi gider kalemlerinden sonuncusu ise, amortisman masraflarıdır. Amortisman masrafları; maliyet masraflarından biri olup, yavaş yavaş tükenen sermaye miktarlarındaki azalışı karşılamak için, işletmenin katlanmış olduğu mali yükün bir ifadesi olmaktadır (18). Amortismanın gayesi, sermayenin sürekliliğini ve sonuç olarak işletme faaliyetlerinin devamlılığını sağlamaktır (36).

Tevzi giderler ya da dağıtım tutulan ortak giderler, DSY'nin 16. Maddesine göre (44); "Malın cinsi, çeşidi, niteliği ve işlenme derecesi ve satış yerlerinin tüketim pazarlarına yakınlık veya uzaklığına göre, her yıl işletmelerin ve fabrikaların bütçelerine konulan giderler tutarı içinde, OGM'ce hesaplanır." Yazılı bir belgeye dayanmamakla birlikte, ilgililerle yapılan görüşmelerden, birim dağıtım tutulan ortak giderlerinin, her ağaç türü için önceki yıllarda, açıklanamayan bir yolla hesaplanmış değerlerin bütçede öngörülen artışlar oranında arttırılarak belirlendiği sonucu çıkarılmıştır (50).

DOI'ler dağıtım tutulan ortak giderleri, satışa konu ürünlere, satışın yapılacağı kesime yahut da satış yöntemine göre değişik biçimlerde yansıtmaktadır. Sürdürüle gelen

uygulamaya göre orman köylülerinin bireysel (zati) ve ortak gereksinimleri için verilen, orman yapacak ve yakacak odunu ile, DOİ'lerin kendi gereksinimleri için tükettikleri yapacak ve yakacak odunlara dağıtım tutulan ortak giderler yüklenmemektedir. Buna karşı Türkiye Kömür İşletmeleri (TKİ)'ne yörelerdeki maden ocakları ile piyasaya verilen maden direkleri, Türkiye Elektrik Kurumu (TEK)'na verilen her türlü hammadde odun ile sanayi odunlarına görece olarak düşük oranlarda yansıtılmaktadır. Normal olarak dağıtılacak ortak giderlerin birim tutarı ise, normal olarak dağıtım tutulacak ortak gidere ilişkin tahmini (bütçe) değeri, normal olarak dağıtım yapılacak ürün miktarına bölünmesiyle elde edilmektedir (50).

Bu çalışmada, tevzi giderler işletme bilançolarındaki tevzi gider kalemleri (genel idare giderleri, orman bakım masrafları ve amortisman masrafları) dikkate alınarak birim ürün başına hesaplanmıştır. Hesaplama, yıllara göre işletmelerin bilançolarından elde edilen toplam tevzi gider değerleri, piyasa ve tahsisli satışlarla satılan ürünlerin, bu satışlar içindeki ağırlıkları da dikkate alınarak birim ürün başına hesaplanmıştır. Böylece uygulamada olduğu gibi, köylü ihtiyaçlarına ve diğer indirimli satışlara tevzi giderler yansıtılmamıştır. Ancak, bir de tüm satış şekilleri dikkate alınarak yani indirimli satışlara da tevzi gider dağıtılmış ve böylece ikinci bir tevzi gider değeri de hesaplanmıştır. Bu şekilde, tüm satışlara tevzi giderlerin dağıtılması ile elde edilen birim ürün başına düşen tevzi giderlerle, sadece piyasa ve tahsisli satışlara göre hesaplanan tevzi giderlerin karşılaştırılma imkânı doğmuştur (Ek Tablo 3, Ek Tablo 4).

Formülde s_g ile gösterilen satış giderleri; DOİ Tahsisat ve Sarfiyat Cetvellerine göre; depo tanzim, ilân ve reklâm, ambalaj, nakliyat, yükleme, tartı ve boşaltma, sigorta, muhtelif vb. giderlerden oluşmaktadır. Uygulamada, satış giderleri, harcama kalemlerinden; ilân ve reklâm, nakliyat yükleme tartı ve boşaltma ile muhtelif gider fasılları DOİ'lerce daha çok kullanılmaktadır (18). Çalışmada, bilançolardan yıllar itibariyle elde edilen toplam satış giderleri, o yılda satılan ürün miktarına, ürünlerin toplam satış içindeki ağırlıkları dikkate alınarak yansıtılmış ve birim ürün için satış gideri hesaplanmıştır (Ek Tablo 1, Ek Tablo 2).

Formülde $0,0m$ ile gösterilen temettü hissesi ya da işletmeci kazancı; DSY'nin 16. Maddesinde (44), maliyet fiyatı hesabında orman imar giderleri karşılığı olarak geçmektedir. Yönetmelikte % 20 belirlendiği için, bu çalışmada gerçekleştirilen hesaplarda $0,0m = \% 20$ olarak alınmıştır.

Gerçeğe yakın tarife bedellerinin yanında bir de OGM'den gönderilen tarife bedelleri (OGM'den gönderilen tarife bedelleri bu çalışmada merkezden gelen tarife bedelleri olarak kullanılmıştır.) de hesaplamalarda dikkate alınmıştır. Bunun için işletmelerde yıllar itibariyle üretilen ürün çeşidi miktarlarının ağırlıklarına göre merkezden gelen tarife bedelleri ortalama değerler olarak belirlenmiştir.

Yukarıdaki 1 nolu formül yardımıyla, DOI'ler için merkezden gelen tarife bedelinden farklı olarak hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedellerinin, işletme bazında belirlenen giderlerin yüksekliği yüzünden negatif çıkması söz konusu olabilir. Böyle durumlarda, odun hammaddesinin maliyeti, satış fiyatından yüksek olduğu için tarife bedeli negatif çıkacaktır ve bu alanlardaki orman emvalinin üretilmeyip ormanda bekletilmesi gerekir. Tarife bedelinin sıfır bulunması ise, o alanda gerçekleştirilecek üretim için yapılacak giderler ile aynı alandan elde edilecek gelirlerin, bir birini dengelediğini ifade etmektedir. Dolayısıyla işletmeci açısından yapılacak üretimden dolayı kazanç ya da kayıp söz konusu değildir. Tarife bedelinin pozitif çıkması ise işletmecinin o alanda üretim yapabileceğini göstermektedir.

Yukarıda açıklanan tarife bedellerine ilişkin sonuçlar DOI'lerin ekonomik başarıları açısından değerlendirildiğinde ise; pozitif tarife bedeli işletmenin üretiminin ve dolayısıyla gelirlerinin artmasına, buna bağlı olarak da işletmenin ekonomik başarısının yükselmesine katkı sağlamaktadır. Negatif tarife bedeli ise, işletmenin üretiminin ertelenmesine dolayısıyla gelirden mahrum kalmasına, böylece ekonomik başarısının düşmesine neden olmaktadır.

Ayrıca, tarife bedeli mevcut ağaç servetinin dikili halde iken metreküp para değeri olması (36) nedeniyle, tarife bedelinin yüksek ya da düşük değerlerde oluşması, ağaç serveti değerinin de yüksek ya da düşük değerler alması sonucunu doğuracaktır. Dolayısıyla, tarife bedeli düzeyiyle ağaç serveti değerleri arasında bir paralellik vardır. Öte yandan arazi değeri de, ileride arazi değeri hesaplanmasına ilişkin bölümde açıklanacağı üzere, ağaç serveti değerinden hareketle hesaplandığı için, ağaç serveti değeri tarife bedeli ilişkisinde olduğu gibi, tarife bedeline bağlı olarak değişmektedir.

2.2.4. Ağaç Serveti Değerinin Hesabında İzlenen Yol

Ağaç serveti orman işletmesinin sabit sermayesinin en önemli payını teşkil etmekte olup, hacim miktarının çeşitleri itibariyle fiyatlarla çarpımlarını ifade eder. Rheinhold, sabit sermaye içinde ağaç servetinin payının % 80, Speer ise % 85 olarak vermektedir. Kattenbühl orman işletmesinde ise, bu oran % 88.23 bulunmuştur. Ağaç serveti değerinin bilinmesi, işletmenin faaliyetlerinin planlanmasında ve ekonomik başarının tayininde temel öge durumundadır (10,12).

Ağaç serveti değerinin hesaplanmasında kullanılan düşünce tarzı, orman veya meşcerenin ürün verme yeteneği ile ilişkilidir. Bu değer, henüz ürün verecek yaşa gelmemiş veya ürünleri için henüz pazar oluşmamış ormanlarda, ağaç serveti maliyet değeri olarak hesaplanmaktadır. İdare süresi sonuna yaklaşmış ve ürünleri için pazar bulunan meşcere veya ormanlarda ise, ağaç serveti kesim değeri olarak tayin edilirken, orta yaşlı meşcere veya ormanlarda ise, ağaç serveti hesabında istikbal değeri yaklaşımı kullanılmaktadır (10). Miraboğlu'nun W. Mantel'den aktardığına göre; münferit meşcerelerde takriben 50 yaşlarından itibaren kesim değeri çok defa doğru değerler vermiştir. Genel olarak meşcere sahası ne kadar küçükse, o kadar erken yaşta kesim değeri esas alınabilir (77).

Bu araştırmada ele alınan her iki işletmede üretim yapılmakta ve üretilen ürünler için pazar bulmakta herhangi bir zorlukla karşılaşılmamaktadır. Ayrıca, işletmelerdeki ağaç servetine bakıldığında, her iki işletmede servetin yarıdan fazlası III. ve IV. çap sınıflarında yer almakta, meşcerelerin genellikle c ve d çağında olduğu görülmektedir. Buradan hareketle, işletmelerde ağaç serveti değerinin, ağaç serveti kesim değeri olarak hesaplanmasının uygun olacağı düşünülmüştür. Bu yüzden ağaç serveti maliyet ve ağaç serveti istikbal değerlerine kısaca değinmekle yetinilmiştir. Kaldı ki, ekstansif işletmecilik şartlarının hüküm sürdüğü günümüz DOI'lerinde, işletmelerin ağaç serveti maliyet ve ağaç serveti istikbal değerlerinin hesaplanması için gerekli olan verilerin elde edilmesi de mümkün değildir.

2.2.4.1 Ağaç Serveti Maliyet Değeri

Ağaç serveti maliyet değeri, meşcerelerin kuruluşundan hesaplama gününe kadar arazi iradı ile, tesis ve idare için yapılan masrafların baliğinden, aynı zaman içinde alınan hasılatların baliğlerinin çıkarılması ile elde edilen değerdir (77). Ağaç serveti maliyet değeri şu formülle hesaplanır.

$$ASM_{dm} = (B+V+c) 1.0p^m - (B+V) - (D_a 1.0p^{m-a} + D_b 1.0p^{m-b} + \dots) \quad (2)$$

Formüldeki sembollerden;

ASM_{dm} , ağaç serveti maliyet değerini,

m , değer takdiri yılını,

c , kültür masrafını,

B , arazi değerini,

V , idare masrafını ifade etmektedir.

Genellikle, ağaç serveti değerinin maliyet değeri olarak tayini, meşcereler takriben 30-40 yaşlarına gelinceye kadar yapılabilir. Nazari olarak her yaşta kullanılması mümkün görülen maliyet değeri yerine, daha ileriki yaşlarda istikbal değerini hesaplamak ve nihayet kesim yaşına yaklaşmış veya o yaşa gelmiş meşcerelerde kesim değerini tayin etmek daha pratik ve doğru olacaktır (36).

Ağaç serveti maliyet değeri yönteminin, verimsiz araziler üzerindeki meşcerelerin değerini daha yüksek çıkartma gibi, ters münasebet ortaya koyan eksik bir tarafı vardır (58). Oysa ki, normal şartlarda, verimsiz araziler üzerindeki ağaç serveti değerinin daha düşük çıkması beklenir. Ancak formülde esas alınan masraf unsurlarından özellikle kültür ve idare masrafları verimsiz arazilerde daha yüksek olacağı için bu elde edilecek sonucun dolayısıyla maliyet değerinin yüksek çıkmasına neden olmaktadır.

2.2.4.2. Ağaç Serveti İstikbal Değeri

Kesim değerinin ekonomik değer vermediği, henüz kuvvetli bir değer gelişmesi göstermekte olan genç meşcerelerde, ağaç servetinin istikbal veya bekleme değeri denilen değeri hesaplanır (36).

Ağaç serveti istikbal değeri, değeri takdir edilecek meşcerenin yaşı ile idare süresi sonu arasında normal olarak, beklenecek hasılatlarla masrafların ve son kesim hasılatının hesaplama yılındaki değerlerinin karşılaştırılmasıyla ortaya çıkan değerdir. Yani, meşcere değer takdiri yaşı (m) ile idare süresi (u) arasında beklenen hasılatlar, idare süresi sonuna baliğ edilmekte, oradaki son kesim hasılatı ile toplanmakta; bundan yine u yılına baliğ edilmiş arazi iradı ile yıllık idare masrafi değerleri çıkartılmakta ve tümü birden m yılına iskonto edilmektedir (77). Tüm bunlar şu şekilde formüle edilir;

$$ASI_{dm} = \frac{A_u + D_n 1.0p^{u-n} + D_o 1.0p^{u-o} + \dots + B + V}{1.0p^{u-m}} - (B+V) \quad (3)$$

Formüldeki sembollerden;

ASI_{dm} , ağaç serveti istikbal değerini,

A_u , idare süresi sonunda alınacak olan son kesim hasılatı değerini,

D_n , ve D_o n ve o yıllarında alınan ara hasılat değerlerini,

B, arazi değerini,

V, idare masraflarının kapital değerini,

$0.0p$, cüzi faizi ifade etmektedir.

Buradaki son kesim hasılatı ve ara hasılatlar hasat ve nakil masraflarından arınmış değerlerdir. u ise, idare süresidir (77).

2.2.4.3. Ağaç Serveti Kesim Değeri Hesabında İzlenen Yol

Ağaç serveti kesim değeri, meşceredeki ağaç servetinin hasat edilmesi halinde, piyasadaki satışı sonucunda elde edilecek safi değerdir. Yani, piyasadaki satış değerinden; hasat ve nakil masraflarının çıkarılmasıyla elde edilen değerdir. Bir başka deyişle, ağaç

servetinin dikili haldeki piyasa değeridir. Buna meşcerenin kullanım değeri, likidite etme değeri de denir (77).

Kesim değeri hesaplanacak olan bir meşcerenin, önce hacminin belirlenmesi gerekir. Bu hacim içerisinde çeşitli odun sınıflarının miktarları ayrı ayrı tespit olunmalı ve her birisinin ormanda dikili hali ile metreküp fiyatı veya hepsi için bir metrekübünün ortalama fiyatı (ortalama tarife bedeli) bulunmalıdır. Mevcut odun sınıflarının miktarları ile, metreküp fiyatları çarpılarak toplanır veya odun sınıflarının meşcere genel hacmine iştirak paylarına göre bulunacak olan bir metrekübün ortalama tarife bedeli, mevcut hacimle çarpılarak ağaç serveti kesim değeri elde edilir (36). Dolayısıyla ağaç serveti kesim değeri, ağaç serveti miktarı ile içerdiği odun çeşitleri ve bunların pazar fiyatına göre belirlenmektedir. Doğal olarak, yapılan çeşitli masraflar doğrudan veya dolaylı olarak ağaç serveti kesim değeri üzerinde etkilidir (10).

Bu araştırmada, araştırma kapsamındaki DOI'lerin ağaç serveti değerlerinin, daha önce açıklandığı gibi, ağaç serveti maliyet ve ağaç serveti istikbal değerine ilişkin verilerin elde edilemeyeşinden dolayı, ağaç serveti kesim değeri olarak bulunması kararlaştırılmıştır. Bunun için öncelikle amenajman planlarından servetin ağaç türleri itibariyle çap sınıflarına dağılımları çıkarılmış (Tablo 15 ve Tablo 16), daha sonra amenajman planlarında yer alan, önceden hazırlanmış tablolardaki ürün çeşidi hacim oranlarından yararlanılarak her bir işletmenin ağaç servetinin ürün çeşitleri itibariyle dağılımı elde edilmiştir (Tablo 17 ve Tablo 18). Elde edilen bu ürün çeşidi miktarlarıyla her bir ürün çeşidine ait tarife bedeli (gerçeğe yakın ve merkezden gelen tarife bedelleri ayrı ayrı) çarpılarak, toplanmak suretiyle ağaç serveti kesim değeri hesaplanmıştır. Formüle edilmiş şekliyle ağaç serveti kesim değeri şu şekildedir;

$$\text{Ağaç Serveti Kesim Değeri} = \text{Ürün Çeşidi Miktarı} \times \text{Tarife Bedeli} \quad (4)$$

Bu formülde; ağaç serveti kesim değeri TL, ürün çeşidi miktarı m^3 ve tarife bedeli TL/ m^3 cinsinden ifade edilir.

2.2.5. Arazi Değerinin Hesaplanmasında İzlenen Yol

Ormancılık işletmesinin aktifini oluşturan kalemlerden biri olan arazi, hem kuruluş yeri ve hem de hammadde kaynağı ve deposu olma özelliğindedir. Arazinin değeri ise onun büyüklüğüne (biriminin değerine), mevkiine ve toprağın verimlilik derecesine tabidir (77).

Araziyi orman işletmesinin ana kapitali olarak kabul eden, arazi net hasılası nazariyesi taraftarları bu ekolün bütün metotlarını arazi değerine istinat ettirerek ona büyük önem vermiş olmakla beraber, mesela Hufnagel gibi bazı ormancılar, büyük orman işletmelerinde arazi değerinin tayin edilmesi lüzumuna pek inanmamaktadırlar. Bu gibi ormancılar tarafından, orman değeri içerisinde arazi değeri payının % 5-20 arasında kaldığına işaret edilmektedir (36).

Orman arazisinin değeri, araziden elde edilen ürünlere bağlı olduğundan, bu değer tahmini de ister istemez uzun bir süre boyunca bu ürünlerin ölçümünü gerektirmektedir. Ancak buradaki asıl sorun, gelecekte elde edilecek gelirlerin belirlenmesidir. Gelirlerin belirlenmesinde etkili olan faktörler; yetiştirme yeri niteliği, idarenin masrafları dikkate alan çalışmaları, ürünlerin pazar değeri, belli bir iskonto oranı yardımıyla hesaplara katılan zaman aralığı şeklinde sıralanabilir (78). Araziden gelecekte elde edilecek gelirlerin tahmininde, tüm bu faktörlerin etkileri göz önünde bulundurulmalı ve buna göre gelir tahminleri yapılmamalıdır.

Orman arazisinin değeri 3 farklı yöntemle belirlenmektedir (10). Bunlar: Arazi Maliyet Değeri, Arazi Değişim (Mübadele) Değeri ve Arazi Hasıla Değeri yöntemleridir. Ancak, diğer yöntemlerle hesaplama yapılamadığı durumlarda ve arazi hasıla değerinin eksikliklerini ortadan kaldırmak için geliştirilen yaklaşık formüller de vardır. Bu çalışmada arazi değeri, diğer yöntemler için gerekli verilerin elde edilemeyeşinden dolayı, arazi hasıla değeri olarak hesaplanmıştır. Arazi hasıla değerinin hesabında ise, Faustmann, Ostwald, Hufnagel ve yaklaşık formüllerden Ribel formülünden yararlanılmıştır. Ancak analizlerde, diğer formüllerin sonuçlarının elverişsizliğinden dolayı, esas olarak Ribel ve kısmen de Faustmann formülüne ait sonuçlar kullanılmıştır.

2.2.5.1. Arazi Maliyet Değeri

Arazi maliyet değeri, orman toprağını orman yetiştirmeye elverişli hale getirmek için yapılan masraflardır. Bunlar; araziyi satın alma ve ağaçlandırmaya elverişli hale getirmek için yapılan masraflar ve her ikisinin ağaçlandırma tarihine kadar olan faiz tutarıdır (10,12,79).

Orman arazisinin değerini maliyet değeri olarak tayin etmek nadir hallerde söz konusu olabilir. Örneğin; sel yataklarının ıslahı ve ağaçlandırılması, muhafaza ormanlarının tesisi gibi hallerde bahis konusu olabilecek bu durum, aslında iktisadi bir teşebbüs olmaktan ziyade amme menfaati bakımından hasıl olur ve bir kâr gayesi gözetilmez (36).

2.2.5.2. Arazi Mübadele Değeri

Arazinin alım ve satımında ortaya çıkan bir değerdir. Ancak orman arazisinin alım ve satımı oldukça nadir olarak ortaya çıkan bir durumdur (10,36).

Serbest ekonomi düzeni içinde arazinin satış değerini ifade eden arazi mübadele değeri, orman arazisinin değerini en iyi ifade eden değeridir. şu halde, satış değeri bilinirse sorun çözülmüş olur. Ancak, orman arazilerinin pratikte satışı çok nadir hallerde söz konusu olduğu için, doğruca bilinmeleri pek mümkün olmaz. O arazinin civarındaki aynı veya yakın vasıftaki arazilerin emsal vasıftaki yakın geçmişteki satış fiyatlarından yararlanılabilir. Çok defa o derece yakın vasıfta arazilerin satış değerleri de bulunamaz (77).

Orman arazisinin değerini satış değeri olarak takdir etmek de, ancak nadir hallerde mümkün olabildiğinden, onun değerini arazi hasıla değeri olarak hesaplamak mecburiyeti doğmaktadır (36).

2.2.5.3. Arazi Hasıla Değerinin Hesabında İzlenen Yol

Orman arazi değerini hesaplamada, en çok baş vurulan şekil onun verim gücüne dayalı hesap şeklidir. Orman arazisinin verim gücü, onun doğal ve ekonomik koşullarına bağlı olarak değişmektedir (10). Metodun mantığı; gelecekte alınacak hasılatın ve yapılacak masrafların hesaba katılmasına dayandığı için, aynı zamanda arazi bekleyiş

değeri olarak da adlandırılır (77). Periyodik meşçere işletmelerinde arazi hasıla değeri Faustmann formülü ile bulunur (36). Formül şu şekildedir:

$$B_u = \frac{A_u + D_a 1.0p^{u-a} + D_b 1.0p^{u-b} + \dots - c 1.0p^u}{1.0p^u - 1} - V \quad (5)$$

Formüldeki simgelerden;

B_u , arazi hasıla değerini,

A_u , idare süresi sonunda alınacak olan son kesim hasılatı değerini,

D_a ve D_b , a ve b yıllarında alınan ara hasılat değerlerini,

V , idare masraflarının kapital değerini,

c , kültür masraflarını,

$0.0p$, cüzi faizi,

u , idare süresini ifade etmektedir

Formüldeki kültür masrafı;

$$\frac{c 1.0p^u}{1.0p^u - 1} = c + \frac{c}{1.0p^u - 1}$$

olduğundan, aynı formül şu şekilde de gösterilebilir.

$$B_u = \frac{A_u + D_a 1.0p^{u-a} + D_b 1.0p^{u-b} + \dots - c}{1.0p^u - 1} - (c+V) \quad (6)$$

Böylece, meşçerenin ilk tesisinde sarf edilen ve genellikle sonrakinden farklı olan kültür masrafları ayrı gösterilebilmektedir. Formülün payındaki c , her kesimden sonra periyodik olarak devamlı surette sarf edilecek kültür masraflarını gösterecektir.

Ostwald'ın teklifinde ise (36), arazi değeri ilk kültür masrafını da ihtiva edecek şekilde hesaplanmaktadır, yani arazi başlangıçta ağaçlanmış olarak kabul edilmektedir. Buna göre Ostwald'ın formülü şu şekildedir;

$$B_u + c_0 = \frac{A_u + D_a 1.0p^{u-a} + D_b 1.0p^{u-b} + \dots - c}{1.0p^u - 1} - V \quad (7)$$

Böylece, küçük bir arazi değeri veren, hatta ekstansif ormancılık hallerinde menfi bir arazi değeri veren Faustmann formülünün sonucunu, Ostwald daha reel bir şekle getirmektedir (36).

Faustmann formülünü değiştirici tekliflerden biri de, Hufnagel tarafından öne sürülen ara hasılların son kesim hasılasının yüzdesi şeklinde gösterilmesidir (36). Buna göre, son kesim hasılasının 0,0m miktarı kadar ara hasıla gösterilirse, formül daha basit olarak;

$$B_u = \frac{A_u + 0.0m A_u + A_u \dots - c}{1.0p^u - 1} - V = \frac{1.0m A_u + \dots - c}{1.0p^u - 1} - V \quad (8)$$

şeklini alır.

Bu çalışmada ara hasılların son kesim hasılasının yüzdesi olarak ifade edilmesi sorunu, III. Bonitet ladin işletme sınıfı ve 100 yıl idare süresi esas alınarak hasılat tablolarından elde edilen ara hasıllar son kesim hasılasına oranlanmak suretiyle elde edilmiştir. Buna göre, her iki işletmenin ara hasılasının son kesim hasılasına oranının bulunmasında da aynı idare süresi, ağaç türü ve bonitet esas alındığından, bu oran her iki işletme için de, % 19.8 olarak bulunmuş ve bu oran yardımıyla Hufnagel formülüne göre arazi hasıla değeri hesaplanmıştır.

Çalışmada arazi hasıla değeri; hem Faustmann hem de Ostwald ve Hufnagel'e göre, ayrı ayrı hesaplanmıştır. Hesaplama yapılacak unsurların elde edilmesinde aşağıdaki yol takip edilmiştir.

Arazi hasıla değerinin hesaplanmasında kullanılan formüllerin yapısı gereğince, formüllerde doğrudan ya da dolaylı olarak kullanılmalarından dolayı; ağaç türü, idare süresi ve ortalama bonitetlerin belirlenmesi gerekmektedir.

Hesaplamalarda kolaylık olması açısından her bir işletmede tek bir tür ağaç yetiştirileceği kabul edilmiş olup, bu türlerin belirlenmesinde işletmelerin normal sahadaki servetleri içinde en yüksek orana sahip ağaç türünün esas alınmasının uygun olacağı düşünülmüştür. Bu noktadan hareketle, Artvin DOİ'nin tüm ağaç serveti içinde % 50 ve Ardanuç DOİ'de ise % 52 gibi en yüksek orana sahip olan ladin türünün, her iki işletmede de yetiştirileceği kabul edilmiştir.

Öte yandan, bonitet her iki işletme için de ortalama değerler olarak belirlenmiştir. Bunun için, her iki DOİ'de işletme sınıflarının amenajman planlarından ortalama

bonitetleri bulunmuş ve işletme sınıflarında ortak olan bonitetlerden en yüksek orana sahip olan bonitet, o işletme için ortalama bonitet olarak belirlenmiştir. Buna göre, Artvin DOİ'de işletme sınıfları itibariyle en yüksek orana sahip ortak bonitet, % 67 ile III. Bonitet olarak belirlenmiştir. Benzer şekilde, Ardanoç DOİ'de de işletme sınıflarının % 67'si III. Bonitettedir. Ayrıca alansal olarak değerlendirildiğinde; Artvin DOİ'de boniteti belli alanların % 3'ü I., % 23'ü II., % 48'i III., % 19'u IV., % 7'si V. Bonitet özelliğinde iken, Ardanoç DOİ'nin boniteti belli alanların % 4'ü I., % 18'i II., % 51'i III., % 21'i IV., % 6'sı V. Bonitet özelliğindedir. Tüm bu verilere dayanarak, her iki işletmede de en fazla işletme sınıfının sahip olduğu ve en fazla alanı kaplayan bonitet III. Bonitet olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla, her iki işletme için ara ve son hasıla değerlerinin hasılat tablosundan elde edilmesinde III. Bonitet kullanılmıştır.

Tüm bunlarla birlikte, idare süresi ise ağaç türü ve ortalama bonitete bağlı olarak, amenajman planlarında verilmiştir. Dolayısıyla, her iki işletme için de ladin işletme sınıfı III. Bonitet verilerinden hareketle idare süresi 100 yıl olarak belirlenmiştir.

Araştırmada, ara ve son kesim hasıllarının hesaplanması için hasılat tablolarından istifade edilmiştir. Bunun için, her iki işletmenin de ayrı ayrı, ortalama III. Bonitette ladin işletme sınıfı olarak işletildiği kabul edilip, ilgili hasılat tablosundaki asli meşcere gövde hacimlerinden son kesim hasılası miktarları ve ayrılan meşcere gövde hacimlerinden ise, ara hasıla miktarları idare sürelerine göre belirlenmiştir. Bu miktarlar, amenajman planlarında bulunan ürün çeşidi hacim oranları tablolarından yararlanarak ürün çeşitlerine dağıtılmıştır. Ancak, söz konusu tabloda ağaç türlerinin ürün çeşidi hacim oranları göğüs çapına ($d_{1,30}$) göre, kullanılan hasılat tablosundaki veriler ise orta çapa ($d_{0,5}$) göre düzenlenmiştir. Bu yüzden çaplar; $d_{1,30} = d_{0,5} \times 1.6$ (80) ilişkisinden yararlanarak düzeltilmiştir. Daha sonra elde edilen her bir ürün çeşidi miktarı, aynı ürünün merkezden gelen tarife bedeliyle çarpılarak, ürün çeşitleri itibariyle ara ve son hasılların parasal değerleri bulunmuştur. Burada gerçeğe yakın tarife bedellerinin kullanılmayışının nedeni ise, söz konusu tarife bedellerinin eksi değerler içermesi nedeniyle, ara ve son hasıla değerlerine ilişkin yapılan hesaplamaların çalışma amaçları doğrultusunda kullanılmaya elverişli olmayışdır.

Kültür ve idare masraflarının hesaplanmasında ise, ilgili DOİ bilançosunda yer alan orman bakımı ve genel idare masrafları esas alınmıştır. Bilançolardan alınan orman bakım masrafları, işletmelerin toplam ormanlık alanına bölünerek, hektardaki kültür masrafı elde

edilmiştir. Aynı şekilde bilançolardan alınan genel idare masrafları da yine işletmelerin ormanlık alanlarına bölünerek hektardaki idare masrafları bulunmuştur (Ek Tablo 6, Ek Tablo 7).

Formülde yer alan cüzi faiz oranı, bu çalışmanın daha sonraki bölümlerindeki faiz konusunda açıklanacağı üzere, % 3 olarak alınmış ve hesaplamalara katılmıştır.

Faustmann formülü yardımıyla arazi hasıla değeri hesabında, tüm bu verilerden hareketle, her iki DOI için de III. Bonitet ladin işletme sınıfı esas alınmış ve 40, 50, 60, 70, 80, 90 ve 100 yıllık idare sürelerine göre arazi hasıla değerleri, en yüksek hasıla veren idare süresini tespit için hesaplanmıştır.

2.2.5.4. Arazi Değerinin Yaklaşık Formüllerle Bulunmasında İzlenen Yol

Orman arazi değerinin Nevbawer, Glaser, Bauer, Frey, Martineit, Srogl ve Ribel gibi yaklaşık formüllerle de bulunması mümkündür. Ancak bu formüllerin bir kısmı gerçeğe tam uymayıp ve bazı varsayımlara dayandıkları için, pek kullanılmamaktadır. Yeni yayınlarda çokça yer verilen ve OGM'nin de kullandığı Ribel formülü (74) bu çalışmada arazi değeri hesaplanmasında kullanılmıştır.

Formül şu şekildedir; (77)

$$B_u = \frac{A_u + D_a + \dots + D_q - c - u \cdot v}{u} \left(18 - \frac{u}{10}\right) \quad (9)$$

veya;

$$B_u = r \left(18 - \frac{u}{10}\right) \quad (10)$$

Ribel formülüne göre arazi değeri hesaplanması, bilhassa düşük hasılat değerli otlak, tarla ve çayırılık gibi tarım arazileriyle intibak halinde olması istenen, reel orman arazisi değerinin gerçeğe uygun olarak bulunması halleri için teklif edilmektedir (77).

Ribel formülündeki A_u , idare süresi sonundaki son kesim hasılat değeridir. D_a ve D_q , a ve q yaşlarında hektardaki ara hasılatlar olup, hasılat tablolarından alınabilir. c,

normal şartlarda hektar başına kültür masraflarıdır. v yıllık genel idare masraflarının hektar başına düşen payıdır. u idare süresidir ve amenajman planlarından alınır. Mevcut olmaması halinde, o ağaç türü için kabul edilmiş idare süreleri kabul edilmelidir. D_a , D_q , c ve v unsurlarının elde edilemeyişi hallerinde bunların artı ve eksi etkilerinin birbirini karşıladığı kabul edilebilir. Böylece yıllık irat değeri ; A_u/u olur (77). Formülün son şekli ise;

$$B_u = \frac{A_u}{u} \left(18 - \frac{u}{10}\right) \quad (11)$$

olur.

Burada yer alan A_u değeri, daha önce açıklanan ağaç serveti kesim değeridir. v yani idare süresi de her iki DOİ için de ağaç türüne göre 100 yıl olarak belirlenmiştir. Tüm bunlarla beraber, işletmelerin ekonomik başarılarının belirlenmesinde ihtiyaç duyulan orman değerlerini belirlemek için arazi değerleri hesaplanmıştır.

2.2.6. Orman Değerinin Hesaplanmasında İzlenen Yol

Ağaç serveti değeri; kesim değeri, istikbal değeri veya maliyet değeri olarak tayin edildiğine göre, ormanın da değeri; kesim değeri, istikbal değeri veya maliyet değeri olarak hesaplanabilir (36).

Ancak, bu çalışmada ağaç serveti değeri önceki bölümlerde açıklanan nedenlerden dolayı ağaç serveti kesim değeri olarak hesaplandığından, orman değeri de, orman kesim değeri olarak belirlenmiştir. Orman kesim değeri ya da bir başka ifadeyle orman değeri; her bir işletme için belirlenen ağaç serveti kesim değerine yine aynı işletme için Ribel formülü yardımıyla bulunan arazi hasıla değeri eklenerek elde edilmiştir.

2.2.7. Ormancılık Cüzi Faizinin Seçiminde İzlenen Yol

Faiz, sermayenin geliri olup, aynı zamanda parayı kiralamanın ve beklemenin karşılığıdır. Bir başka açıdan faiz, zaman unsurunun önemini ölçen bir orandır (78). Faiz, kapitali kullanmaktan doğan ve kapital sahibine ödenen gelir payı veya bedel olarak da

tanımlanmaktadır. Faiz haddi (oranı) ise birim kapitalin fiyatıdır ve belli bir dönemde birim kapitali (yahut 100 birimi) kullanmanın karşılığıdır (81).

Orman kapitaline ait faiz oranına ise; ormancılık cüzi faizi adı verilir. Bu oranın Almanya gibi ormancılığı ileri ülkelerde, % 3-5 arasında uygun olacağı kabul edilmektedir (82). Orman kıymetleri hesaplarında kullanılan faiz oranı sonuçlar üzerinde büyük bir etkiye sahip olması nedeniyle, oran çok dikkatli seçilmelidir. Oranlardaki küçük değişiklikler bile değerinin altında kıymet biçme sonucunu doğurabilir. Örneğin; Faiz oranının % 5'ten % 6'ya çıkması, borç alınan paranın değerinde % 20'lik bir artış doğurur. Hangi oranın kullanılacağı konusunda ise bir kural konamaz, bu oran amaca ve şartlara göre değişir (78).

Faiz oranı orman işletmelerinin özellikleri yüzünden büyük ölçüde bir tartışma konusu olup; memleketteki cari faiz nispeti olarak, örneğin % 5-7 ya da idare müddeti sürecinde odun fiyatlarının artış göstereceği (örneğin % 1.5 ölçüsünde) hesaba katılarak % 3.5 alınması veya orman işletmesinin özelliği ve parayla ifade edilemeyen hizmetlerde dikkate alınarak % 1.5-2 ile yetinilmesi yolunda fikirler ileri sürülmektedir (83).

Kıymet hesaplarında kullanılacak ormancılık cüzi faizinin, bu hesapların uzun müddetler için ve bileşik faiz esasına göre yapılması, faiz yüzdesinin netice üzerinde büyük tesiri bulunması dolayısıyla küçük bir cüzi faiz olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Rothkegel Almanya'da pratik orman kıymetleri hesabında çok küçük faiz yüzdeleri kullanıldığını ve bunların % 1.5-3.5 arasında değiştiğini bildirmektedir. Ormancılık cüzi faizinin, Borgmann % 3, Martin % 3.5 olması gerektiği düşüncesinde bulunmuşlardır (36).

Ormancılıkta uzun yatırım sürelerinden dolayı faiz oranı sonuçlar üzerinde büyük bir etkiye sahiptir ve ormancılık yatırımları % 2-3 gibi düşük faiz oranlarıyla değerlendirilmektedir (28). Diğer taraftan, gelir-gider analizlerinde İngiltere Ormancılık Komisyonu hedef karlılık oranını % 3 olarak belirlemiştir (24,27).

Ormancılık cüzi faiz oranı sadece ladinde % 3'ün biraz üstüne çıkmaktadır. Bu sahada uzmanlar içerisinde, bu oranın üstünde bir cüzi faiz kabul etmek teklifinde bulunanlar olmakla beraber, ekseriyeti bu miktarın % 3 civarında olmasını ve daha fazla olmamasını teklif etmişlerdir. Muhtelif ağaç türleri, meşcerelerin hacim, kalite artımları ve para değerindeki artmanın çeşitli dereceleri dikkate alınarak yapılan araştırmalara göre, bu

gün ormancılık cüzi faizi karşılaşılan bütün halleri içermek üzere (ekstrem haller hariç) % 2-3.5 olarak kabul edilmiş bulunmaktadır (84).

Geray ve Çörekçioğlu'nun ağaçlandırma alanlarının farklı idare süreleriyle işletilmesi halinde oluşacak gelir-gider ve net bugünkü değerleri belirlemek için yaptıkları çalışmada (85); ormancılık faiz oranının, odun fiyatlarında görülen artış nedeniyle % 3.5, orman işletmelerinin özelliği ve parayla ifade edilemeyen sosyal ve kültürel faydalar dikkate alınarak % 1.5-2 olması fikirlerinden hareketle % 3 olarak kullanılmasına karar kılmışlardır.

Ülkemizde yapılan uygulamaya dönük diğer çalışmalarda kullanılan ormancılık cüzi faizi değerleri ise; elde edilebildiği kadarıyla, orman alanlarında maden işletmeleri ve orman yangınları dolayısıyla oluşan zararlar ile orman işletmelerinde ekonomik analizi konu alan yüksek lisans tezlerinde (17,86,87), ormancılık cüzi faizi % 3 olarak kullanılmıştır. OGM maden işletmelerine yönelik tazminat hesaplarında (88) yine % 3'lük cüzi faiz kullanılmaktadır. Çağlar, orman işletmeleriyle orman ürünleri işleme sanayilerinin entegrasyonunun ülkemizde gerçekleştirilebileceğini somut olarak ortaya koymak amacıyla yaptığı çalışmasında (9), % 2'lik faiz oranı kullanmayı uygun bulmuştur. Yaprak tarafından Kızılcım üzerinde yapılan ekonomik analizlerde de (14), % 3'lük faiz oranı kullanılmıştır. Günümüze kadar yapılan uygulamalarda ise, kullanılan ormancılık cüzi faizinin % 1.5-5 arasında olduğu görülmektedir (10).

Sonuç olarak, gerek yerli literatüre ve gerekse yabancı literatüre bakıldığında, genel olarak ormancılık faiz oranının % 1.5 ile % 5 arasında seyrettiği, ülkemizde ormancılıkdaki tazminat hesaplarında ve bilimsel çalışmalarda ağırlıklı olarak % 2 ve % 3'lük faiz oranının kullanıldığı görülmektedir. Bundan dolayı, bu çalışmada da ormancılık cüzi faiz oranı % 3 olarak seçilmiştir.

2.2.8. İşletme Sermayesinin Hesabında İzlenen Yc1

Genel olarak işletmecilikte sermaye; işletmenin amaçlarına ve üretim çabalarına uygun olarak toplanmış bütün maddi ve maddi olmayan varlıklardır. Sermaye bu anlamda aktifler toplamı olup, sabit sermaye ve döner sermaye (işletme sermayesi) olmak üzere ikiye ayrılır (39).

Ulusal ekonomi açısından sermaye unsurları; üretimde kullanılan yapılar, makineler, araç ve gereçler, hammaddeler yarı işlenmiş mallar vb., ormancılık sektörü açısından ise ağaç serveti, kesilen ağaçlar, yaban hayatı, üretime sokulabilecek her türlü varlıklar, üretim araçları, yollar, köprüler, orman korumasına, rekreasyon ve havza amenajmanına katılan tüm tesisler, binalar makinalar, köprüler, orman içi ve dışı depolar, taşıma araçları vb. olarak ifade edilebilir (53).

Sermaye işletmenin mali bünyesi ile ilgili bir kavramdır. Sermayenin kaynakları ve kaynaklardan sağlanış şekli ve şartları işletmenin mali bünyesini oluşturur. Mali bünye; sermayenin miktarı, ana, öz ve yabancı kaynaklı oluşu ve likidite kabiliyeti bakımından ilginçtir. Sermayenin miktarı işletme serveti ile eş değerdir. Sermayeyi sağlanış şekline göre, iki grupta toplamak olanaklıdır. Ana sermaye, işletme sahibinin başlangıçta işletmeye tahsis ettiği sermaye olup, öz sermaye, ana sermayeye kârların ve ihtiyatların eklenmesiyle oluşan sermayedir. Dış kaynaklı ya da yabancı sermaye ise, işletme dışı kaynaklardan ödünç olarak alınan sermayedir. Bu sermaye türleri içinde özellikle dış kaynaklı sermayenin türü ve geri ödeme şartları çok önemlidir. Çünkü buna ödenecek faiz işletme üzerinde mali külfet teşkil eder. Öz ve yabancı sermaye toplamına işletmenin genel sermayesi adı verilir. Orman işletmeleri sermaye bakımından son derece yoğundur. Bu sermayenin önemli bir kısmını ise ağaç serveti oluşturmaktadır (10,37).

Diğer işletmelerde olduğu gibi orman işletmesinde de sermaye, sabit ve döner sermaye olarak ikiye ayrılmaktadır. Sabit sermaye denince, başka bir şekilde girmeden uzun müddet olduğu gibi kalan ve üretime iştirak eden ve işletme ortadan kalkmadıkça ondan ayrılmayan ve aşınma ve eskimeye uğrayan sermaye unsurları anlaşılır. Döner sermaye ise, üretimle şekil değiştiren önce ürün haline gelen, sonra tekrar paraya dönüşerek işletmeye dönen sermayedir (89).

Orman işletmelerinde sabit sermayenin % 75-85'ini ağaç serveti, geri kalan kısmını ise arazi değeri, çeşitli binalar, her türlü demirbaşlar, transport ve iletişim tesisleri ve fidanlıklar oluşturur. Genel sermaye içindeki payı % 95 civarındadır. Döner sermaye ise; idare, kesim, nakil masrafları, vergiler, stok mevcudu ve alacaklardan oluşur (10).

Orman işletmelerinin aktif kalemleri, genellikle sabit ve döner sermaye oluşları itibari ile; sabit sermaye unsurları; dikili ağaç serveti, arazi, binalar, yollar, köprüler, makine ve muhtelif tesisler, demirbaş malzeme, eşya, nakil vasıtaları vs., döner sermaye

unsurları ise; stoktaki orman ürünleri, materyal (tohum, mücadele ilaçları vs.), kasa mevcudu, banka mevcudu, her türlü alacaklar şeklinde sınıflandırılırlar (12,37).

Öte yandan, Bavyara'da tüm sermaye içinde sabit sermayenin payı % 95, Prusyada % 51, Kattenbühl orman işletmesinde % 99,63 tür (37).

Bu araştırmada orman işletmelerinin sabit sermayesini oluşturan unsurlardan ağaç serveti ve arazi değerleri, daha önceki bölümlerde açıklandığı gibi, ağaç serveti kesim değeri ve Ribel formülü yardımıyla da arazi hasıla değeri olarak hesaplanmıştır.

Bunların dışında kalan diğer sabit kıymet unsurları fiziki karakter taşıdıkları için, maddi duran varlık niteliğindedirler. Maddi duran varlıklar bilançoya maliyet değeri üzerinden kaydedilir. Maliyet değeri bir duran varlığın edinilmesi için yapılan tüm giderleri kapsar (90). Bunların belirlenmesinde, DOI'lerin sabit kıymet sayım tutanakları ile Makine İkmal Şube Müdürlüğü'nün orman yollarına ilişkin verilerinden yararlanılmıştır. Sabit kıymet sayım tutanaklarında maliyet değeri üzerinden kayıtlı olan kalemlerin cari fiyatlarını; 1990, 1991, 1992, 1993, 1994 ve 1995 yılları fiyatlarına çevirmek için, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyon Raporu'nun (Ormancılık) hazırlanmasında (53) aynı amaçla kullanılan deflatörler kullanılmıştır. Ancak bu deflatörler 1993 yılına kadar düzenlenmiş olduğundan, 1994 ve 1995 yıllarına ait deflatörler Devlet Planlama Teşkilatı'nın yayınladığı, 1996 yılı Mart ayı bültenindeki (91) toptan eşya fiyatları endekslerinden yararlanarak hesaplanmıştır. Deflatörlerle yapılan değerlendirmelerde, 1970 öncesi yapılan bina ve tesislerin, 1980 öncesi satın alınan makine, teçhizat, taşıtlar ve diğer sabit sermaye kalemlerinin kullanılmadığı varsayılmıştır. Orman yollarının yıllar itibariyle değerlerinin belirlenmesinde, öncelikle o yıla ait birim yol fiyatı Artvin OBM'nin ortalaması olarak bulunmuş ve bulunan bu birim fiyatla, o yıla kadar işletmede yapılmış olan yol miktarı çarpılarak, işletmenin mevcut yollarının değeri hesaplanmıştır.

Benzer şekilde, döner sermaye unsurlarından çeşitli kıymetli evrak ve paralarla (Kasa, banka, çeşitli kıymetli evrak) ambar mevcutları (Alet edevat, malzeme, kırtasiye vb.) ilgili yılın bilançolarından alınarak hesaplara katılmıştır. İşletmelerin makta, rampa, ara depo ve son deposunda bilanço yılı son günü akşamı itibariyle bulunan muhtelif ürünlerden (12) oluşan stoktaki orman ürünleri ise, mevcut mallar cetvelinden alınmıştır.

DOI'nin aktif unsurlarından biri olan stoktaki mallar; makta, rampa, ara depo ve son depo gibi muhtelif stok yerlerinde bulunurlar ve her biri kendi maliyet değerleri ile hesaba katılarak yekünleri aktifte gözüken rakamları teşkil ederler (12).

Böylece 1991-1995 arası yıllar itibari ile yukarıda açıklandığı şekilde ayrı ayrı belirlenen, arazi ve ağaç serveti değeri, binalar, yollar, köprüler, makine ve muhtelif tesisler, demirbaş malzeme vb. gibi sabit sermaye unsurları ile, stoktaki orman ürünleri, materyal, kasa mevcudu, banka mevcudu vb. gibi döner sermaye unsurları toplanarak, DOI'lerin yıllar itibariyle toplam sermayeleri ortaya konmuştur.

2.2.9. Ekonomik Başarı Hesabında İzlenen Yol

Ormancılıkta ekonomik sonuç, öteki kesimlerdeki işletmelerde olduğu gibi, kısaca giderlerle gelirlerin karşılaştırılmasıyla elde edilen sayısal görünümdür. Ormancılık statüğü ya da daha açık bir söyleyişle, orman işletmelerinde ekonomik sonucun hesaplanması, dolayısıyla ekonomik başarının belirlenmesi teknikleri iki farklı yaklaşımla geliştirilmiştir. Bunlar işletmenin net kâr ya da zararını gösteren mutlak ekonomik sonuç ve işletme sermayesinin yüzde kaç oranında getiri getirebileceğini gösteren göreceli ekonomik sonuçtur. Bu iki yaklaşım da kurulacak orman işletmesinin her yıl ya da dönemsel olarak hasıla verme amacına göre farklı kapsamlara sahiptir (9).

2.2.9.1. Mutlak Ekonomik Başarı Hesabında İzlenen Yol

Ekonomik durumun belirlenmesinde işletmenin yıllık ve periyodik oluşu esas alınır (10). Buna göre mutlak ekonomik başarı, periyodik işletmelerde mutlak ekonomik başarı hesabı ve yıllık işletmelerde mutlak ekonomik başarı hesabı olmak üzere iki farklı yöntemle hesaplanmaktadır.

Araştırma kapsamındaki Artvin ve Ardahan DOI'lerinde, farklı bölgelerden sürekli olarak, her yıl ürün alınmakta olup, buna bağlı olarak söz konusu DOI'leri, yıllık hasıla veren işletmeler olarak değerlendirmek mümkündür. Bu yüzden araştırmada, DOI'lerin mutlak ekonomik başarılarının belirlenmesinde, yıllık hasıla veren sürekli işletmelerde mutlak ekonomik başarı hesabında kullanılan yöntemden yararlanılmıştır. Ancak periyodik

işletmelere ait mutlak ekonomik başarı hesabı yöntemine de bir fikir vermesi açısından kısaca değinilmiştir.

2.2.9.1.1. Yıllık Hasıla Veren Sürekli İşletmede Mutlak Ekonomik Başarının Hesabında İzlenen Yol

Yıllık işletmelerde ve ağaç işletmelerinde her yıl hasıla alınmakta olduğundan gelirlerle giderler aynı yılın sonunda karşılaştırılmaktadır. Ameneje meşcere işletmesinde, idare süresi kadar meşcere bulunmakta ve bu meşcerelerden hasılat elde edilmektedir. U yaşındaki meşcereden A_u son hasılası alınırken, diğer meşcerelerden D_i ara hasılası alınacaktır. İşletmenin N_s ile gösterilen yan ürün gelirleri de varsa, bu işletmenin yıllık geliri;

$$A_u + \sum D_i + N_s$$

toplamıdır. Ağaç işletmesinde ara hasıla ile son hasıla birlikte alındığından, yukarıdaki ifadeye, $A_u + \sum D_i$ son hasılayı temsil edecektir (10). Bunların değerleri para olarak tespit edilip, kesim, taşıma ve satış masrafları bu değerlerden düşülmelidir (36).

İşletmenin giderleri kültür masrafı (c), idare masrafı ($u v$), arazi iradı ($u B 0.0p$) ve ağaç serveti faizidir ($NS 0.0p$). Buna göre işletmenin net geliri (10);

$$NG = A_u + \sum D_i + N_s + \dots - c - uv - (uB + NS) 0.0p \quad (12)$$

olacaktır.

Bu çalışmada, gelirler işletmenin satış gelirlerinden o yıla ait hasat, nakil ve satış giderlerinin düşülmesiyle bulunmuştur. Giderler ise, gerçeğe yakın tarife bedeline göre hesaplanan ağaç serveti ve arazi değerleri ile işletmenin idare masraflarının toplamına, o yıl işletmedeki gençleştirme çalışmalarına yapılan masraflar (kültür gideri) eklenerek bulunmuştur.

Yukarıdaki 12 nolu ifadenin sıfır olması, işletmenin gelir ve giderlerinin eşit olması demektir (10). Buna göre;

$$A_u + \sum D_i + N_s - (c + uv) = u B 0.0P + NS 0.0p \quad (13)$$

denge formülünde, eşitliğin solundaki ifade, işletmenin arazi hasıla değeri ile ağaç servetinin faizleri olmak durumundadır.

$$(u B_u + NS) 0.0p = (u B + NS) 0.0p \quad (14)$$

olacağından, son eşitlikten işletmenin ekonomik durumu ;

$$ES = u (B_u - B) 0.0p \quad (15)$$

ifadesiyle belirlenecek mutlak değer olacaktır (10).

Bu şekilde mutlak ekonomik sonuç, arazi net hasılası nazariyesine göre ifade edilmiş olur. Formüldeki $B_u 0.0p$ değeri, seçilen idare müddetine göre en yüksek arazi iradı miktarı, $B 0.0p$ ise gerçek arazi değerinin yıllık faizidir (36). Toplam gelir ve toplam gider farkını gösteren formülde, toplam gelirler toplam masrafa eşitse, işletme öngörülen faiz oranıyla çalışıyor demektir. Masraflar daha büyükse öngörülen faiz oranına ulaşamamış, toplam gelirler daha büyükse, ön görülen faiz oranından daha büyük bir faiz oranıyla çalışılıyor demektir (37).

Daha önce de değinildiği gibi, çalışma konusu olan her iki işletmede de, her yıl ürün alımı söz konusu olduğu için, mutlak ekonomik başarı hesabında bu yöntemden yararlanılmıştır.

2.2.9.1.2. Periyodik Hasıla Veren İşletmede Mutlak Ekonomik Başarının Hesabı

Periyodik işletme için, ekonomik başarının belirlenmesinde, Faustman'ın arazi hasıla değeri formülünden yararlanılmaktadır. Faustmann'ın arazi hasıla değeri ifadesi gelir ve giderleri karşılaştırarak, net gelirin bu günkü değerini bulmaktadır. Bu değer in faizi işletmenin ekonomik başarı kriteri olmaktadır (10).

$$0.0p B_u = 0.0p \left(\frac{A_u + \sum D_i 1.0p^{u-i} + \dots - c 1.0p^u}{1.0p^u - 1} - V \right) \quad (16)$$

Buradan yıllık ekonomik başarı;

$$ES = \left(\frac{A_u + \sum D_i 1.0p^{u-i} + \dots - c 1.0p^u - V (1.0p^u - 1)}{1.0p^u - 1} \right) 0.0p - B 0.0p \quad (17)$$

olur. İfadenin ilk kısmı arazi hasıla değeridir. Buna göre ekonomik sonuç şu şekilde hesaplanır;

$$ES = (B_u - B) 0.0p \quad (18)$$

Ekonomik sonucun bu ifade şekli de, arazi net hasılası nazariyesine göredir. Böylece periyodik işletmenin yıllık iktisadi sonucu, arazi hasıla değerin faiziyle her hangi bir arazi mübadele değerin faizi arasındaki farka, yahut gerçek arazi değeri ile ödenmesi gerekli arazi değerleri arasındaki farka eşittir (36).

2.2.9.2. Nispi Ekonomik Başarı Hesabında İzlenen Yol

Ekonomik sonucu görmek için gelir ve giderler arasındaki mutlak miktar farkı her zaman uygun bir ölçü değildir. Bu yüzden ekonomik sonucun faiz yüzdesi olarak tayini düşünülmüştür. Bu, üretim kapitalinin yüz kısmının getirdiği faizdir. Muvazene ölçüsü de, işletmeden istenen iktisadi cüzi faizdir (36).

Ekonomik başarı nispi değerler olarak, genel ortalama faiz yüzdesi ve cari faiz yüzdesi olarak belirlenebilmektedir. Genel ortalama faiz oranı uzun dönemler için hesaplanırken, cari faiz oranı daha kısa süreler için söz konusudur (10). Ancak ikisinin de ortak yanı, kullandıkları yatırım sermayesinin hangi oranda faiz geliri sağlayabileceklerini belirlemeleridir (9).

2.2.9.2.1. Nispi Ekonomik Başarının Genel Ortalama Faiz Yüzdesi Olarak Tayini

Ekonomik başarının genel ortalama faiz yüzdesi olarak tayini yıllık meşcere işletmeleri ile periyodik meşcere işletmelerinde farklılık göstermektedir. Bunlar iç kârlılık oranı yönteminin ormancılık konularına uygulanmış şekilleridir (10). Bu çalışmada, bu oran uzun dönemler için daha uygun olduğundan kullanılmayacaktır. Onun yerine nispi ekonomik başarı cari faiz yüzdesiyle hesaplanacaktır. Ancak, yine de burada genel ortalama faiz yüzdesinin tanıtımında yarar görülmüştür.

2.2.9.2.1.1. Yıllık İşletmelerde Ekonomik Başarının Genel Ortalama Faiz Oranına Göre Tayini

Sürekli olarak her yıl hasıla getirecek ormanda, mutlak ekonomik sonucun tayininde görülen denge formülünde olduğu gibi, arazi ve ağaç serveti sermayeleri $0.0p_x$ nispetinde faizleniyorsa, yani;

$$(u B + NS) 0.0p_x = A_u + \Sigma D_i + N_s - c - uv$$

$$p_x = \frac{100 (A_u + \Sigma D_i + N_s - c - uv)}{u B + NS} \quad (19)$$

elde edilir. Formülün payındaki ifade orman iradına (O_r), paydadaki ise orman değerine (O_d) eşit olduğundan eşitlik şu şekilde gösterilebilir (36);

$$p_x = \frac{O_r}{O_d} 100 \quad (20)$$

Orman arazisinin birim alanının arazi hasıla değeri B_u ise, ormanın yıllık gelirinin, ormanın arazi hasıla değeri ile ağaç serveti toplamalarının ön görülen faizine eşit olması gerekir (10).

$$(u B_u + NS) 0.0p_m = A_u + \Sigma D_i + N_s - c - uv \quad (21)$$

19 ve 21 nolu ifadeler karşılaştırılarak 22 nolu eşitlik yazılabilir.

$$p_x = \frac{(u B_u + NS) 0.0p_m}{u B + NS} 100 \quad (22)$$

Bu son eşitlik basitleştirilirse, arazi değeri oranları şeklinde de kabul edilebilir. Bu oranlar da şu şekilde gösterilebilir.

$$p_x = \frac{u B_u 0.0p_m}{u B} 100 = \frac{B_u p_m}{B} \quad (23)$$

Şüphesiz ki, faizlenme yüzdesi p_x ne kadar büyük olursa, işletme o kadar yüksek kâr temin etmektedir. İşletmenin orman değerini faizlendirdiği bu yüzde (p_x), memlekette cari ormancılık faiz yüzdesine eşitse ($p_x=p_m$) işletmenin ekonomik başarısı normaldir ve denge vardır. $p_x < p_m$ ise işletme zarar etmektedir, yani alınan sonuç orman değerini beklenen derecede faizlendirememektedir. $p_x > p_m$ ise, bu takdirde yine denge yoktur, fakat işletme memlekette cari ormancılık faizinden daha yüksek bir faiz getirmektedir. Eşit şartlar içinde bulunan iki işletmeden hangisi daha büyük bir faiz yüzdesi getiriyorsa, o işletme daha kârlı çalışıyor demektir (36).

2.2.9.2.1.2 Periyodik İşletmede Ekonomik Başarının Genel Ortalama Faiz Oranına Göre Tayini

Periyodik işletmelerin ekonomik başarısını belirlemede yine Faustmann'ın arazi hasıla değerinden hareket edilmekte, gerçekleşen arazi değeri öngörülen arazi hasıla değeriyle karşılaştırılmaktadır. Yani, Faustmann formülüyle bulunan arazi hasıla değerinin faiziyle gerçekleşen arazi değerinin faizi birbirine eşitlenmektedir (10,36). Formül şu şekildedir;

$$0.0p_x \left(\frac{A_u + \sum D_i 1.0p^{u-i} + N_s 1.0p^{u-s} + \dots - c 1.0p^u - V (1.0p^u - 1)}{1.0p^u - 1} \right) = B_u 0.0p_m \quad (24)$$

yine denge hali;

$B 0.0p_x = B_u 0.0p_m$ olup buradan da;

$$p_x = \frac{B_u}{B} p_m \quad (25)$$

bulunur. Bu sonuç yıllık işletmelerdeki genel ortalama faiz yüzdesi formülünün aynıdır.

Her iki arazi değeri eşit ise, gerçekleşen faiz oranı ($0.0p_x$) ile öngörülen faiz oranı ($0.0p_m$) birbirine eşit olacaktır. Aksi durumlarda iki faiz oranı arasında fark vardır. Gerçekleşen faiz oranı öngörülen faiz oranından küçükse, işletme aleyhine bir durum söz konusudur. İşletmenin ekonomik başarı düzeyi amaçlanan düzeye ulaşamamıştır (10).

2.2.9.2.2. Nispi Ekonomik Başarının Cari Faiz (Müşir Nispet) Yüzdesi Olarak Tayininde İzlenen Yol

Müşir nispet, bir meşcere veya bir ağacın yıllık yahut periyodik ortalama kıymet artımının, kendisini istihsal için faaliyette bulunması lazım gelen üretim kapitaline yüzde oranını gösterir. Genel ortalama faiz oranı, işletme için uzun dönemler sonunda ortaya çıkan ortalama bir faiz oranı olması nedeniyle, bir kaç yıldan oluşan kısa dönemler için ekonomik başarının belirlenmesinde, meşcerenin cari faiz oranı yani hesap gününde fazilendiği yüzde aranır. Cari faiz oranının hesaplandığı süre bir yıl olabileceği gibi, üç dört yıl ya da daha fazla yılı kapsayabilmektedir (10,36).

Cari değerler ortalama değerlerden başlangıçta büyük olmakta ve ortalama değerden daha önce azami değere ulaşmaktadır. Azami değere ulaşan cari değer, bundan sonra azalmakta, bir süre sonra ortalama değerle kesişmektedir. Bu kesişme noktasında ortalama değer en yüksek değerini almaktadır. Bu süreden sonra ortalama değer de azalmakta ise de artık cari değerlerden büyüktürler. Sözü edilen bu durum, meşcerenin kesime olgunluk durumunu tayinde kullanılmaktadır. Bilindiği gibi arazi hasıla değerinin azami olduğu yaş idare süresi olarak alınabilmekte ve bu süreye mali idare süresi (optimum ekonomik idare süresi) denilmektedir. Bu idare süresi sonunda, cari faiz oranı (müşir nispet) öngörülen faiz oranına eşitse, meşcere kesime olgun hale gelmiş demektir. Müşir nispet (gösterge oran) öngörülen faiz oranından büyükse, meşcerenin kesim yaşı geçmiştir, aksi durumda yani gösterge oran daha küçükse, meşcere ekonomik açıdan henüz kesilmemelidir (10).

Bu çalışmada da, cari faiz yüzdesinin belirlenmesinde üç farklı yöntem kullanılmıştır. Bu yöntemler sırasıyla; Yudeich Pressler Gösterge Oranı, Kraftın Gösterge Oranı, Presslerin Yaklaşık Gösterge Oranı olup, aşağıda hesaplanma yöntemleri açıklanmış bulunmaktadır.

2.2.9.2.2.1. Yudeich Pressler Gösterge Oranının Tayininde İzlenen Yol

Bir meşcerenin (veya ağacın) m yaşındaki değeri A_m , bir yıl sonraki değeri A_{m+1} ise, bir yıllık artım $A_{m+1}-A_m$ olacaktır. Bu değer artışı içinde, yıl başındaki meşcere

değerinin faizi, arazi değerinin faizi ve idare masraflarının faizi bulunmaktadır: $((A_m+B+V)0.0w)$. Söz konusu değer artışı ile bu giderler birbirine eşit olmalıdır (10).

Buna göre;

$$A_{m+1}-A_m = (A_m+B+V) 0.0w \quad (26)$$

olur. Bu ifadeden gerçekleşen faiz oranı;

$$0.0w = \frac{A_{m+1}-A_m}{(A_m+B+V)} \quad (27)$$

olacaktır. Artım bir yıl yerine n yıldan ibaretse, formül şu şekli alır;

$$A_{m+n}-A_m = (A_m+B+V) 1.0w^n - (A_m+B+V) \quad (28)$$

olur. Gerçekleşen faiz oranı ise;

$$w = 100 \left(\sqrt[n]{\frac{A_{m+n}+B+V}{A_m+B+V}} - 1 \right) \quad (29)$$

olarak elde edilir (10).

Öte yandan, arazi değeri ve idare masraflarının kapital değeri, Pressler'in " asli sermaye" adını verdiği değerdir. Bunların toplamı G ile gösterilirse formül;

$$w = 100 \left(\sqrt[n]{\frac{A_{m+n}+G}{A_m+G}} - 1 \right) \quad (30)$$

şeklini alır. Buna göre meşcere, n periyodu yıllarında ortalama olarak w faiz yüzdesini getirmiştir sonucuna varılır (36).

2.2.9.2.2.2. Kraft'ın Gösterge Oranının Tayininde İzlenen Yol

Kraft, asli sermaye olan $G = B+V$ 'nin A_m değerinden farklı olarak, ülkede geçerli olan faiz oranı ile faizlendirilmesi gerektiği düşüncesinde olmuştur. Kraft'ın, gösterge faiz oranı aşağıdaki eşitlikten hareket edilerek hesaplanmaktadır (10).

$$A_{m+n}-A_m = A_m (1.0w^n - 1) + G (1.0p^n - 1) \quad (31)$$

$$w = 100 \left(\sqrt[n]{\frac{A_{m+n} - G(1.0p^n - 1)}{A_m}} - 1 \right) \quad (32)$$

$$w = 100 \left(\sqrt[n]{\frac{A_{m+n}}{A_m} - \frac{G}{A_m} (1.0p^n - 1)} - 1 \right) \quad (33)$$

Eşitlikteki $0.0p$ ülkede geçerli faiz oranıdır (10).

Son eşitlikten görüldüğü gibi, G/A_m oranı ne kadar küçük ise A_{m+n}/A_m oranından çıkarılacak miktar o kadar azdır. G/A_m 'yi küçük kılan durum, A_m değerinin büyük olması, daha açık bir deyişle, meşcere yaşının daha büyük olmasıdır. Ancak, ileri yaşlarda A_{m+n}/A_m oranının da bire yakın olacağı unutulmamalıdır (10).

Formülden anlaşılacağı gibi, A_m ne kadar büyük ya da meşcere ne kadar yaşlı olursa G/A_m teriminin değeri o kadar küçülür. Muntazam meşcere münasebetlerinde G/A_m değeri her yaş sınıfı için hesaplanabilir ve kısa periyotlar için sabit kabul edilebilir. Kraft orta şartlardaki korularda $G(1.0p^n - 1)/A_m$ ifadesini, 90-100 yıllık kesim yaşlarında $p = \% 3$ için 0.04-0.3 olarak hesaplamıştır (36).

2.2.9.2.2.3. Pressler'in Yaklaşık Gösterge Oranının Tayininde İzlenen Yol

Pressler'in pratik amaçlar için kullanılmasını önerdiği gösterge oranı ifadesi şu şekildedir (10);

$$w = (a+b+c) \frac{H}{H+G} \quad (34)$$

Formüldeki simgelerden; $a =$ Hacim artım yüzdesini, $b =$ Kalite artım yüzdesini, $c =$ Pahalılık artım yüzdesini, $H =$ Ortalama ağaç serveti değerini, $G = B_u + V$ değerini temsil etmektedir. Ancak başlangıçta Pressler G değerini $B_u + V + c$ olarak almışsa da, sonradan bu düşüncesinden kültür masraflarının çok önceden yapılmış olması nedeniyle vazgeçmiştir.

Pressler periyodik ortalama artım oranını, ortalama artımı periyot ortası değere oranlayarak bulmaktadır. ; Y = Periyot sonu değer, y =Periyot başı değer ise,

$$0.0p = \frac{Y-y}{n} \div \frac{Y+y}{2} \quad (35)$$

eşitliği periyodik ortalama artımı vermektedir (10).

Aynı düşünceden hareketle, müşir nispet oranını bulmak için, $Y+y/2$ ifadesi, n periyodunun başında ve sonunda meşcere ağaç serveti değerlerinin ortalaması olarak gösterilir, $A_{m+n}+A_m/2=H$ 'dir. Ancak, burada çalışan sermaye yalnız ağaç serveti olmayıp, arazi değeri ve idare masrafları kapital değeri de vardır. Şu halde bu kısım $H+B+V$ olacaktır.

Ayrıca $Y-y / n$ yani periyodik ortalama artım ise, ortalama ağaç servetinde, $a+b+c$ yüzde artımları oranında husule gelen artımdır. Bunun da miktarı ;

$$H \left(\frac{a+b+c}{100} \right)$$

ifadesine eşittir. Buna göre Pressler'in kurduğu orantı şu şekildedir;

$$H \left(\frac{a+b+c}{100} \right) \div H+B+V = w \div 100 \quad (36)$$

Buradan da;

$$w = (a+b+c) \frac{H}{H+G} \quad (37)$$

formülü elde edilir (36).

Bu formül Pressler'in rölatif ağaç değeri olarak tanımladığı $H / G = r$ terimine göre tekrar yazılabilir. O zaman formül şu şekli alır;

$$w = (a+b+c) \frac{r}{r+1} \quad (38)$$

Son eşitliklerdeki, $(H / H+G)$ ve $(r / r+1)$ çarpanları, genel değer artım yüzdesi ile cari değer artım yüzdesi arasındaki ilişkiyi belirleyen katsayılardır. Bu katsayılar birden küçük değerler olduklarından, cari artım oranı (w), genel değer artım oranından $(a+b+c)$ küçük kalmaktadır (10).

Genel değer artım yüzdesini teşkil eden hacim artım yüzdesi, kalite artım yüzdesi ve pahalılık artım yüzdesinin hesaplanmaları yine Pressler'in bilinen artım yüzdesi formülü ile yapılır (36).

Hacim artım yüzdesi Pressler formülüne göre;

$$a = P_v = \frac{200}{n} \frac{V_n - V_0}{V_n + V_0} \quad (39)$$

eşitliğinden tayin edilebilir. Burada V_n periyot sonu hacmi, V_0 periyot başı hacmi, n ise periyot uzunluğudur (10).

Kalite artımı aynı tarihte muhtelif odun çeşitlerinin metreküp fiyatları arasındaki farktır ve buna göre yüzdesi hesaplanır (36). Periyot başındaki kalitesi ile değeri Q_0 olan odunun, periyot sonunda ulaştığı kalite nedeniyle değeri Q_n olmuşsa, periyodik ortalama kalite artımı ;

$$b = P_Q = \frac{200}{n} \frac{Q_n - Q_0}{Q_n - Q_0} \quad (40)$$

eşitliğinden bulunacak değer olacaktır (10).

Pahalılık artımı, aynı odun çeşidinin periyot başında ve periyot sonundaki metreküp (m^3) fiyatları arasındaki farktır ve buna göre yüzdesi hesaplanır (36).

$$c = P_D = \frac{200}{n} \frac{D_n - D_0}{D_n + D_0} \quad (41)$$

Gösterge oranını tayini için gerekli olan arazi değeri, maksimum arazi hasıla değeri olarak alınır. Ancak gösterge oranının tayininde arazi değeri pek etkili değildir. Gösterge faiz oranının hesabında, periyot başı ve periyot sonu değerleri yer almaktadır. Bu periyottan önce alınmış gelirler görülmemektedir. Ancak söz konusu ara hasıllar arazi

değerinin hesabında kullanılmaktadır (10). Gösterge oranı bir meşcere veya ağacın mali kesimlik yaşının gelip gelmediğinin tayinine yaramaktadır. Mevcut şartlara göre en yüksek mali başarıyı sağlayan kesim zamanını göstermektedir. Fakat, bu günkü durumun mali bakımdan en rantabl şekil olup olmadığı hakkında bir fikir vermemektedir (36).

Bir cari faiz oranı olan gösterge oranı, azami değerine ulaştıktan sonra (mali idare süresi veya optimal ekonomik idare süresi) genel ortalama faiz oranından küçük kalmaktadır. Diğer bir deyişle, genel ortalama faiz oranı gösterge oranına göre daha yüksek değerler halinde seyredecektir. Bu yüzden, işletmenin mali idare süresinden sonra zarar içine girdiği söylenemez (10).

3. BULGULAR

3.1. İşletmelerin Orman Değerlerinin Belirlenmesine Yönelik Elde Edilen Bulgular

Çalışma konusu olan Artvin ve Ardahanç DOI'lerinin orman değerlerinin belirlenmesi amacıyla yöntem kısmında değinildiği üzere, ilk olarak işletmelerin ürün çeşitleri itibariyle yıllara göre gerçeğe yakın tarife bedelleri bulunmuştur. Gerçeğe yakın tarife bedellerinden hareketle, önce işletmeler için ağaç serveti sonra da arazi değerleri ve en sonunda da orman değerleri hesaplanmıştır. Aynı yöntemle, karşılaştırma imkanı sağlama açısından, merkezden gelen tarife bedellerine göre de orman değerleri hesaplanmıştır. Bu bölümde, orman değeri hesabı sırasında elde edilen bulgulara yer verilecektir.

3.1.1. Gerçeğe Yakın Tarife Bedeli İle Merkezden Gelen Tarife Bedelleri Bulguları ve Karşılaştırılması

Artvin ve Ardahanç DOI'leri için yöntem kısmında belirtildiği gibi, piyasa satış fiyatlarından hareketle hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedelleriyle, yine yöntem kısmında belirtildiği üzere, OGM'den gönderilen Tarife Bedeli Tevzi Masraf Cetvelleri esas alınarak, ortalama değerler olarak ürün çeşitleri itibariyle hesaplanan tarife bedelleri bulguları, Tablo 13 ve Tablo 14'te karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Her iki DOI için de her yıl tomruk, maden direği, sanayi odunu ve yakacak odun için hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedelleri incelendiğinde; 5 yıllık periyot boyunca hesaplanan 20 gerçeğe yakın tarife bedelinden sadece 9 tanesinin pozitif değer, kalan 11 tanesinin ise, negatif değer verdiği görülmüştür. Elde edilen negatif tarife bedelleri, söz konusu ürünlerin üretim maliyetlerinin satış fiyatının üzerinde gerçekleştiğini göstermektedir.

Artvin DOI'de tomruk için hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedelleri 5 yıl boyunca sürekli merkezden gelen tarife bedellerinin üstünde oluşmuştur. Maden direğinde gerçeğe yakın tarife bedelleri 1993 ve 1995 yıllarında merkezden gelen tarife bedellerinden daha

büyük, diğer üç yılda daha küçük olmuştur. Sanayi odunu ve yakacak odunda ise 5 yıl boyunca hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedelleri sürekli olarak merkezden gelen tarife bedelinden küçük kalmıştır. Kısacası, hesaplanan 20 gerçeğe yakın tarife bedelinden 7 tanesi merkezden gelen tarife bedelinden büyük, kalan 13'ü ise küçük değerler göstermektedir.

Tablo 13. Artvin DOİ İçin Elde Edilen Tarife Bedelleri Bulgularının Karşılaştırılması

Yıllar	Ürün çeşidi	Gerçeğe yakın tarife bedeli (TL/m ³)	Merkezden gelen tarife bedeli (TL/m ³)	Tarife bedelleri arasındaki fark (TL/m ³)
1991	Tomruk	88 817	32 687	56 130
	M. Direk *	31 259	35 000	-3 741
	San. Odunu	- 147 328	13 235	-160 563
	Yakacak	-182630	2201	-184 831.
1992	Tomruk	218 227	33 191	185 036
	M. Direk *	18 169	35 000	-16 831
	San. Odunu	- 174 795	13 885	-188 680
	Yakacak	-453 700	2176	-455 876
1993	Tomruk	241 359	57 826	183 533
	M. Direk *	77 930	37 000	40 930
	San. Odunu	- 295 576	23 000	-318 576
	Yakacak	-538 050	6299	-542 459
1994	Tomruk	567 572	129 106	438 466
	M. Direk *	- 153 447	82 000	-235 447
	San. Odunu	- 728 708	51 665	-780 373
	Yakacak	-813416	16167	-829 583
1995	Tomruk	1 093 767	184 800	908 967
	M. Direk *	301 102	90 000	211 102
	San. Odunu	- 1 219 425	49 360	-1 268 785
	Yakacak	-2731323	21989	-2 753 312

* Ardauç DOİ'den alınan gerçeğe yakın tarife bedeli

Ardauç DOİ'de ise, tomruk için hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedelleri, 5 yıl boyunca sürekli merkezden gelen tarife bedellerinin üstünde olmuştur. Maden direğinde gerçeğe yakın tarife bedelleri 1991 ve 1992 yılı hariç, kalan 3 yıl boyunca merkezden gelen tarife bedellerinden daha büyük olmuştur. Sanayi odunu ve yakacak odunda ise, 5 yıl boyunca hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedelleri sürekli olarak merkezden gelen tarife bedelinden küçük kalmıştır. Sonuç olarak; 20 gerçeğe yakın tarife bedelinden 7 tanesi merkezden gelen tarife bedellerinden büyük değerler göstermiştir.

Her iki işletmede de, 5 yıl boyunca merkezden gelen tarife bedelinden daha büyük miktarda oluşan tomruğa ait gerçeğe yakın tarife bedelleri, esas alınarak yapılan bir karşılaştırmada, yarı gerçek tarife bedeli kullanılmasından doğan yıllık ortalama işletme

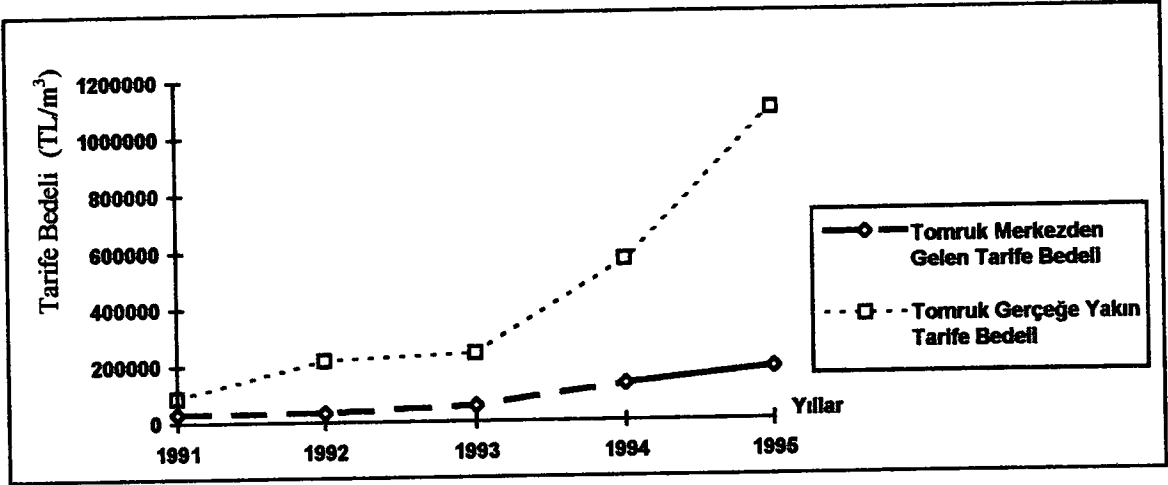
kazancı Artvin DOİ için 354 426 TL/m³ iken, bu miktar Ardanuç DOİ'de 720 093 TL/m³'e ulaşmaktadır. Diğer bir deyişle, işletmeler gerçeğe yakın tarife bedelini uygulamaları halinde verilen miktarlar kadar, 1m³ tomruktan daha fazla kazanç sağlayacaklardır. Bir başka açıdan, merkezden gelen tarife bedelleri tomrukta Ardanuç DOİ'nin tarife bedelini Artvin'e oranla iki kat düşürmektedir. Dolayısıyla, bu daha sonra değinileceği gibi zincirleme olarak Ardanuç DOİ'nin ağaç serveti, arazi ve dolayısıyla orman değerlerini düşürücü yönde etkili olacaktır.

Tablo 14. Ardanuç DOİ İçin Elde Edilen Tarife Bedelleri Bulgularının Karşılaştırılması

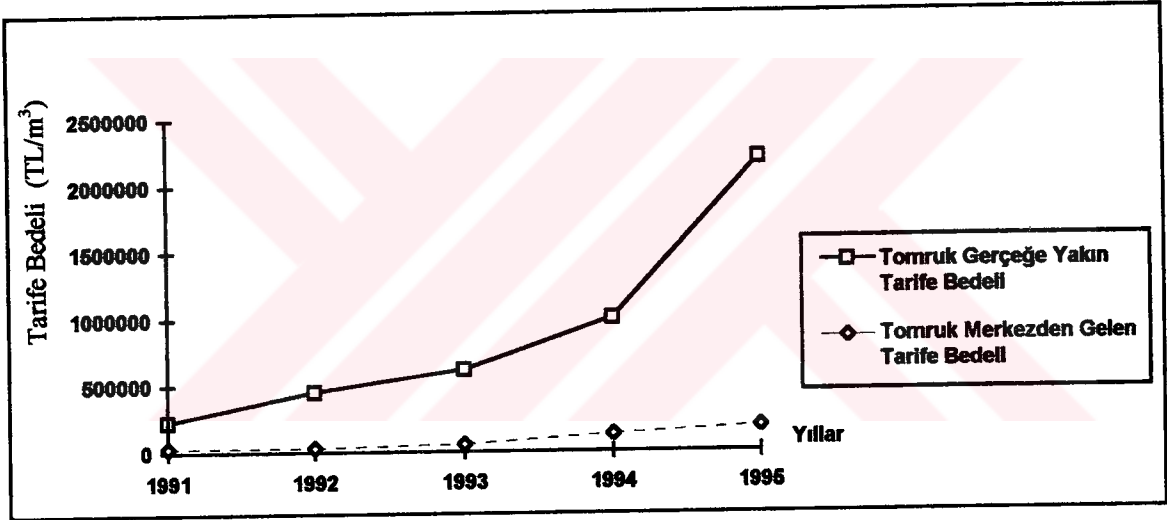
Yıllar	Ürün çeşidi	Gerçeğe yakın tarife bedeli (TL/m ³)	Merkezden gelen tarife bedeli (TL/m ³)	Tarife bedelleri arasındaki fark (TL/m ³)
1991	Tomruk	194 520	35 000	159 520
	M. Direk	31 259	35 000	-3 741
	San. Odunu*	- 147 328	9 000	-156 328
	Yakacak	-161933	1811	-163 744
1992	Tomruk	420 692	35 000	385 692
	M. Direk	18 169	35 000	-16 831
	San. Odunu*	- 174 795	13 000	-187 795
	Yakacak	-296291	1856	-298 147
1993	Tomruk	557 269	60 000	497 269
	M. Direk	77 930	37 000	40 930
	San. Odunu*	- 295 576	22 500	-318 076
	Yakacak	-96 056	5344	-101 400
1994	Tomruk	869 621	132 000	737 621
	M. Direk	- 153 447	82 000	-235 447
	San. Odunu*	-728 708	51 000	-779708
	Yakacak	-692517	17376	-709 893
1995	Tomruk	2 010 361	190 000	1820 361
	M. Direk	301 102	90 000	211 102
	San. Odunu*	- 1 219 425	56 000	-1 275 425
	Yakacak	-1790277	20456	-1 810 733

* Artvin DOİ'den alınan gerçeğe yakın tarife bedelleri

Yukarıdaki tablolarda gerçeğe yakın ve merkezden gelen tarife bedellerine ait değerlerin ürün çeşitleri itibari ile yıllara göre değişimleri, işletmeler bazında 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 ve 9 nolu şekillerde grafiksel olarak gösterilmiştir.

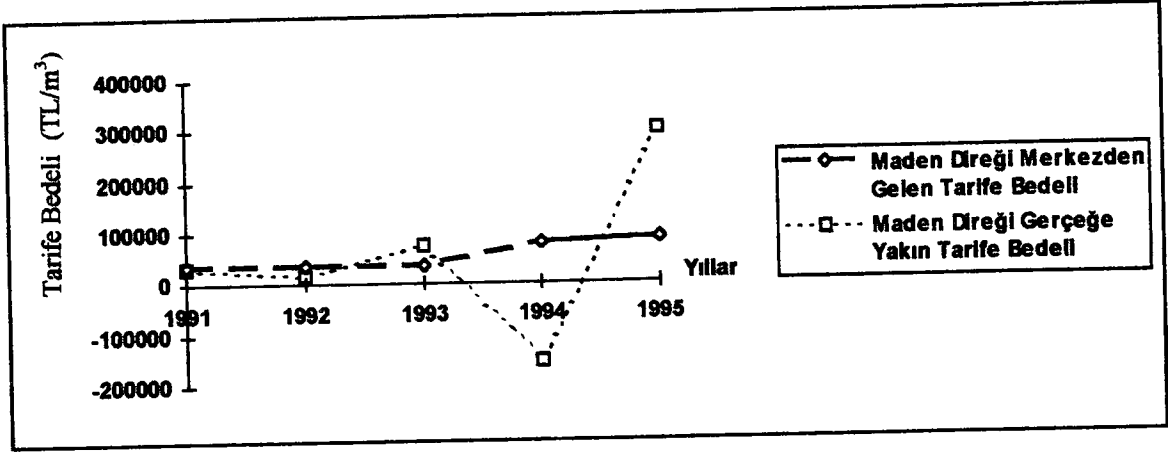
Şekil 2. Artvin DOİ'nin Tomruk Tarife Bellerinin Karşılaştırılması

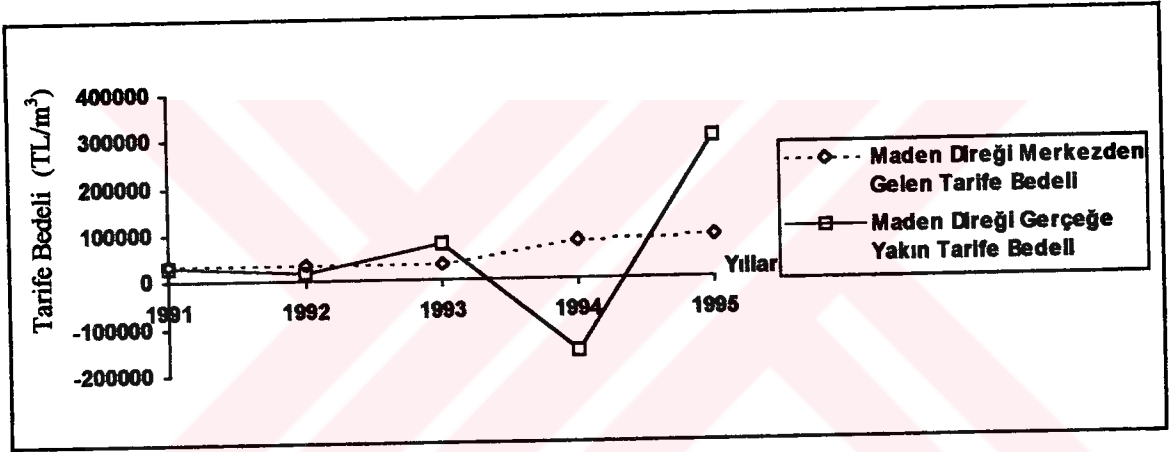
Şekil 3. Ardanuç DOİ'nin Tomruk Tarife Bellerinin Karşılaştırılması

Artvin ve Ardanuç DOİ'lerinde, tomruk için hesaplanan gerçeğe yakın ve merkezden gelen tarife bedellerinin yıllar itibari ile seyrine bakıldığında (Şekil 2, Şekil 3); her iki DOİ'de de tüm yıllarda, gerçeğe yakın tarife bedeli, merkezden gelen tarife bedelinden daha büyük bir değer olarak oluşmuş ve benzer bir şekilde artış göstermiştir.

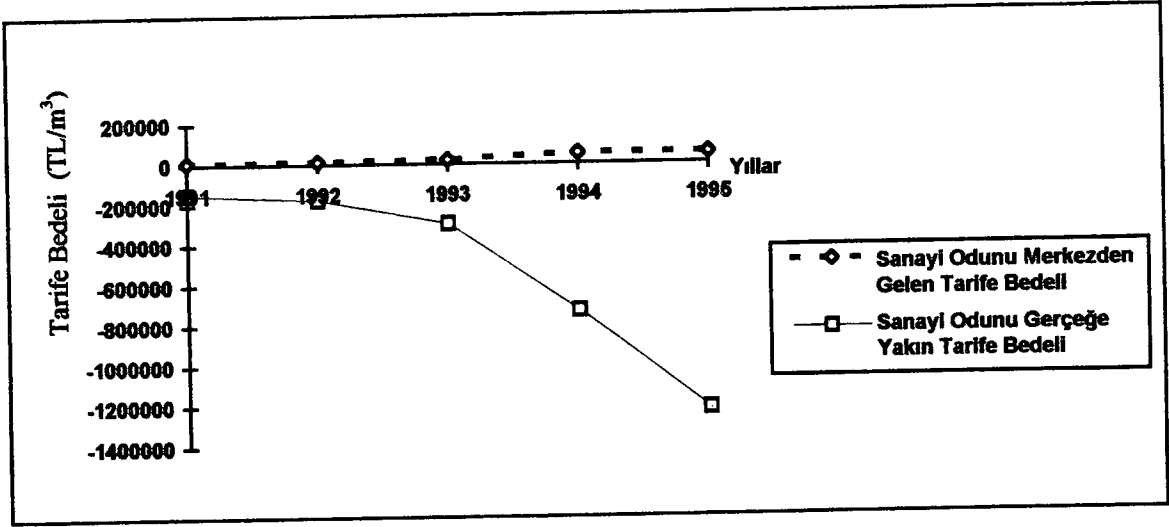

Şekil 4. Artvin DOİ'nin Maden Direği Tarife Bedellerinin Karşılaştırılması

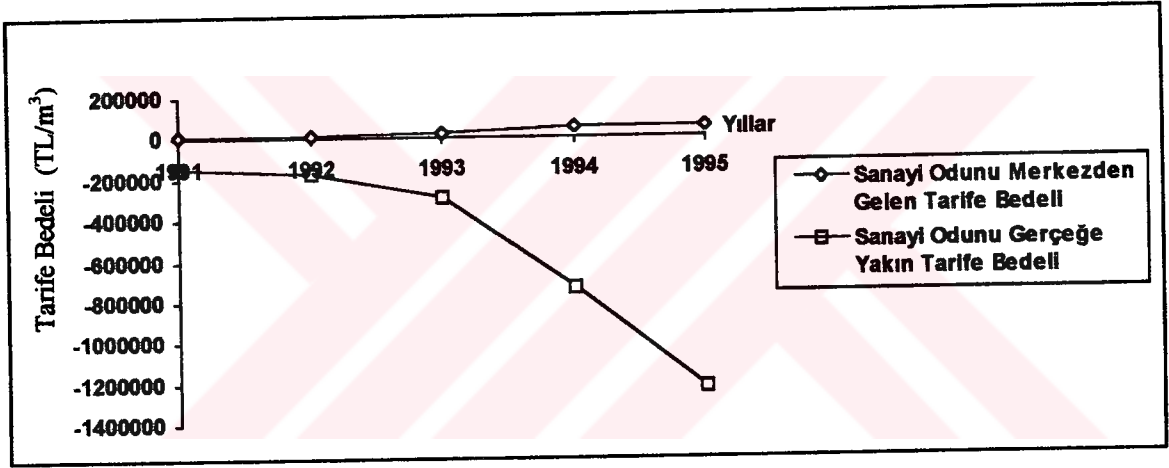

Şekil 5. Ardahan DOİ'nin Maden Direği Tarife Bedellerinin Karşılaştırılması

Artvin ve Ardahan DOİ'leri için maden direği merkezden gelen ve gerçeğe yakın tarife bedelleri incelenecek olursa (Şekil 4, Şekil 5); her iki işletmede 1993 ve 1995 yıllarında hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedeli merkezden gelen tarife bedelinden yüksek, diğer üç yılda ise düşük çıkmıştır. Tarife bedellerinin yıllara göre değişimleri büyük ölçüde aynıdır. Çünkü Artvin DOİ'de çalışma süresini içine alan 5 yıllık periyot boyunca genellikle maden direği üretimi ve satışı çok cüzi miktarlarda gerçekleşmiş ya da hiç gerçekleşmemiştir. Bu yüzden gerçeğe yakın tarife bedeli hesabı için gerekli olan gider kalemlerinin miktarları belirlenememiş ve Artvin DOİ'de Ardahan DOİ'nin gerçeğe yakın tarife bedelleri kullanılmıştır.

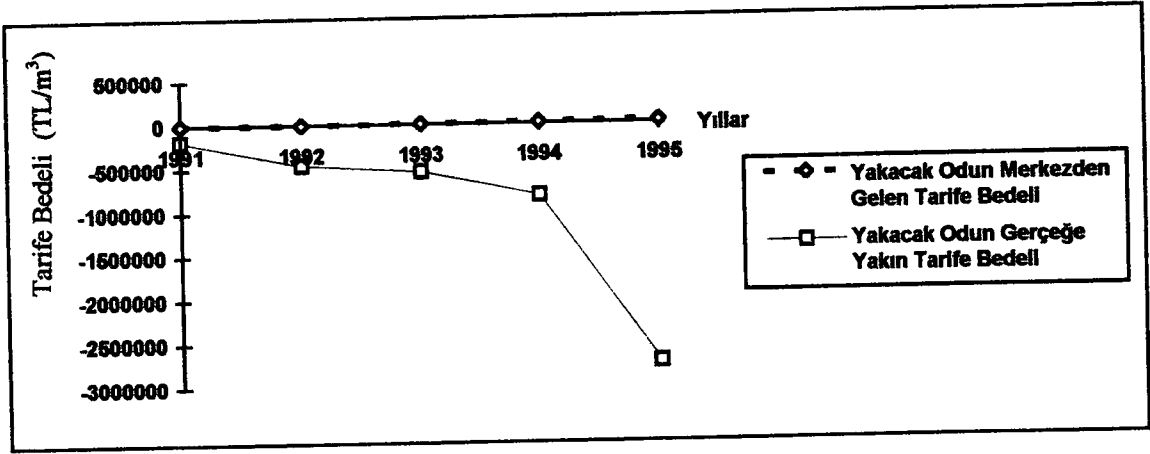

Şekil 6. Artvin DOİ'nin Sanayi Odunu Tarife Bellerinin Karşılaştırılması

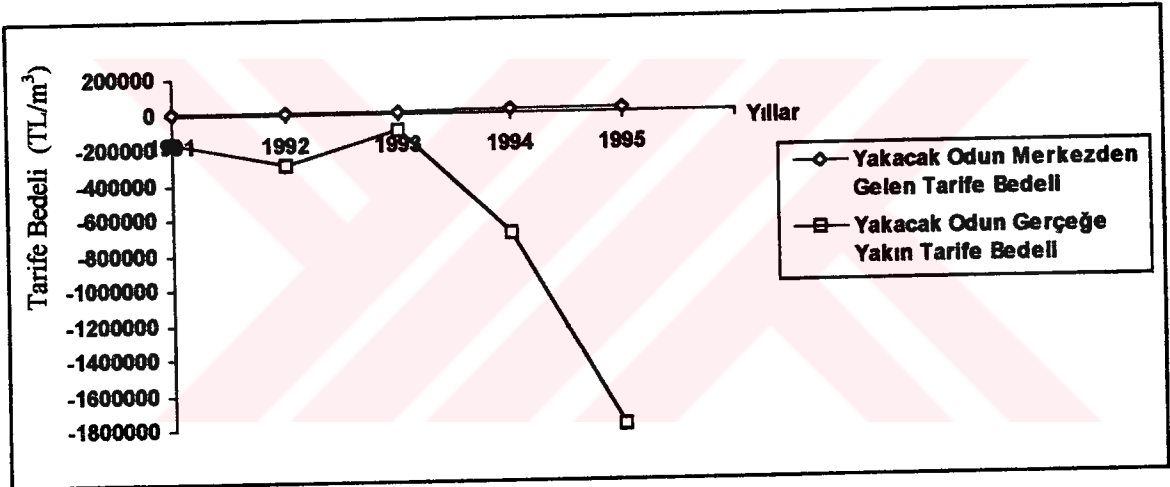

Şekil 7. Ardahan DOİ'nin Sanayi Odunu Tarife Bellerinin Karşılaştırılması

Şekil 6 ve Şekil 7'den de görüleceği üzere, Artvin ve Ardahan DOİ'lerinde 5 yıl boyunca sanayi odunu merkezden gelen tarife bedelleri, gerçeğe yakın tarife bedellerinin üzerinde olmuştur. Ancak, Ardahan DOİ'de 5 yıllık periyot boyunca sanayi odunu üretim ve satışı gerçekleşmediğinden, gerçeğe yakın tarife bedeli hesabında ihtiyaç duyulan gider kalemleri tespit edilememiş ve gerçeğe yakın tarife bedeli hesaplanamamıştır. Hesaplanamayan gerçeğe yakın tarife bedellerinin yerine Artvin DOİ için hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedelleri kullanılmıştır. Bu yüzden her iki DOİ'ye ait gerçeğe yakın ve merkezden gelen tarife bedellerinin karşılaştırıldığı grafikler benzer şekilde olmuştur.

Şekil 8. Artvin DOI'nin Yakacak Odun Tarife Bellerinin Karşılaştırılması

Şekil 9. Ardahanç DOI'nin Yakacak Odun Tarife Bellerinin Karşılaştırılması

Yakacak oduna ait tarife bedelleri karşılaştırıldığında ise (Şekil 8, Şekil 9); her iki DOI için hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedelleri de çalışma süresini oluşturan 5 yıl boyunca sürekli negatif değer vermiş ve dolayısıyla merkezden gelen tarife bedellerine ait eğrinin altında seyretmiştir.

3.1.2. Ağaç Serveti, Arazi ve Orman Değerleri Bulguları ve Karşılaştırılması

Bu çalışmanın yöntem bölümünde de verilen gerekçelerden dolayı, ağaç serveti değeri, ağaç serveti kesim değeri olarak hesaplanmıştır. Bunun için yöntem bölümünde de açıklandığı üzere, önce işletmelerin ağaç servetlerinin çap sınıflarına dağılımı elde edilmiştir (Tablo 15, Tablo 16). Ancak, amenajman planlarında, çok bozuk alanlardaki ağaç serveti çap sınıflarına dağıtılmamıştır ve bu miktarın Artvin DOİ'deki toplam ağaç servetine oranı % 5, Ardanuç DOİ'deki ise % 4'tür. Dolayısıyla çok bozuk alanlardaki servetin, ağaç serveti kesim değeri hesabında ihmal edilmesinin doğru olmayacağı düşünülerek, söz konusu miktar, kayın türü için belirlenen ürün çeşidi hacim oranları yardımıyla ürün çeşidi miktarı belirlenerek, ağaç serveti kesim değeri hesaplamalarına dahil edilmiştir.

Tablo 15. Artvin DOİ'de Ağaç Servetinin Çap Sınıflarına Dağılışı (92).

Ağaç Türü	I. Çap sınıfı (m ³)	II. Çap sınıfı (m ³)	III. Çap sınıfı (m ³)	IV. Çap sınıfı (m ³)	TOPLAM	%
Sarıçam	88 643	423 675	367 114	128 024	1 007 456	9
Gök nar	214 488	991 486	1 082 663	671 675	2 960 312	26
Ladin	573 712	1 934 830	1 764 026	1 302 054	5 574 622	50
Kayın*	256 395	491 069	378 633	560 447	1 686 544	15
TOPLAM	1 133 238	3 841 060	3 592 436	2 662 200	11 228 934	100
%	10	34	32	24		100

$$\text{Kayın}^* = \text{Kn} + \text{M} + \text{Gn} + \text{Kz} + \text{Ks} + \text{Dy} + \text{Çf}$$

Tablo 16. Ardanuç DOİ'de Ağaç Servetinin Çap Sınıflarına Dağılışı (92).

Ağaç Türü	I. Çap sınıfı (m ³)	II. Çap sınıfı (m ³)	III. Çap sınıfı (m ³)	IV. Çap sınıfı (m ³)	TOPLAM	%
Sarıçam	84 666	299 147	315 248	186 057	885 118	19
Gök nar	73 442	408 020	551 089	319 293	1 351 844	29
Ladin	353 455	969 862	678 467	427 176	2 428 960	52
Kayın*	4 062	5 957	2 531	458	13 008	-
TOPLAM	515 625	1 682 986	1 547 335	932 984	4 678 930	100
%	11	36	33	20		100

$$\text{Kayın}^* = \text{Kn} + \text{M} + \text{Gn} + \text{Kz} + \text{Ks} + \text{Dy}$$

Tablo 15 yardımıyla Artvin DOİ'nin ağaç servetinin ağaç türleri itibari ile dağılımına bakıldığında; % 50 ladin, % 26 gök nar, % 9 sarıçam ve % 15 kayın, gürgen, meşe, kızıl ağaç vb. bulunduğu görülmektedir. Toplam ağaç servetinin çap sınıfları itibari

ile dağılımında ise, I. çap sınıfında % 10, II. çap sınıfında % 34, III. çap sınıfında % 32, IV. çap sınıfında % 24 oranında servet bulunmaktadır. Bu verilere göre; Artvin DOİ'nin toplam ağaç serveti içinde, ağaç türü bakımından birinci sırayı ladin, çap sınıfları bakımından ise II. çap sınıfı almaktadır.

Ardanuç DOİ'de Tablo 16'dan görüleceği gibi, ağaç servetinin ağaç türleri itibari ile dağılımında; % 52 ladin, % 29 göknar, % 19 sarıçam bulunmaktadır. Servetin çap sınıfları itibari ile dağılımında ise I. çap sınıfında % 11, II. çap sınıfında % 36, III. çap sınıfında % 33, IV. çap sınıfında % 20 oranında servet bulunmaktadır. Ardanuç DOİ'de de ağaç türleri itibari ile birinci sırayı ladin, çap sınıfları itibari ile de II. çap sınıfı almıştır.

Daha sonra, amenajman planlarında verilen ürün çeşidi hacim oranları yardımıyla, bu servetin vereceği ürün çeşidi miktarları tespit edilmiştir (Tablo 17, Tablo 18).

Tablo 17. Artvin DOİ Ağaç Servetinin Ürün Çeşitleri İtibariyle Dağılışı

Ağaç Türü	Tomruk (m ³)	Maden Direği (m ³)	Sanayi Odunu (m ³)	Yakacak (m ³)	Kabuk (m ³)	TOPLAM (m ³)
Sarıçam	413 531.6	146 752.1	126 293.1	114 964.4	205 914.8	1 007 456
Göknar	1 262 644.2	556 600.0	438 824.7	434 643.4	267 599.7	2 960 312
Ladin	2 474 263.8	1 095 090.3	638 248.5	590 488.9	776 530.5	5 574 622
Kayın*	658 082.1	433 081.3	165 081.5	205 026.0	225 273.1	1 686 544
TOPLAM	4 808 521.7	2 231 523.7	1 368 447.8	1 345 122.7	1 475 318.1	11 228 934
Çok Boz Alan Ürünü	246 214	164 143	63 132	75 758	82 072	631 319
Genel Toplam	5 054 736	2 395 667	1 431 579	1 420 880	1 557 389	11 860 253
%	43	20	12	12	13	100

$$\text{Kayın}^* = \text{Kn} + \text{M} + \text{Gn} + \text{Kz} + \text{Ks} + \text{Dy}$$

Tablo 18. Ardanuç DOİ Ağaç Servetinin Ürün Çeşitleri İtibariyle Dağılışı

Ağaç Türü	Tomruk (m ³)	Maden Direği (m ³)	Sanayi Odunu (m ³)	Yakacak (m ³)	Kabuk (m ³)	TOPLAM (m ³)
Sarıçam	386 174.8	121 107.7	105 086.2	97 785.1	174 964.2	885 118
Göknar	605 909.6	244 405.9	193 662.8	190 922.5	116 943.2	1 351 844
Ladin	975 048.3	512 214.3	295 030.9	290 301.8	356 364.7	2 428 960
Kayın*	2 426.3	4 684.1	1 830.3	1 929.4	2 137.9	13 008
TOPLAM	1 969 559.0	882 412.0	595 610.2	580 938.8	650 410.0	4 678 950
Çok Boz Alan Serveti	72 524	48 349	18 596	22 315	24 175	185 959
Genel Toplam	2 042 083	930 761	614 206	603 254	674 585	4 864 889
%	42	19	13	12	14	100

$$\text{Kayın}^* = \text{Kn} + \text{M} + \text{Gn} + \text{Kz} + \text{Ks} + \text{Dy}$$

Tablo 17'den görüldüğü üzere, Artvin DOİ'nin ağaç servetinin % 43'ü tomruk, % 20'si maden direği olarak değerlendirilebilecek iken sanayi odunu ve yakacak odunun payı % 12 civarında olmaktadır. Ağaç servetinin % 13'lük kısmı ise kabuk payına ayrılmaktadır.

Öte yandan Ardanuç DOİ'nin ağaç servetinin (Tablo 18) % 42'si tomruk, % 19'u maden direği olarak değerlendirilebilecek iken sanayi odunu % 14 ve yakacak odun ise payı % 12 civarında gerçekleşmektedir. Ağaç servetinin % 14'lük kısmı ise kabuk payına ayrılmaktadır.

Ağaç servetinin her bir ürün çeşidi miktarı ile, o ürün çeşidinin tarife bedelinin (Gerçeğe yakın ve merkezden gelen tarife bedellerinin ikisi de ayrı ayrı kullanılmıştır.) çarpımı sonucu elde edilen miktarların toplanmasıyla, işletmelerin toplam ağaç serveti kesim değerleri elde edilmiştir (Tablo 19). Burada ağaç serveti değeri, tarife bedellerine bağlı olarak geliştiği için, tarife bedellerindeki farklılıklar ağaç serveti değeri üzerinde de etkili olmaktadır.

Tablo 19. Gerçeğe Yakın Tarife Bedeli ve Merkezden Gelen Tarife Bedeline Göre Ribel Formülü Yardımıyla Hesaplanan Ağaç Serveti Değeri Bulgularının Karşılaştırılması (1 000 TL)

Yıllar	Artvin DOİ		Ardanuç DOİ	
	Gerçeğe yakın tarife bedeline göre	Merkezden gelen tarife bedeline göre	Gerçeğe yakın tarife bedeline göre	Merkezden gelen tarife bedeline göre
1991	34 183 486	271 379 360	240 097 946	110 648 291
1992	203 918 127	274 818 228	593 474 548	123 012 601
1993	161 072 062	423 474 319	972 192 102	173 942 256
1994	216 646 817	947 678 933	999 607 917	387 474 199
1995	337 055 657	1 244 359 314	2 578 207 357	518 254 683

Artvin DOİ'de merkezden gelen tarife bedeli Tablo 19'dan da görüldüğü gibi, işletmenin ağaç serveti değerinin yüksek çıkmasına neden olurken, Ardanuç'ta tam tersi bir durum söz konusu olmakta ve merkezden gelen tarife bedelleri işletmenin ağaç serveti değerinin düşük çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum, daha sonra ağaç serveti değerinin işletme sermayesinde gösterilmesinde de ortaya çıkmakta ve merkezden gelen tarife bedelleriyle hesaplanan ağaç serveti değerlerinin Artvin DOİ sermayesinin daha fazla, Ardanuç DOİ sermayesinin ise daha düşük görülmesine neden olmaktadır. Gerçeğe yakın tarife bedeline göre hesaplanan ağaç serveti değerlerinde, her iki işletme için düzenli bir artış görülmekteyken, yalnızca Artvin DOİ'de sadece 1993 yılında ağaç serveti değerinde bir azalma göze çarpmaktadır.

Bu çalışmada, esas olarak kullanılan tarife bedeli gerçeğe yakın tarife bedelidir. Çünkü, söz konusu tarife bedelinin hesabında işletmelerin verilerinden hareket edilmiştir.

Ancak merkezden gelen tarife bedeline de, verdiği sonuçlar açısından gerçeğe yakın tarife bedeliyle karşılaştırma yapmak amacıyla yer verilmiştir.

İşletmelerin sabit sermayelerinin ortaya konmasında kullanılan arazi değerleri, yöntem bölümünde açıklanan nedenlerden dolayı, Ribel formülü yardımıyla hesaplanmıştır. Formül gereği hesaplarda ağaç serveti değeri kullanıldığından yukarıda ağaç serveti değerlerine ilişkin açıklanan tarife bedellerine bağlı ilişki arazi değerlerinde de görülmektedir. Nitekim gerçeğe yakın tarife bedeline göre Ardanuç DOİ'nin tüm alanda ve hektardaki arazi değeri daha fazla iken, merkezden gelen tarife bedellerine göre Artvin DOİ'nin hektardaki ve tüm aladaki ağaç serveti değerleri daha yüksek çıkmaktadır. Bu sonuçlar da göstermektedir ki, merkezden gelen tarife bedelleri, Artvin DOİ'nin arazi değerinin Ardanuç DOİ'ye oranla olduğundan fazla görülmesine neden olmaktadır.

Arazi değerleri, her iki işletme için Ribel formülünün yanında Faustmann, Ostwald ve Hufnagel gibi formüllerle de hesaplanmıştır. Ribel formülüne ilişkin hektardaki arazi değerleri (gerçeğe yakın tarife bedeli ve merkezden gelen tarife bedeline göre) Tablo 20 ve Tablo 21'de, Ribel formülü (gerçeğe yakın tarife bedeline göre) ve diğer formüllerden elde edilen arazi değerleri ise Tablo 22'de verilmiştir. Buna göre, her iki işletme için de baz alınan tüm yıllarda pozitif sonuç veren tek formül Ribel formülüdür.

Tablo 20. Gerçeğe Yakın Tarife Bedeline Göre ve Ribel Formülü Yardımıyla Hesaplanan Arazi Değeri Bulguları (1 000 TL)

Yıllar	Artvin		Ardanuç	
	Tüm alanda	Hektarda	Tüm alanda	Hektarda
1991	2 734 679	34	19 207 836	502
1992	16 313 450	203	47 477 964	1 240
1993	12 885 765	160	77 775 368	2 031
1994	17 331 745	216	79 968 633	2 089
1995	26 964 453	336	206 256 589	5 387

Faustmann formülü yardımıyla 1991 yılına ait merkezden gelen tarife bedelleri ve yöntem bölümünde açıklandığı gibi hasılat tablolarından elde edilen hasıla miktarları baz alınarak, Artvin ve Ardanuç DOİ'lerinde farklı idare süreleri için arazi hasıla değerleri hesaplanmış olup (Tablo 53), her iki işletmede de 60 yıllık idare süresinde en yüksek arazi hasıla değerleri elde edilmiştir. Ancak Artvin DOİ'nin arazi hasıla değeri negatif sonuç vermiştir. Diğer yıllara ait arazi hasıla değerleri, 1991 yılına göre deflatörler yardımıyla elde edilmiştir.

Tablo 21. Merkezden Gelen Tarife Bedeline Göre Ribel Formülü Yardımıyla Hesaplanan Arazi Değeri Bulguları (1 000 TL)

Yıllar	Artvin		Ardanuç	
	Tüm alanda	Hektarda	Tüm alanda	Hektarda
1991	21 710 349	270	8 851 863	231
1992	21 985 458	274	9 841 008	257
1993	33 877 946	422	13 915 380	363
1994	75 814 315	944	30 997 936	810
1995	99 548 745	1 239	41 460 375	1 083

Tablo 22. Gerçeğe Yakın Tarife Bedeline Göre Çeşitli Yöntemlerle Hesaplanan Hektardaki Arazi Değeri Bulguları (1 000 TL/Ha)

Yıl	Ribel		Faustman		Ostwald		Hufnagel	
	Artvin	Ardanuç	Artvin	Ardanuç	Artvin	Ardanuç	Artvin	Ardanuç
1991	34	502	- 1 259	408	-1208	456	- 2 842	- 832
1992	203	1 240	- 2 170	704	-1 926	726	- 4 411	- 1 426
1993	160	2 031	- 3 409	1 105	-5 216	1 234	- 7 240	- 1 996
1994	216	2 089	- 7 523	2 439	-7 221	2 722	- 12 371	- 5 525
1995	336	5 387	- 14 184	4599	-13 614	5 132	- 25 335	- 9 092

Tablo 22'den görüleceği gibi; arazi değerini hesaplamak için, Ribel formülünün dışında kullanılan Faustman ve Ostwald formülleri, Ardanuç DOI'de tüm yıllarda pozitif, Artvin DOI'de ise tüm yıllarda negatif sonuç vermiştir. Hufanagel formülü ise, her iki işletmede de tüm yıllarda negatif sonuç vermiştir. Negatif arazi değerlerinin başlıca nedenini, formüllerin yapısında bulunan unsurlardan başta faiz oranı olmak üzere, gelir ve gidere ilişkin kalemlerin tahminindeki hatalar oluşturmaktadır.

Orman değerleri yöntem bölümünde de açıklandığı üzere; ağaç serveti kesim değeri ile Ribel formülü yardımıyla bulunan arazi değerlerinin toplamıyla elde edilmiştir (Tablo 23, Tablo 24). Ağaç serveti ve arazi değerlerinde olduğu gibi, gerçeğe yakın tarife bedeline dayalı olarak hesaplanan orman değerleri, Ardanuç DOI'de daha yüksek, Artvin DOI'de ise daha düşük oluşmuştur. Orman değerindeki artış, 1993 yılında bir düşüş göstermiş, ardından tekrar artış devam etmiştir. Merkezden gelen tarife bedelleriyle hesaplanan ağaç serveti ve arazi değerlerine göre hesaplanan orman değerleri ise, Artvin DOI'de Ardanuç DOI'ye göre daha yüksek oluşmaktadır.

Tablo 23. Gerçeğe Yakın Tarife Bedellerine Göre Tüm İşletme Alanlarına Ait Orman Değeri Bulguları (1000 TL)

Yıllar	Artvin	Ardanuç
1991	36 918 165	259 305 781
1992	220 231 577	640 952 511
1993	173 957 826	1 049 967 470
1994	233 378 562	1 079 576 550
1995	364 020 110	2 784 463 946

Tablo 24. Merkezden Gelen Tarife Bedellerine Göre Tüm İşletme Alanlarına Ait Orman Değeri Bulguları (1 000 TL)

Yıllar	Artvin	Ardanuç
1991	293 089 709	119 500 154
1992	296 803 686	132 853 610
1993	457 352 265	187 857 637
1995	1 343 908 059	559 715 057

3.2. İşletmelerin Sabit Sermayelerine İlişkin Bulgular

Orman işletmelerinde sabit sermaye, yöntem bölümünde de anlatıldığı üzere; arazi, ağaç serveti, bina, tesis, arsa, işletme arazisi, orman yolları, makine, taşıt, demirbaş ve diğer sabit kıymet unsurlarından oluşmaktadır. Arazi ve ağaç servetine ilişkin bulgulara daha önceki alt bölümde yer verilmişti. Burada işletme bilançolarından elde edilen arazi ve ağaç serveti dışındaki sabit sermaye unsurlarına ilişkin değerler, deflatörler yardımıyla güncelleştirilerek verilmiştir (Tablo 25 ve Tablo 26).

Tablo 25. Artvin DOİ Arazi ve Ağaç Serveti Dışındaki Sabit Kıymet Değerleri Bulguları (1 000 TL) (71,93).

Sabit Kıymet Türleri	Yıllar				
	1991	1992	1993	1994	1995
Bina, Tesis, Arsa ve Araziler	324 639	694 230	1 115 631	2 461 871	4 698 675
Orman Yolları	29 748 112	164 401 767	179 110 258	264 948 630	512 123 357
Makine, Taşıt, Demirbaş vs.	1 752 410	2 708 607	4 255 549	9 475 280	36 100 791
TOPLAM	31 825 161	167 804 603	184 481 439	276 885 781	552 922 823

Tablo 25 ve Tablo 26'dan da görüleceği gibi, ağaç serveti ve arazi dışındaki sabit kıymet değerleri arasında, orman yolları her iki DOİ'de de birinci sırada yer alırken, Artvin DOİ'de makine, taşıt, demirbaş vs., Ardanuç DOİ'de ise bina, tesis, arsa ve araziler ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 26. Ardanuç DOİ Arazi ve Ağaç Serveti Dışındaki Sabit Kıymet Değerleri Bulguları (1 000 TL) (71,93).

Sabit Kıymet Türleri	Yıllar				
	1991	1992	1993	1994	1995
Bina, Tesis, Arsa ve Araziler	1 281 584	2 208 869	3 470 119	7 657 545	14 434 342
Orman Yolları	13 421 497	69 312 149	73 943 208	110 601 021	221 016 143
Makine, Taşıt, Demirbaş vs.	237 197	419 720	680 377	1 501 444	2 991 704
TOPLAM	14 940 278	71 940 738	78 093 704	119 760 010	238 442 189

3.3. İşletmelerin Döner Sermayelerine İlişkin Bulgular

İşletmelerin aktif unsurları arasında yer alan muhtelif kıymetli evraklar ve paralar; orman işletmelerince yapılan vadeli satışlarda alınan teminat mektupları ve esham-tahvilatları (satışlarda işletme tarafından teminat olarak alınan kısa vadeli devlet tahvilleri) ile bilanço yılı son günü akşamı itibariyle orman işletmelerinin banka ve kendi kasalarında mevcut paralarından oluşmaktadır (12). İşletmelerin çeşitli kıymetli evrak ve paraları Tablo 27 ve 28'de gösterilmiştir.

Tablo 27. Artvin DOİ'de Çeşitli Kıymetli Evrak ve Paralara İlişkin Bulgular (1 000 TL) (71).

Yıllar	Para mevcutları			Çeşitli Kıymetli Evraklar	Genel Toplam
	Kasa	Banka	Toplam		
1991	132	-	132	9 854 848	9 854 981
1992	3 992	9 138	13 130	12 274 960	12 288 090
1993	13 873	14 361	28 234	11 584 986	11 613 220
1994	526 660	273 118	799 778	21 395 028	22 194 806
1995	14 540	7 713 903	7 728 443	9 233 294	16 961 737

Tablo 27 ve Tablo 28'den görüleceği gibi, her iki işletmede de kasa ve bankadaki paralardan kıymetli evraklar daha büyük bir yekün oluşturmaktadırlar.

Tablo 28. Ardauç DOİ'de Çeşitli Kıymetli Evrak ve Paralara İlişkin Bulgular (1 000 TL) (71).

Yıllar	Para mevcutları			Çeşitli kıymetli evraklar	Genel Toplam
	Kasa	Banka	Toplam		
1991	29	83 912	83 940	4 027 715	4 111 655
1992	20	765 388	765 408	3 914 248	4 679 656
1993	311	323 287	324	8 646 535	8 970 133
1994	141	1 615 466	1 615 607	6 383 156	7 998 763
1995	830	873 353	874 183	7 328 665	8 202 848

Devlet orman işletmelerinin aktif unsurlarından birisi de, ambar mevcutlarıdır. Bu hesap içerisinde henüz kullanılmamış ambarda mevcut olan alet, edevat, demirbaş eşya v.b malzemeler bulunmaktadır (12). Araştırma konusu olan her iki işletmenin ambar mevcutları da Tablo 29 ve Tablo 30'da gösterilmiştir.

Tablo 29. Artvin DOİ Ambar Mevcudu Bulguları (1 000 TL) (71).

Yıllar	Alet Edevat	Malzeme	Kırtasiye	Evrakı Matbu	Yedek Parça	Çeşitli	Toplam
1991	4 700	237 131	8 941	29 001	68 514	2 068	350 357
1992	3 087	423 361	1 430	51 792	52 890	1 598	534 158
1993	50 572	189 743	6 761	57 386	16 220	2 157	322 839
1994	143 818	674 878	40 887	115 039	166 986	1 987	1 143 595
1995	141 374	997 948	23 106	146 871	336 844	1 832	1 647 975

Tablo 30. Ardauç DOİ Ambar Mevcudu Bulguları (1 000 TL) (71).

Yıllar	Alet edevat	Malzeme	Kırtasiye	Evrakı Matbu	Yedek Parça	Çeşitli	Toplam
1991	-	64 056	3 054	13 165	22 860	85	103 220
1992	-	64 449	9 573	6 427	64 584	15	145 047
1993	-	118 276	16 150	14 181	39 428	-	188 035
1994	-	149 958	2 454	58 325	39 817	65 075	315 629
1995	-	271 072	90 777	235 410	87 514	23 427	708 200

Tablolardan görüleceği gibi, Artvin DOİ'nin ambar mevcutları 5 yıllık ortalamalara göre, Ardauç DOİ'nin ambar mevcutlarının yaklaşık 2.5 katı olmaktadır. Her iki DOİ'de de yıllar itibariyle ambar mevcutları arasında en büyük yekünü malzemeler oluşturmaktadır.

Döner sermaye unsurlarından birini oluşturan stoklar; bilanço yılı son günü akşamı itibariyle DOİ'lerin çeşitli depolarında bulunan tomruk, direk, mamul odun ve muhtelif mahsullerden oluşmaktadır (12). Çalışmaya konu olan işletmelerin yıllar itibariyle stok değerleri, Tablo 31 ve Tablo 32'de gösterilmiştir.

Tablo 31. Artvin DOİ Stok Değerleri Bulguları (1 000 TL) (71).

Yıllar	Ürünlerin bulunduğu depolar			Toplam
	Makta	Rampa	Son depo	
1991	1 002	171 095	352 500	524 597
1992	-	33 549	594 188	627 737
1993	-	31 375	5 575 874	5 607 249
1994	-	215 249	14 312 005	14 527 254
1995	-	-	20 678 527	20 678 527

Tablo 32. Ardauç DOİ Stok Değerleri Bulguları (1 000 TL) (71).

Yıllar	Ürünlerin bulunduğu depolar			Toplam
	Makta	Rampa	Son depo	
1991	-	-	360 623	360 623
1992	15 283	124 679	448 115	588 077
1993	-	-	1 840 026	1 840 026
1994	-	-	5 806 169	5 806 169
1995	27 735	164 768	10 140 195	10 332 698

31 ve 32 nolu tablolardan da görüleceği üzere; her iki DOİ'de de stoktaki orman ürünleri büyük oranda son depolarda bekletilmektedir. Makta ve rampalardaki stok değerleri, tüm stok değerleri içinde önemli bir yer tutmamaktadır. Ayrıca tüm yıllarda Artvin DOİ, Ardauç DOİ'den daha fazla ürünü stoklarda tutmuştur.

3.4. İşletmelerin Sermayelerine İlişkin Bulgular

Tablolardan da takip edilebileceği üzere, orman işletmelerinin sermayeleri daha önce de değinildiği gibi, sabit ve döner sermaye unsurlarından oluşmaktadır. Sabit sermaye unsurları arasında yer alan ağaç serveti ve arazi değerleri, gerçeğe yakın tarife bedeline göre hesaplanan değerler olarak alınmıştır. Böylece, önceki bölümlerde ortaya konan sabit ve döner sermaye unsurlarının toplanmasıyla işletmelerin toplam sermayeleri elde edilmiş olup, her iki işletmenin toplam sermayeleri Tablo 33 ve Tablo 34'te gösterilmiştir.

Tablo 33. Artvin DOİ Toplam Sermayesine İlişkin Bulgular ve Yıllara Göre Değişimi (1 000 TL)

Sermaye türü		Yıllar					Ort. %
		1991	1992	1993	1994	1995	
Sabit	Ağaç serveti	34 183 486	203 918 127	161 072 062	216 046 817	337 055 657	
	%	50	53	45	42	37	45
	Arazi değeri	2 734 679	16 313 450	12 885 765	17 331 745	26 964 453	
	%	4	4	4	3	3	4
	Arsa, bina vs.	31 825 161	167 804 603	184 481 439	276 885 781	552 922 823	
%	46	43	51	55	60	51	
Toplam		68 743 326	388 036 180	358 439 265	510 264 348	916 942 933	
Genel Toplam İçindeki %		86	97	95	93	96	93
Dönen	Stok. Orm. Ürün.	524 597	627 737	5 607 249	14 527 254	20 678 527	
	%	5	5	32	38	52	27
	Materyal	350 357	534 158	322 839	1 143 595	1 647 975	
	%	3	4	2	3	4	3
	Evrak ve paralar	9 854 981	12 288 090	11 613 220	22 194 806	16 961 737	
%	92	91	66	59	44	70	
Toplam		10 729 934	13 449 984	17 543 307	37 865 655	39 288 239	
Genel Toplam İçindeki %		14	3	5	7	4	7
Genel Toplam		79 473 260	401 486 165	375 982 573	548 129 998	955 931 172	100

Tablo 34. Ardauç DOİ Toplam Sermayesine İlişkin Bulgular ve Yıllara Göre Değişimi (1 000 TL)

Sermaye türü		Yıllar					Ort. %
		1991	1992	1993	1994	1995	
Sabit	Ağaç serveti	240 097 945	593 474 548	972 192 102	999 607 917	2 578 207357	
	%	88	83	86	83	85	85
	Arazi değeri	19 207 836	47 477 964	77 775 368	79 968 633	206 256 589	
	%	7	7	7	7	7	7
	Arsa, bina vb.	14 940 278	71 940 738	78 093 704	119 760 010	238 442 189	
%	5	10	7	10	8	8	
Toplam		274 246 060	712 893 250	1 128 061 174	1 199 336 560	3 022 906 135	
Genel Toplam İçindeki %		98	99	99	99	99	99
Dönen	Stok orm. Ürün.	360 623	588 077	1 840 026	5 806 169	10 332 698	
	%	8	11	17	41	53	26
	Materyal	103 220	145 047	188 035	315 629	708 200	
	%	2	3	2	2	4	3
	Evrak ve paralar	4 111 655	4 679 656	8 970 133	7 998 763	8 202 848	
%	90	86	81	57	43	71	
Toplam		4 575 499	5 412 780	10 998 194	14 120 561	19 243 746	
Genel Toplam İçindeki %		2	1	1	1	1	1
Genel Toplam		278 821 558	718 306 030	1 139 059 368	1 213 457121	3 042 149 881	100

Sabit sermayenin toplam sermaye içindeki payı, 1991-1995 yıllarını kapsayan 5 yıllık ortalamalara göre; Artvin DOİ'de % 93, Ardauç DOİ'de ise % 99'dur. Döner sermayenin toplam sermaye içindeki payı; Artvin DOİ'de % 7, Ardauç DOİ'de ise ortalama % 1'dir.

Aynı dönemde; işletmenin sabit sermayesi içinde ağaç servetinin payı Artvin DOİ'de % 45, Ardauç DOİ'de ise % 85 olup, gerçeğe yakın tarife bedeline göre Ribel formülü ile hesaplanan arazi değeri de sırasıyla % 4 ve % 7 oranlarındadır. Artvin DOİ'de

arsa, bina, orman yolları vs. diğer sabit sermaye unsurlarının payı ise % 51 gibi oldukça yüksek bir oranda olmasına karşın, bu oran Ardanuç DOİ’de sadece % 8’dir.

Tüm sermaye içindeki; ağaç servetinin payı Artvin DOİ’de % 35, Ardanuç DOİ’de ise % 84 iken, arazi değeri ise; Artvin DOİ’de % 3, Ardanuç DOİ’de ise % 7 olmaktadır. Bina, tesis vs. ise Ardanuç DOİ’de % 7 iken Artvin DOİ’de bu değer % 58 gibi çok yüksek bir orana ulaşmaktadır.

3.5. İşletmelerin Stoklarına İlişkin Bulgular

İşletmeler, üretim sürecinin aksamaması ve talep düzeyinde meydana gelebilecek değişimlere uyum sağlanabilmesi bakımından, işletme malzemesi ve mamul maddeleri stok ederler. Dolayısıyla stok kontrolü, üretimin planlanması ve kontrolü ile yakından ilgilidir. Stok, gelecekteki ihtiyaçları karşılamak için, en ekonomik olan stok miktarlarının, işletmenin üretim, satış ve mali durumunun da dikkate alınarak belirlenmesini ve stok miktarlarının sürekli kılınması konularını kapsar (41).

Orman işletmelerinde ise stoklar belirli bir stok etkinliğinin sonucu olarak ortaya çıkmamakta, gerçekçi üretim tahminlerine dayandırılmamaktadır. Önceki yıllardan devreden stoklar gerektiğinde göz önünde bulundurulmadan yapılan sağlamaların sonucu, bir satış artışı olarak ortaya çıkmaktadır (17). Çalışma konusu her iki DOİ’nin stoklarına ilişkin bulgular aşağıda tablolar halinde gösterilmiştir.

Tablo 35. Artvin DOİ’de Yapacak Odun Tüm Stok ve Kıymetlendirme Oranları (71).

Yıllar	Devreden stok mevcudu (m ³)	Üretim miktarı (m ³)	Tüm stok miktarı* (m ³)	Satış miktarı (m ³)	Sarfiyat miktarı (m ³)	Satış-üretim oranı (%)	Satış - Tüm stok oranı (%)	Devreden stok- Üretim oranı (%)	Devreden stok- Satış oranı (%)
1991	6966	70012	76978	72836	210	104	95	10	10
1992	3887	44713	48599	45429	153	102	93	9	9
1993	2713	51078	53791	43748	364	86	81	5	6
1994	8038	48727	56765	50638	66	103	88	16	16
1995	11093	57720	68813	66775	108	116	97	19	17

* Tüm stok miktarı; işletmede herhangi bir yılda yapılan üretim miktarı ile önceki yıldan devreden stokların toplamına eşittir.

Artvin DOİ’de Tablo 35’ten görüleceği üzere, 1991-1995 yıllarını kapsayan 5 yıllık periyot boyunca, yapılacak odun satışlarının üretime oranı % 86 ile % 116, tüm stoklara oranı ise % 81 - % 97 arasında değişmektedir. Aynı dönemde devreden stokların

üretim ve satış miktarlarına oranları ise sırasıyla % 5 - % 19 ve % 6 - % 17 arasında değişmektedir.

Tablo 36. Artvin DOİ'de Yakacak Odun Tüm Stok ve Kıymetlendirme Oranları (71).

Yıllar	Devreden stok mevcudu Ster	Üretim miktarı Ster	Tüm stok miktarı* Ster	Satış miktarı Ster	Sarfıyat miktarı Ster	Satış-üretim oranı %	Satış - tüm stok oranı %	Devreden stok- Üretim oranı %	Devreden stok- Satış oranı %
1991	3923	18683	18938	53606	295	286	283	21	7
1992	1796	13887	15683	22390	155	161	142	13	8
1993	373	19285	19658	48272	477	250	246	2	1
1994	8618	24260	32878	42344	66	175	129	36	20
1995	15222	12160	27382	39552	126	325	144	125	56

* Tüm stok miktarı; işletmede herhangi bir yılda yapılan üretim miktarı ile önceki yıldan devreden stokların toplamına eşittir.

1991-1995 yıllarını kapsayan 5 yıllık dönem için Artvin DOİ'de yakacak odunla ilgili stok oranları incelendiğinde (Tablo 36); yakacak odun satışlarının üretime oranı % 161 - % 325, tüm stoklara oranı ise % 129 - % 283 arasında değişmektedir. Aynı dönemde devreden stokların üretim ve satış miktarlarına oranları ise sırasıyla % 2 - % 125 ve % 1 - % 56 arasında değiştiği görülmektedir.

Tablo 37. Ardahan DOİ'de Yapacak Odun Tüm Stok ve Kıymetlendirme Oranları (71).

Yıllar	Devreden stok mevcudu (m ³)	Üretim miktarı (m ³)	Tüm stok miktarı * (m ³)	Satış miktarı (m ³)	Sarfıyat miktarı (m ³)	Satış-Üretim oranı %	Satış-tüm stok oranı %	Devreden stok- Üretim oranı %	Devreden Stok- Satış oranı %
1991	1343	21916	23259	23 085	42	105	99	6	6
1992	1945	19214	21159	17 952	46	93	85	10	11
1993	3589	24334	27923	23 224	31	95	83	15	15
1994	4991	27045	32036	22 157	12	82	69	18	23
1995	10308	24293	34601	23 609	36	97	68	42	44

* Tüm stok miktarı; işletmede herhangi bir yılda yapılan üretim miktarı ile önceki yıldan devreden stokların toplamına eşittir.

Ardahan DOİ'de Tablo 37'den görüleceği üzere, 1991-1995 yıllarını kapsayan 5 yıllık periyot boyunca, yapacak odun satışlarının üretime oranı % 82 ile % 105, tüm stoklara oranı ise % 69 - % 99 arasında değişmektedir. Aynı dönemde devreden stokların üretim ve satış miktarlarına oranları ise sırasıyla % 6 - % 42 ve % 6 - % 44 arasında değişmektedir.

Tablo 38. Ardanuç DOİ'de Yakacak Odun Tüm Stok ve Kıymetlendirme Oranları (71).

Yıllar	Devreden stok mevcudu Ster	Üretim miktarı Ster	Tüm stok miktarı * (m ³)	Satış miktarı Ster	Sarıfiyat miktarı Ster	Satış - üretim oranı %	Satış - tüm stok oranı %	Devreden stok - üretim oranı %	Devreden stok - satış oranı %
1991	1779	6010	7789	33 911	20	564	435	30	5
1992	1317	3829	5146	33 266	30	868	646	34	4
1993	238	4328	4566	30 723	75	710	673	5	1
1994	1161	3623	4784	31 955	90	882	668	32	4
1995	455	31167	31622	29 781	82	96	94	1	2

* Tüm stok miktarı; işletmede herhangi bir yılda yapılan üretim miktarı ile önceki yıldan devreden stokların toplamına eşittir.

1991-1995 yıllarını kapsayan 5 yıllık dönem için Ardanuç DOİ'de yakacak odunla ilgili stok oranları incelendiğinde (Tablo 38); yakacak odun satışlarının üretime oranı % 96 - % 868, tüm stoklara oranı ise % 94 - % 673 arasında değişmektedir. Aynı dönemde devreden stokların üretim ve satış miktarlarına oranları ise sırasıyla % 1 - % 34 ve % 1 - % 5 arasında değiştiği görülmektedir.

Tüm bu oranlar topluca değerlendirildiğinde; satışların üretim ve tüm stoklara oranları ürünlerin kıymetlendirilme oranları hakkında bilgi verirken, devreden stokların üretim ve satış miktarlarına oranları ise, ne kadarlık stoğa rağmen üretim ya da satış yapıldığı ve işletmenin stok yönetimi hakkında bilgi vermektedir.

3.6. İşletmelerin Ekonomik Durumuna İlişkin Bulgular

3.6.1. Ekonomiklik Düzeyine İlişkin Bulgular

Ekonomiklik düzeyi; işletmelerin satış gelirleri, toplam giderlerine oranlanarak (ED=Satış Geliri/Toplam Gider) bulunmaktadır (94). Çalışma konusu işletmelerin ekonomiklik düzeyine ilişkin bulgular yıllar itibari ile Tablo 39'da verilmiştir. Buna göre, Artvin DOİ'nin ekonomiklik düzeyi beş yıllık verilere göre, ortalama % 56, Ardanuç DOİ'nin ise % 113'tür. Bir başka ifadeyle, 1991-1995 yıllarını kapsayan 5 yıllık periyot ortalamalarına göre Artvin DOİ'de satış gelirleri giderlerin yaklaşık yarısını karşılayabilirken, Ardanuç DOİ'de ise satış gelirleri giderlerin de üzerine çıkmıştır.

Tablo 39. İşletmelerin Ekonomiklik Düzeylerine İlişkin Bulgular (71).

İşletmeler	Yıllar					
	1991	1992	1993	1994	1995	Ortalama
Artvin (%)	65	57	40	53	66	56
Ardanuç (%)	119	119	102	104	122	113

3.6.2. Satış Geliri Düzeyine İlişkin Bulgular

İşletmelerin ekonomik durumunu yansıtan bir diğer ölçüt olan satış geliri düzeyi; bu çalışmada işletmelerin satış gelirleri ormanlık alanlarına oranlanarak (94), hektar başına düşen satış geliri olarak elde edilmiştir. Buna ilişkin bulgular Tablo 40'da gösterilmiştir. Tablodan da görüldüğü gibi, periyot yılları boyunca sürekli Ardanuç DOİ, Artvin DOİ'ye göre hektarda daha yüksek satış geliri düzeyine sahiptir.

Tablo 40. İşletmelerin Satış Geliri Düzeylerine İlişkin Bulgular (70,71).

İşletmeler	Yıllar					
	1991	1992	1993	1994	1995	Ortalama
Artvin (TL/ha.)	248 640	309 040	444 011	962 251	2457 843	884 357
Ardanuç (TL/ha.)	258 108	367 725	659 099	1 133 309	2 991 550	1 081 958

3.6.3. Kârlılık Düzeyine İlişkin Bulgular

Bu düzey, kâr ya da zararın satış geliri miktarına bölünmesiyle elde edilmektedir (94). Buna göre; 5 yıl boyunca ortalama olarak, Artvin DOİ satış gelirinin % 65'i kadar zarar, Ardanuç DOİ ise % 27'si kadar kâr etmiştir.

Tablo 41. İşletmelerin Kârlılık Düzeylerine İlişkin Bulgular (71).

İşletmeler	Yıllar					
	1991	1992	1993	1994	1995	Ortalama
Artvin (%)	- 39	- 66	- 126	- 60	- 34	- 65
Ardanuç (%)	28	26	22	26	35	27

3.7. İşletmelerin Gelir Gider Analizi Bulguları

İşletmecilikte gelir, işletmeye gelen ödeme vasıtalarının nominal değeri olup, nakit gelir ve hesabi gelir olarak ikiye ayırmak mümkündür (37). Gelir bir başka şekilde, işletmenin üretimini para ile ifadesi olarak da tanımlanabilir. Üretim açısından gelirler; ana ve yan gelirler olarak, kaynakları açısından ise; işleyiş geliri, ikincil gelir, iştirak geliri, kira geliri, hurda geliri ve bağış geliri olarak sınıflandırılmaktadır (46). İşletmenin gelir düzeyini, işletmenin ürettiği mal ve hizmetlerin miktarı ve fiyatı dikte etmektedir (20).

İşletmecilikte gider ise, işletmeden çıkan ödeme vasıtalarının nominal değeri olup, ödeme vasıtasının çeşidine göre, nakdi ve hesabi gider ayrımı yapılabilir (37). Bir başka şekilde gideri, işletmecilikte mal ve hizmetlerin üretilmesi ve pazara ulaştırılması ile uzaktan yakından ilgili bulunan her türlü harcamalar olarak tanımlamak mümkündür. İşletme işlevleri açısından giderler; üretim, finansman, pazarlama, yönetim ve araştırma-geliştirme giderleri olarak sınıflandırılabilir (46).

Orman işletmesinin gelirinin büyük bir kısmı, asli (tomruk, maden direği, tel direği, sanayi odunu, lif yonga odunu, yakacak odunu vb.) ve tali (reçine, sığla yağı vb.) orman ürünlerinin piyasa, tahsis ve pazarlıklı, maliyet bedelli, tarifeli, tarifersiz ile köylülere ve kooperatiflere yapılan satışlar yolu ile oluşmaktadır (20).

DOI'lerde giderler, üretimle olan ilişkilerine göre, direkt ve endirekt giderler olarak ayrılmaktadır. Direkt giderler içinde üretim ve taşıma giderleri, endirekt giderler içinde ise, genel idare giderleri, orman bakım giderleri ve yıllık amortismanlar yer almaktadır. Diğer taraftan, üretilen odunun maliyetine giren unsurlar göz önünde tutulursa, orman işletmesinin giderleri; üretim, taşıma, tarife bedeli, genel idare, orman bakım, amortisman ve satış giderleri olarak sınıflandırılmaktadır (5). Çalışmanın gelir-gider analizi de, bu gider sınıflandırması esas alınarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışma konusu Artvin ve Ardauç DOI'lerinin 1991-1995 yıllarına ait gelir ve giderlerine ilişkin ayrıntılı bilgiler Tablo 42, Tablo 43, Tablo 44 ve Tablo 45'te gösterilmiştir.

Her işletmede olduğu gibi, orman işletmeleri de, mal ve hizmet üretimlerini tam olarak yerine getirebilmek ve sürekliliğini koruyabilmek için, en azından faaliyet dönemi gelirlerinin aynı döneme ait giderleri karşılaması gerekir (5,20). Gelirlerin giderlerden fazla olması işletmeleri kârlı, az olması ise zararlı kılmaktadır. Bu noktadan hareketle,

Artvin ve Ardanoç DOİ'lerin gelir ve gider bulguları karşılaştırmalı olarak ortaya konulmuştur (Tablo 46, Tablo 47).

Tablo 42. Artvin DOİ Gelir Bulguları (1 000 TL) (71).

Yıllar	Satış Gelirleri		Diğer Gelirler*		Toplam Gelirler	
	(TL)	%	(TL)	%	(TL)	%
1991	19 969 517	86	3 151 241	14	23 120 758	100
1992	24 820 514	92	2 262 545	8	27 083 059	100
1993	35 660 745	81	8 430 840	19	44 091 585	100
1994	77 283 222	78	21 794 286	22	99 077 508	100
1995	197 401 667	85	35 667 297	15	233 068 964	100
Ortalama	-	84	-	16	-	100

* Alınan faizler, kira, sarfiyat, sevkiyat, ölçü arızı ve tefrik farkları v.s.

1991-1995 yılları arasındaki beş yıllık dönemde, Artvin DOİ gelirleri incelendiğinde (Tablo 42); gelirlerin ortalama olarak % 84'ü orman ürünleri satışlarından elde edilmiştir. Kalan % 16'lık oranın büyük bir kısmını faiz gelirleri başta olmak üzere kira gelirleri, ölçü arızı ve tefrik farkları, sarfiyat, sevkiyat gibi diğer gelir kalemleri oluşturmaktadır.

Tablo 43. Ardanoç DOİ Gelir Bulguları (1 000 TL) (71).

Yıllar	Satış Gelirleri		Diğer Gelirler*		Toplam Gelirler	
	(TL)	%	(TL)	%	(TL)	%
1991	9 882 916 238	90	1 133 556 785	10	11 016 473 023	100
1992	14 079 990 000	91	1 432 168 432	9	15 512 158 432	100
1993	25 236 582 000	85	4 492 560 431	15	29 729 142 431	100
1994	43 393 841 000	82	9 636 003 816	18	53 029 844 816	100
1995	114 544 955 000	86	19 219 497 965	14	133 764 452 965	100
Ortalama	-	87	-	13	-	100

* Alınan faizler, kira, sarfiyat, sevkiyat, ölçü arızı ve tefrik farkları v.s.

Tablo 43'ten görüleceği gibi, 5 yıllık dönemde Ardanoç DOİ gelirlerinin ortalama olarak % 87'si orman ürünleri satışlarından elde edilmiştir. Kalan % 13'lük kısım ise diğer gelirlerden oluşmuştur. Diğer gelirler kapsamında, birinci sırayı faiz gelirleri almaktadır. Bunun dışında kira gelirleri, ölçü arızı ve tefrik farkları, sarfiyat, sevkiyat gibi gelir kalemleri de yer almaktadır.

Tablo 44. Artvin DOİ Gider Bulguları (1 000 TL) (71).

Yıllar	Gider Çeşidi							
	Üretim	%	Taşıma	%	Genel İdare	%	Orman Bakımı	%
1991	2 064 480	9	9 912 171	41	6 785 226	28	4 066 415	17
1992	1 724 250	5	8 975 830	27	10 618 695	32	10 895 837	33
1993	3 586 367	5	19 930 031	29	16 956 100	25	25 461 981	38
1994	6 162 310	6	38 114 463	36	29 384 014	28	26 868 000	25
1995	14 923 163	7	82 830 408	37	60 037 357	27	52 802 559	24
Ortalama	-	6	-	34	-	28	-	27

Yıllar	Gider Çeşidi							
	Tarife bedeli	%	Amortisman	%	Satış	%	Toplam	%
1991	1 214 741	5	94 174	-	9 750	-	24 146 957	100
1992	908 659	3	105 102	-	32 789	-	33 261 162	100
1993	1 662 758	2	126 904	-	201 931	-	67 926 072	100
1994	4 163 917	4	135 604	1	67 374	-	104 895 682	100
1995	6 431 606	3	4 710 233	2	944 602	-	222 679 928	100
Ortalama	-	4	-	1	-	-	-	100

Artvin DOİ'de 1991-1995 yıllarını kapsayan 5 yıllık dönem ortalamaları olarak, birim ürün maliyetine giren gider kalemleri incelendiğinde (Tablo 44); toplam giderler içinde payları; taşıma giderleri % 34, genel idare giderleri % 28, orman bakım giderleri % 27, üretim giderleri % 6, tarife bedeli % 4, amortisman % 1 şeklinde sıralanmıştır. Bu sıralamada satış giderleri ise, yüzde ile ifade edilemeyecek kadar düşüktür.

Tablo 45. Ardahan DOİ Gider Bulguları (1 000 TL) (71).

Yıllar	Gider Çeşidi							
	Üretim	%	Taşıma	%	Genel İdare	%	Orman Bakımı	%
1991	616 859	9	2 621 095	36	1 293 563	18	1 813 230	25
1992	841 920	8	3 162 700	30	2 462 498	24	3 403 784	33
1993	1 671 197	8	7 542 282	34	3 657 414	17	7 453 798	34
1994	2 767 125	8	12 931 325	38	7 734 691	22	8 155 208	24
1995	6 372 808	9	27 443 449	38	14 069 849	20	19 561 521	27
Ortalama		8		35		20		29

Yıllar	Gider Çeşidi							
	Tarife bedeli	%	Amortisman	%	Satış	%	Toplam	%
1991	644 135	9	9 316	-	235 366	-	7 233 564	100
1992	525 203	5	12 670	-	12 023	-	10 420 798	100
1993	1 101 187	5	13 933	-	546 468	-	21 986 379	100
1994	2 774 793	8	13 038	-	43 116	-	34 419 296	100
1995	3 791 0178	5	17 656	-	338 218	-	71 594 678	100
Ortalama		6		-		-		100

Aynı dönem ortalamaları olarak, Ardanuç DOİ'deki ürün maliyetine giren gider kalemleri incelendiğinde (Tablo 45) ise; taşıma giderleri % 35, orman bakım giderleri % 29, genel idare giderleri % 20, üretim giderleri % 8, tarife bedeli % 7, satış giderleri % 1 şeklinde oluşmuştur. Amortisman giderleri ise yüzde ile ifade edilemeyecek kadar düşüktür.

Artvin ve Ardanuç DOİ'lerinin 1991-1995 yılları arası dönemdeki gelirlerin giderleri karşılama oranlarına bakıldığında (Tablo 46, Tablo 47), Artvin DOİ'de 5 yıllık ortalamalara göre bu oran % 66 olup, söz konusu dönem boyunca işletme sürekli zarar etmiştir. Ardanuç DOİ'de ise bu oran ortalama % 131 olup, aynı dönem boyunca bu oran % 100'ün üzerinde gerçekleşmiş, yani işletme sürekli kâr etmiştir.

Tablo 46. Artvin DOİ Gelir Gider Bulguları ve Karşılaştırması (1 000 TL) (71).

Yıllar	Gelirler	Giderler	Gelir- Gider	Gelir/Gider (%)
1991	23 120 758	30 826 905	-7 706 147	75
1992	27 083 059	43 348 100	-16 265 042	62
1993	44 091 585	89 162 854	-45 071 269	49
1994	99 077 508	145 310 001	-46 232 493	68
1995	233 068 964	299 297 621	-66 210 657	78
Ortalama Gelir / Gider (%)				66

Tablo 47. Ardanuç DOİ Gelir Gider Bulguları ve Karşılaştırması (1 000 TL) (71).

Yıllar	Gelirler	Giderler	Gelir-Gider	Gelir / Gider (%)
1991	11 016 473	8 290 381	2 726 092	133
1992	15 512 158	11 836 790	3 675 369	131
1993	29 729 142	24 634 869	5 094 273	120
1994	53 029 845	41 697 287	11332 558	127
1995	133 764 453	93 886 924	39 877 529	142
Ortalama Gelir / Gider (%)				131

Tablo 48. Tüm Satışların Piyasa Satışı Şeklinde Yapılması Halinde Ortaya Çıkabilecek Olan Gelir / Gider Oranları ve Gerçekleşen Gelir / Gider Oranlarıyla Karşılaştırılması (71).

Yıllar	Artvin DOİ (%)		Ardanuç DOİ (%)	
	Gerçekleşen Oran*	Beklenen Oran**	Gerçekleşen Oran*	Beklenen Oran**
1991	75	84	133	136
1992	62	79	131	141
1993	49	74	120	165
1994	68	88	127	151
1995	78	102	142	169
Ortalama	66	85	131	152

* DOİ'lerde gerçekleşen gelir / gider oranları

** Tüm satışların, piyasa satışı şeklinde yapılması halinde gerçekleşecek olan gelir / gider oranları

Ülkemizde DOİ'ler piyasa satışları dışında, tahsisli ve orman köylüsüne yaptıkları indirimli satışlardan dolayı, bir miktar satış gelirinden mahrum olmaktadır. Bu satışların olmaması halinde, yani işletmelerin tüm satışlarını piyasa satışı şeklinde yapmaları halinde doğal olarak gelirlerin giderleri karşılama oranı pozitif yönde artış gösterecektir (Tablo 48). Bu durumun gerçekleşmesi halinde, 5 yıllık periyot ortalaması olarak Artvin DOİ'de gelirlerin giderleri karşılama oranı % 66'dan % 85'e, Ardanuç DOİ'de ise bu oran % 131'den % 152'ye çıkmaktadır. Artvin DOİ'de, bu oran yalnızca 1995 yılında % 102'ye ulaşmakta ve böylece işletme kâra geçebilmektedir. Diğer yıllar zarar devam etse de, zararın miktarı azalmaktadır. Ardanuç DOİ'de ise, doğal olarak yıllar itibariyle kârlarda daha fazla bir artış gözükmektedir.

Tablo 49. Artvin DOİ'de Piyasa Satışları Dışında Yapılan Satışlardan Oluşan Gelir Kayıplarına İlişkin Bulgular (1 000 TL) (71).

Yıllar	Gerçekleşen satış gelirleri toplamı (TL)	Satışların tümünün piyasa satışları şeklinde olması halinde oluşacak gelirler (TL)	İki durum arasında oluşacak olan gelir farkı (TL)	Gelir kaybı/Gerçekleşen satış geliri oranı (%)
1991	19 969 517	22 655 573	2 686 056	13
1992	24 820 514	32 036 783	7 216 269	29
1993	35 660 745	57 900 719	22 239 973	62
1994	77 283 222	106 158 763	28 875 541	37
1995	197 401 667	270 450 398	73 048 731	37
Ortalama		(%)		36

Bununla birlikte unutulmaması gereken bir nokta da, işletmelerin piyasa satışları dışındaki satışlardır. Çeşitli kuruluş ya da şahıslara piyasa fiyatının altında yapılan bu satışlar, DOI'lerin önemli ölçüde gelir kaybına neden olmaktadır. Diğer bir deyişle, DOI'lerin bu kuruluş ya da şahıslara uyguladığı gizli bir sübvansiyon söz konusudur.

Artvin DOI'nin gelir kayıpları ve bu gelir kayıplarının işletmenin satış gelirlerine oranlarına ilişkin bulgular Tablo 49'da gösterilmiştir. Buna göre, indirimli satışlardan dolayı Artvin DOI'de, 5 yıl boyunca gerçekleşen satış gelirlerine göre ortalama olarak % 36'lık bir gelir kaybı söz konusudur.

Tablo 50. Ardauç DOI'de Piyasa Satışları Dışında Yapılan Satışlardan Oluşan Gelir Kayıplarına İlişkin Bulgular (1 000 TL) (71).

Yıllar	Gerçekleşen satış gelirleri toplamı (TL)	Satışların tümünün piyasa satışları şeklinde olması halinde oluşacak gelirler (TL)	İki durum arasında oluşacak olan gelir farkı (TL)	Gelir kaybı/Gerçekleşen satış geliri oranı (%)
1991	9 882 916	10 180 907	297 991	3
1992	14 079 990	15 278 319	1 198 329	9
1993	25 236 582	36 077 528	10 840 946	43
1994	43 393 841	53 722 606	10 328 765	24
1995	114 544 955	139 461 416	24 916 461	22
Ortalama (%)				20

Ardauç DOI'nin gelir kayıpları ve bu gelir kayıplarının işletmenin satış gelirlerine oranlarına ilişkin bulgular ise Tablo 50'de gösterilmiştir. Tablo 50'den de görülebileceği gibi, Ardauç DOI, indirimli satışlardan dolayı, 5 yıl boyunca gerçekleşen satış gelirlerinin ortalama olarak % 20'si kadar bir gelirden mahrum olmuştur. Bu oran Artvin DOI'nin % 36'lık oranının altındadır.

DOI'lerde piyasa fiyatının altında orman ürünü satışlarından dolayı oluşan söz konusu gelir kayıpları, Türkiye geneli için 1995 yılında % 25 oranında gerçekleşirken (95), bu oran Artvin DOI'de % 37 ve Ardauç DOI'de ise % 22'dir. En fazla oranda gelir kaybı her iki işletmede de 1993 yılında gerçekleşmiştir. Bu rakamlar göstermektedir ki, Artvin DOI'de Ardauç DOI'ye göre oransal olarak yaklaşık iki kat fazla bir sübvansiyon ve buna bağlı olarak da yaklaşık iki kat daha fazla bir gelir kaybı gerçekleşmiştir.

3.8. Ekonomik Başarı Hesabına İlişkin Bulgular

Ekonomik başarı hesabı yöntem bölümünde de açıklandığı üzere, her iki işletme için de mutlak ve görelî ekonomik başarı şeklinde hesaplanmıştır. Görelî ekonomik başarı hesabında kısa bir periyot esas alındığı için, bu bölümdeki analizler için sadece cari faiz yüzdesi hesaplanmıştır.

3.8.1. Mutlak Ekonomik Başarı Bulguları

Yöntem bölümünde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, işletmenin net geliri (NG);

$$NG = A_n + \sum D_i + N_s \dots - c - uv - (u B + NS) 0.0p$$

olmaktadır. Bu ifadenin sıfır olması, işletmenin gelir ve giderlerinin eşit olması anlamına gelmektedir (10). Yine yöntem bölümünde açıklanan şekilde elde edilen gelir ve giderlere ilişkin bulgular Tablo 51 ve Tablo 52’de verilmiştir.

Tablo 51. Artvin DOİ Toplam Gelir ve Giderlerinin Mutlak Ekonomik Başarıya Göre Karşılaştırılması Bulguları (1 000 TL)

Yıllar	Toplam Gelir	Toplam Gider	Gelir Gider Farkı
1991	7 983 116	8 091 503	-198 387
1992	14 087 645	18 114 199	-4 026 554
1993	11 942 416	24 609 754	-12 667 338
1994	32 939 075	40 461 266	-7 522 191
1995	98 703 494	76 123 168	22 580 326

Tablo 52. Ardauç DOİ Toplam Gelir ve Giderlerinin Mutlak Ekonomik Başarıya Göre Karşılaştırılması Bulguları (1 000 TL)

Yıllar	Toplam Gelir	Toplam Gider	Gelir Gider Farkı
1991	6 409 596	9 361 906	-2 952 310
1992	10 063 347	22 214 079	-12 150 732
1993	15 476 635	36 175 475	-20 698 840
1994	27 652 275	42 169 477	-14 517 202
1995	80 390 480	101 058 330	-20 667 850

Hatırlanacağı üzere, mutlak ekonomik başarı hesabında toplam gelir ve toplam gider farkını gösteren formülde, toplam gelirler toplam masrafa eşitse, işletme öngörülen faiz oranıyla çalışıyor demektir. Masraflar daha büyükse öngörülen faiz oranına

ulaşılamamış, toplam gelirler daha büyükse, ön görülen faiz oranından daha büyük bir faiz oranıyla çalışılıyor demektir (10).

Yukarıdaki eşitlik sıfıra eşit olması durumunda; $(A_u + \Sigma D_i + N_s \dots - c - uv)$ ifadesi, işletmenin arazi hasıla değeri ile ağaç servetinin faizleri olmak durumundadır.

Yani,

$$(u B_u + NS) 0.0p = (u B + NS) 0.0p$$

olup, son eşitlikten işletmenin ekonomik durumu ;

$$ES = u (B_u - B) 0.0p$$

ifadesiyle belirlenecek mutlak değer olacaktır (10).

Bu şekilde mutlak ekonomik sonuç, arazi net hasılası nazariyesine göre ifade edilmiş olur. Formüldeki $B_u 0.0p$ değeri, uygun seçilen idare müddetine göre en yüksek arazi iradı miktarıdır. $B 0.0p$ ise gerçek arazi değerinin yıllık faizidir (10).

Formüldeki unsurlardan; Artvin ve Ardanuç DOİ'lerinde Faustmann formülüne göre, farklı idare süreleri için, 1991 yılı baz alınarak yöntem bölümünde yapılan açıklamalar esas alınarak hesaplanan arazi hasıla (B_u) değerleri Tablo 53'te gösterilmiş olup, bunlar arasında her iki işletmede de 60 yıllık idare süresinde en yüksek arazi hasıla değerine ulaşılmıştır. Ancak Artvin DOİ'nin en yüksek arazi hasıla değeri negatif çıkmıştır. Ekonomik sonuç hesabında diğer yıllara ait en yüksek arazi hasıla değerleri, daha önce de değinildiği gibi deflatörler yardımıyla elde edilmiştir. B ise Ribel formülü yardımıyla hesaplanan arazi değerinden oluşmaktadır.

Tablo 53. III. Bonitet Ladin İşletme Sınıfına Göre Faustmann Formülü Yardımıyla Hesaplanan Arazi Hasıla Değeri Bulguları (TL/Ha)

Yaş	İşletme	
	Artvin	Ardanuç
40	- 1 619 071	- 34 663
50	- 1 323 612	305 368
60	- 1259 103	408 194
70	- 1 404 111	280 535
80	- 1 565 871	129 349
90	- 1 727 216	- 21 865
100	- 1 876 659	- 169 790

Tablo 53'ten de görüleceği, üzere Artvin DOİ için en yüksek arazi hasıla değeri, negatif bir değer olarak gerçekleşmiştir. Bu yüzden, Artvin DOİ için bulunan mutlak

ekonomik sonuçlar anlamlı çıkmamaktadır. Ancak yine de elde edilen sonuçlar aşağıda gösterilmiştir.

Yukarıda açıklanan;

$$ES = u (Bu-B) 0,0p$$

formülünden hareketle Artvin DOİ için mutlak ekonomik sonuçlar (TL olarak);

1991 yılı için	ES = 80315 (-1 259 103-34 049) 0,03	= - 3 115 785 086,
1992 yılı için	ES = 80315 (-2 170 122-203 118) 0,03	= - 5 718 203 118,
1993 yılı için	ES = 80315 (-3409247-160 440) 0,03	= - 8 600 682 342,
1994 yılı için	ES = 80315 (-7523 219-215 797) 0,03	= - 18 646 772 100 ve
1995 yılı için	ES= 80315 (-14 184 478-373 087) 0,03	= - 35 075 724 990

bulunmuştur.

Sonuçlarda eşitliğin negatif değer almasında en önemli faktör, en yüksek arazi hasıla değerinin negatif oluşudur. Bu yüzden, işletme öngörülen düzeyden daha başarılı gözükse de, sonuçlar Artvin DOİ için fazlaca anlam ifade etmemektedirler.

Aynı analizler ekonomik sonuç formülü yardımıyla Ardanoç DOİ için yapıldığında, Ardanoç DOİ'nin mutlak ekonomik sonuçları (TL olarak);

1991 yılı için	ES = 38289,5 (408 194-501 648) 0,03	= - 107 349 208,
1992 yılı için	ES = 38289,5 (703 541-1239 973) 0,03	= - 616 191 392,
1993 yılı için	ES = 38289,5 (1 105 258-2 031 245) 0,03	= - 1 063 667 377,
1994 yılı için	ES = 38289,5 (2 438 985-2 088 526) 0,03	= + 402 566 996 ve
1995 yılı için	ES = 38289,5 (4 598 527-5 386 766) 0,03	= - 905 438 316

değerleri bulunmuştur.

Ardanoç DOİ'de ise çıkan negatif değerler, işletmenin ön görülen sonucun üzerinde bir sonuca ulaştığını, ancak 1994 yılında işletmenin öngörülen düzeyden geri kaldığını göstermektedir.

Sonuçta, mutlak ekonomik sonuç olarak hesaplanan değerlerin büyüklüğünün her zaman anlamlı olmayacağı açıktır. Farklı büyüklükteki giderler, aynı büyüklükte ekonomik sonucun elde edilmesine yol açabilir ya da bu durumun tam tersi ortaya çıkabilir; yani aynı büyüklükte giderlere katlanılmasına karşın farklı büyüklükte mutlak ekonomik sonuçlar hesaplanabilir (9).

Bu yüzden yukarıdaki gerek toplam gelir ve toplam gidere ilişkin ve gerekse işletmelerin ekonomik sonuçlarına ilişkin bulgular, işletmeler açısından çok fazla bir anlam

ifade etmemektedirler. Dolayısıyla bu noktada asıl önemli olan, işletmelerin göreceli ekonomik sonuçlarıdır.

3.8.2. Nispi Ekonomik Başarı Bulguları

Daha önce de açıklandığı gibi, nispi ekonomik başarı cari faiz yüzdesi olarak hesaplanmış olup, cari faiz yüzdesinin hesabında ise Yudeich Pressler Gösterge Oranı, Kraft'ın Gösterge Oranı ve Pressler'in Yaklaşık Gösterge Oranı'ndan yararlanılmıştır.

3.8.2.1. Yudeich Pressler Gösterge Oranı Bulguları

Yudeich Pressler'in gösterge oranı formülü şu şekildedir;

$$w = 100 \left(\sqrt[n]{\frac{A_{m+n} + G}{A_m + G}} - 1 \right)$$

Artvin DOİ için formül değerleri; $A_{m+n} = 337\,055\,657\,000$, $A_m = 34\,183\,486\,050$, $G = B+V = 840\,455\,871\,700$ ve $n = 5$ olup, değerler formüldeki yerine konursa;

$$w = 100 \left(\sqrt[5]{\frac{337\,055\,657\,000 + 840\,455\,871\,700}{34\,183\,486\,050 + 840\,455\,871\,700}} - 1 \right)$$

$w = \% 6$ olarak bulunmuştur.

Ardanuç DOİ için ise; $A_{m+n} = 2\,578\,207\,357\,000$, $A_m = 240\,097\,945\,000$, $G = B+V = 280\,924\,388\,100$ ve $n = 5$ olup, değerler formüldeki yerine konursa;

$$w = 100 \left(\sqrt[5]{\frac{2\,578\,207\,357\,000 + 280\,924\,388\,100}{240\,097\,945\,000 + 280\,924\,388\,100}} - 1 \right)$$

$w = \% 41$ olarak bulunmuş olur.

Bu sonuçlara göre; ormanın değerinde meydana gelen artım çalışan sermayeyi Artvin DOİ'de % 6, Ardanuç DOİ'de ise % 41 oranında faizlendirmiştir.

3.8.2.2. Kraft'ın Gösterge Oranı Bulguları

Daha önce yöntem bölümünde belirtildiği üzere, Kraft'ın gösterge oranının elde edilmesinde kullanılan formül aşağıdaki gibidir;

$$w = 100 \left(\sqrt[n]{\frac{A_{m+n}}{A_m} - \frac{G}{A_m} (1.0p^n - 1) - 1} \right)$$

Artvin DOİ için formül değerleri; $A_{m+n} = 337\ 055\ 657\ 000$, $A_m = 34\ 183\ 486\ 050$, $G(1.0p^n - 1)/A_m = \% 3$ ve $n=5$ olup, değerler formülde yerine konursa,

$$w = 100 \left(\sqrt[5]{\frac{337\ 055\ 657\ 000}{34\ 183\ 486\ 050} - 0,03 - 1} \right)$$

$w = \% 58$ olarak bulunmuş olur.

Ardanuç DOİ için ise; $A_{m+n} = 2\ 578\ 207\ 357\ 000$, $A_m = 240\ 097\ 945\ 000$ $G(1.0p^n - 1)/A_m = \% 3$ ve $n = 5$ olup, değerler formülde yerine konursa,

$$w = 100 \left(\sqrt[5]{\frac{2\ 578\ 207\ 357\ 000}{240\ 097\ 945\ 000} - 0,03 - 1} \right)$$

$w = \% 61$ olarak elde edilmiş olur.

Özetle, ormanın değerinde meydana gelen artım, Artvin DOİ'de çalışan sermayeyi % 58, Ardanuç DOİ'de ise % 61 oranında faizlendirmiştir.

3.8.2.3. Presslerin Yaklaşık Gösterge Oranı Bulguları

Benzer şekilde yöntem bölümünde de açıklandığı üzere, Pressler'in gösterge oranı ifadesi şu şekildedir;

$$w = (a+b+c) \frac{H}{H+G}$$

Ancak, formüldeki genel değer artım yüzdelerinden hacim artım yüzdeleri ve pahalılık artım yüzdeleri hesaplanırken, kalite artım yüzdesi hesaplanamamıştır. Bu yüzden kalite artım yüzdelerinin sabit kaldığı kabul edilmiştir. Buna göre Pressler formülü şu şekildedir.

$$w = (a+c) \frac{H}{H+G}$$

Bu formül Pressler'in rölatif ağaç değeri olarak tanımladığı $H/G=r$ terimine göre tekrar yazılabilir. O zaman formül şu şekli alır;

$$w = (a+c) \frac{r}{r+1}$$

Burada hacim artım yüzdesi (a) ve pahalılık artım yüzdesi (c) Pressler formülüne göre;

$$a = P_v = \frac{200}{n} \frac{V_n - V_0}{V_n + V_0}$$

$$c = P_D = \frac{200}{n} \frac{D_n - D_0}{D_n + D_0}$$

formüllerinden elde edilir.

Ortalama ağaç serveti değeri ise şu şekilde hesaplanır;

$$H = \frac{A_{m+n} + A_m}{2}$$

Artvin DOİ için formüllerde geçen değerler; $A_{m+n} = 337\ 055\ 657\ 000$,
 $A_m = 34\ 183\ 486\ 050$, $G = 840\ 455\ 871\ 700$, $V_n = 12\ 984\ 403$, $V_o = 11\ 860\ 253$,
 $D_n = 3\ 679\ 496$, $D_o = 225\ 207$ ve $n = 5$ olup, değerler ilgili formüllerdeki yerlerine
 konduğunda,

$$H = \frac{337\ 055\ 657\ 000 + 34\ 183\ 486\ 050}{2} = 185\ 619\ 571\ 600$$

$$r = \frac{185\ 619\ 571\ 600}{840\ 455\ 871\ 700} = 0.22$$

$$a = P_v = \frac{200}{5} \frac{12\ 984\ 403 - 11\ 860\ 253}{12\ 984\ 403 + 11\ 860\ 253} = 1.81$$

$$c = P_D = \frac{200}{n} \frac{3\ 679\ 496 - 225\ 207}{3\ 679\ 496 + 225\ 207} = 35$$

$$w = (1.81 + 35) \frac{0.22}{0.22 + 1}$$

$w = \% 7$ olarak bulunur.

Ardanuç DOİ için formüllerde geçen değerler ; $A_{m+n} = 2\ 578\ 207\ 357\ 000$,
 $A_m = 240\ 097\ 945\ 000$, $G = 280\ 924\ 388\ 100$, $V_n = 5\ 354\ 819$, $V_o = 4\ 864\ 889$,
 $D_n = 3\ 186\ 435$, $D_o = 327\ 604$ ve $n = 5$ olup, değerler ilgili formüllerdeki yerlerine konursa;

$$H = \frac{2\ 578\ 207\ 357\ 000 + 240\ 097\ 945\ 000}{2} = 1\ 409\ 152\ 501$$

$$r = \frac{1\ 409\ 152\ 501}{280\ 924\ 388\ 100} = 5$$

$$a = P_v = \frac{200}{5} \frac{5\ 354\ 819 - 4\ 864\ 889}{5\ 354\ 819 + 4\ 864\ 889} = 1.92$$

$$c = P_D = \frac{200}{5} \frac{3\ 186\ 435 - 327\ 604}{3\ 186\ 435 + 327\ 604} = 33$$

$$w = (1.92+33) \frac{5}{5+1}$$

w = % 29 olarak bulunmuş olur.

Her iki işletme için de kabul edilen faiz oranı % 3 olduğundan, meşcerenin henüz mali kesim yaşına gelmediği anlaşılmaktadır.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

4.1. Tarife Bedeline İlişkin Bulguların Tartışılması

Artvin ve Ardanuç DOİ'leri için tamamı işletmelerden alınan değerler yardımıyla 5 yıllık periyot boyunca 4 farklı ürün çeşidine göre hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedelleriyle, OGM tarafından gönderilen Tarife Bedeli ve Tevzi Masraf Cetvelleri esas alınarak ortalama değerler olarak belirlenen tarife bedellerinin karşılaştırmaları sonucunda;

- Artvin DOİ için 1991-1995 yıllarını içeren 5 yıllık dönem boyunca hesaplanan toplam 20 gerçeğe yakın tarife bedelinden sadece 9 tanesinin pozitif değer, kalan 11 tanesinin negatif değer verdiği, ayrıca hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedellerinden 7 tanesinin merkezden gelen tarife bedelinden büyük, 13 tanesinin küçük değerde olduğu, bu dönem boyunca her yıl yalnızca tomruk gerçeğe yakın tarife bedelinin merkezden gelen tarife bedelinden büyük, buna karşın maden direği gerçeğe yakın tarife bedelinin ise yıllara göre değişim gösterdiği, sanayi odunu ve yakacak odunda ise tüm yıllarda gerçeğe yakın tarife bedelinin eksi değerler verdiği,

- Ardanuç DOİ'de ise Artvin DOİ'dekine benzer bir şekilde, hesaplanan 20 gerçeğe yakın tarife bedelinden yalnızca 9 tanesinin pozitif 11 tanesinin negatif değer vermesine karşın, 7 tanesinin merkezden gelen tarife bedelinden daha büyük ve 13 tanesinin de daha küçük çıktığı, her yıl pozitif gerçeğe yakın tarife bedeli değeri veren tek ürün çeşidinin tomruk olduğu, maden direği gerçeğe yakın tarife bedelinin yıllara göre değişim gösterirken, sanayi odunu ve yakacak odunun sürekli olarak negatif değerler verdiği görülmektedir.

Tarife bedelinin eksi değer vermesi, birim odun hammaddesinin üretimi için yapılan masrafların, onun satışından elde edilecek gelirlere daha fazla olması anlamına gelmektedir. Bir başka ifadeyle odun hammaddesinin üretim maliyeti, satış fiyatını aştığı için tarife bedelinin eksi çıktığı alanlarda, üretim yapılmaması gerekmektedir. Buna karşılık, tarife bedelinin artı çıkması ise, odun hammaddesinin ekonomik açıdan üretilebileceğinin bir göstergesidir.

Bu çalışmada her bir işletme için, tüm işletmeyi içerecek şekilde gerçeğe yakın tarife bedelleri hesaplanmıştır. Bu durumda, eksi gerçeğe yakın tarife bedellerine sahip

olan ürünlerin (her iki işletmede de tüm yıllarda sanayi odunu ve yakacak odun ile bazı yıllar maden direği), işletmelerde üretilmemesi gerekir.

Bu yüzden, her DOİ tarife bedellerini kendilerinin belirlemesi konusunda merkezden bağımsız olarak hareket edebilmeli, hatta daha da ileri giderek, aynı DOİ içinde çeşitli bölgeler için ayrı ayrı tarife bedelleri belirlemeleri konusunda işletmelere yetki verilmelidir. Böylece, DOİ'nde aynı piyasa fiyatından hareketle, farklı taşıma ve hasat gideri gerektiren bölgeler için ayrı ayrı tarife bedelleri belirlenerek, işletmelerin piyasaya intibak kabiliyetleri artacak, aynı zamanda odun hammaddesi üretim maliyetlerinin satış fiyatını aştığı bölgelerdeki ürünlerin, yani eksi tarife bedeline sahip emvallerin, üretilmesinin önüne geçilebilecektir (18).

Ayrıca, tarife bedellerinin orman işletmelerince belirlenmesi sonucunda, nitelik ve nicelik bakımından düşük olan odun hammaddesinin de pazarlanması kolaylaşabilecek ve sonuç olarak ta, işletme ormanlarından bu gibi bozuk gövdeli ağaçların temizlenmesi imkan dahiline girebilecektir (18). Tarife bedellerinin işletmeler bazında hesaplanmasında, işletme verileri esas alınacağından dolayı, işletmeyle ilgili olarak daha gerçekçi sonuçlara ulaşma imkanı doğacaktır.

Çalışmaya konu olan her iki işletmede de, sanayi odunu ve yakacak odun sürekli negatif gerçeğe yakın tarife bedeli değerleri verdiklerinden, bu ürünler kendileri için yapılan masraflardan daha az gelir sağlamaktadırlar. Bu yüzden, bu ürün çeşitleri dikkate alınmadan, sadece tomruk ve maden direği için hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedelleriyle merkezden gelen tarife bedellerinin karşılaştırılması sonucunda; Artvin DOİ'de gerçeğe yakın tarife bedeli kullanımından doğacak işletme kazancı, 5 yılın ortalaması olarak birim üründe 176 815 TL/m³ olarak belirlenmiştir. Yani işletme gerçeğe yakın tarife bedeli kullanmadığı durumda, bu kadar daha az kazanç sağlayacaktır. Ardanoç DOİ'de ise, bu değer 226 505 TL/m³'tür. Dolayısıyla tomruk ve maden direği için gerçeğe yakın tarife bedeli kullanımından Ardanoç DOİ, Artvin'den 1,3 kat daha fazla kazanç sağlamaktadır. Bir başka ifadeyle, merkezden gelen tarife bedeli kullanımı dolayısıyla Ardanoç DOİ'nin birim üründen elde edeceği gelir açısından Artvin DOİ'ye oranla daha fazla bir kaybı söz konusudur.

Aynı karşılaştırma sadece tomruk için yapıldığında; işletmelerin merkezden gelen tarife bedeli yerine gerçeğe yakın tarife bedeli kullanmaları halinde elde edecekleri yıllık ortalama ilave kazanç Artvin DOİ için 354 426 TL/m³, Ardanoç DOİ için

720 093 TL/m³'tür. Yani işletmeler gerçeğe yakın tarife bedelini uygulamaları halinde, 1m³ tomruktan, sözü edilen miktarlar kadar daha fazla kazanç sağlayacaklardır. Bir başka açıdan, merkezden gelen tarife bedelleri tomrukta Ardanuç DOİ'nin tarife bedelini, Artvin DOİ'ye oranla iki kat düşürmektedir. Dolayısıyla bu, daha sonra değinileceği gibi zincirleme olarak, Ardanuç DOİ'nin ağaç serveti, arazi ve orman değerleri üzerinde negatif yönde etkili olmaktadır.

Tüm bunlara bağlı olarak denilebilir ki; hizmet ağırlıklı DOİ'ler, tarife bedelinin merkezden belirlenmesinden dolayı avantajlı, üretim ağırlıklı olanlar ise dezavantajlı çıkmaktadırlar. Dolayısıyla işletmeler arası başarı değerlendirmelerinin doğru bir şekilde sonuçlandırılması için, tarife bedellerinin yerinde yani işletmeler bazında belirlenmesi gerekmektedir.

4.2. Ağaç Serveti Değerine İlişkin Bulguların Tartışılması

Ağaç serveti değeri, ağaç serveti kesim değeri olarak, hem merkezden gelen ve hem de gerçeğe yakın tarife bedellerine göre her iki DOİ için ayrı ayrı hesaplanmıştır.

Yapılan hesaplamalarda; 5 yıllık dönem boyunca tüm yıllarda, Artvin DOİ'de merkezden gelen tarife bedeli, ağaç serveti değerinin Ardanuç DOİ'ye göre daha yüksek çıkmasına neden olmuştur. Merkezden gelen tarife bedellerinde her iki işletme için de fazlaca bir değişme olmadığı ve Artvin DOİ'nin ağaç serveti miktarının Ardanuç DOİ'nin yaklaşık 2.4 katı olduğu düşünülürse, merkezden gelen tarife bedeline göre hesaplanan Artvin DOİ ağaç serveti değerinin, Ardanuç DOİ ağaç serveti değerinden daha yüksek çıkması normaldir. Ancak, aynı dönemde her iki DOİ için de ayrı ayrı hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedeline göre yapılan hesaplamada ise, tam tersine Ardanuç DOİ'nin ağaç serveti değerleri Artvin DOİ'den daha yüksek çıkmıştır.

Böylece elde edilen sonuçlar göstermektedir ki, merkezden gelen tarife bedeli Artvin DOİ'nin sabit sermaye unsurlarından biri olan ağaç serveti değerinin olduğundan fazla gözükmeye neden olurken, Ardanuç DOİ'de ise olduğundan düşük gözükmeye neden olmaktadır. Buna bağlı olarak da önce sabit sermayenin sonra da toplam sermayenin Ardanuç DOİ'de düşük, Artvin DOİ'de ise yüksek gözükmeye neden olmaktadır. İşletmelerin sermayelerine yansıyan bu durum, doğal olarak ekonomik başarılarının da olduğundan farklı hesaplanması gibi bir durum doğuracaktır. Bu yüzden,

en doğru olan işletme verilerinden hareketle hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedeline dayalı olarak hesaplanan ağaç serveti değerinin dikkate alınmasıdır.

Gerçeğe yakın tarife bedeline göre hesaplanan ağaç serveti değerlerinde, her iki işletme için düzenli bir artış görülmekteyken, yalnızca Artvin DOİ'de sadece 1993 yılında ağaç serveti değerinde bir azalma göze çarpmaktadır. Bu, o yıl işletme için hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedellerinin oldukça düşük çıkmasından kaynaklanmıştır.

4.3. Arazi Değerine İlişkin Bulguların Tartışılması

Çalışmaya konu olan DOİ'lerin arazi değerleri Ribel formülü yardımıyla hesaplanmıştır. Formül gereği, hesaplarda ağaç serveti değeri kullanıldığından, her iki işletme için bir önceki bölümde açıklandığı gibi, merkezden gelen tarife bedelleri kullanımı sonucu, Artvin DOİ'nin ağaç serveti değerinin olduğundan yüksek, buna karşılık Ardanuç DOİ'nin ağaç serveti değerinin olduğundan daha düşük çıkması durumu, arazi değerlerinde de görülmektedir. Nitekim, Ardanuç DOİ için gerçeğe yakın tarife bedeline göre bulunan ağaç serveti değerinden hareketle hesaplanan arazi değeri, tüm alanda ve hektarda Artvin DOİ'ye oranla daha fazla iken, merkezden gelen tarife bedellerine göre belirlenen ağaç serveti değerine göre hesaplanan Artvin DOİ'nin hektardaki ve tüm alandaki arazi değerleri Ardanuç DOİ'den daha yüksek çıkmaktadır.

İşletmelerin gerçeğe yakın ve merkezden gelen tarife bedellerinden hareketle, ağaç serveti ve arazi değerleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde, merkezden gelen tarife bedelleri Artvin DOİ'nin ağaç serveti ve arazi değerlerini olduğundan daha yüksek görünmesine, Ardanuç DOİ'nin ise daha düşük görülmesine neden olmaktadır. Buna bağlı olarak, Ardanuç DOİ'de ağaç serveti ve arazi değerleri sabit sermayesinin önemli bir kısmını oluşturdukları için, işletmenin sermayesi de düşük gözükecektir. Sermayenin düşük olması, bu sermayenin getireceği faiz oranının da düşmesine neden olacak ve böylece işletmenin ekonomik sonucu olması gerekenin altında oluşacaktır. Daha önce de değinildiği gibi, Artvin DOİ için, işletmenin ekonomik başarısı düşük olduğu halde yüksek görünmesi gibi tam tersi bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden ekonomik başarı hesabında gerçeğe yakın tarife bedeline dayalı sonuçlar esas alınmıştır.

Ribel formülü dışında diğer formüllerle de arazi değeri hesaplanmıştır. Faustmann ve Ostwalt formülleri, yıllara göre sürekli olarak Artvin'de negatif, Ardanuç'ta ise pozitif

arazi değerleri vermiştir. Hufnagel formülüyle ise her iki işletme için de negatif arazi değerleri bulunmuştur. Arazi değerlerinin negatif çıkması, başta formüllerin yapısında bulunan faiz oranı olmak üzere, gelir ve gidere ilişkin kalemlerin tahmininden kaynaklanmaktadır. Faustmann formülüne göre; arazi değerinin Artvin DOİ'de negatif çıkması, bu DOİ'de arazinin rasyonel kullanılmadığını, Ardanuç DOİ'de ise pozitif çıkması arazinin rasyonel kullanıldığını göstermektedir.

Orman işletmelerinin, bilançolarda yer alan sermayeleri içinde arazi ve ağaç serveti değerlerine yer verilmemektedir. Gerçekte, işletme sermayesinin çok büyük bir kısmını oluşturan bu değerler, işletmenin başarısı üzerinde çok önemli bir etkiye sahiptir. Bu unsurların bilançolara yansımaması böylesine büyük bir sermayenin getirisi ne olmalıydı ? şeklindeki bir sorunun cevabını örtmekte ve gerçek başarının görülmesini önlemektedir. Bundan dolayı, orman işletmelerinde olduğu gibi, başarıyı bilançolarda yer alan değerler yardımıyla tespit etmek yanıltıcı ve eksik olmaktadır (96). Bu çalışmada gerçeğe yakın tarife bedellerinden hareketle yaklaşık değerler olarak hesaplanan ağaç serveti ve arazi değerleri yardımıyla bu eksiklik giderilmeye çalışılmıştır.

4.4. İşletmelerin Sermayelerine İlişkin Bulguların Tartışılması

Ormancılık işletmesinde sabit sermayenin tüm varlığı içindeki payı büyüktür. Örneğin Bavyera için yapılan bir araştırmada, tüm servet içinde sabit servetin payı % 95, Kattenbühl Orman İşletmesinde % 99.63 bulunmuştur (37). Ülkemizde Trabzon DOİ için yapılan hesaplamada bu oran 1985-1989 yılları arasındaki 5 yıllık dönem ortalamalarına göre % 99.80'dir (96). Bu araştırmada ise 1991-1995 yıllarını kapsayan 5 yıllık ortalamalara göre, işletmelerin sabit sermayelerinin toplam sermaye içindeki payı; Artvin DOİ'de % 93, Ardanuç DOİ'de ise % 99'dur. Görüldüğü gibi orman işletmelerinin toplam sermayeleri içinde sabit sermayelerinin payı oldukça yüksektir.

Ormancılık işletmesinde aktif öğeler içerisinde en büyük, dolayısıyla en önemli öğe olan ağaç servetinin sabit sermaye içindeki payını Rheinhold % 80, Speer ise % 85 olarak vermektedir. Kattenbühl Orman İşletmesinde ise % 88.23 olarak bulunmuştur (37). Trabzon DOİ'de ise 1985-1989 yılları arasındaki 5 yıllık dönem ortalamalarına göre, dikili ağaç serveti sabit sermayenin % 88.97'sini oluşturmaktadır (96). Bu araştırmada ise 1991-1995 yıllarını kapsayan 5 yıllık ortalamalara göre, işletmenin sabit sermayesi içinde

ağaç servetinin payı Artvin DOİ'de % 45, Ardanoç DOİ'de ise % 85 ve arazi değerinin payı da sırasıyla % 4 ve % 7'dir. Artvin DOİ'de arsa, bina, orman yolları vs. diğer sabit sermaye unsurlarının payı ise % 51 olup oldukça yüksektir. Bu oran Ardanoç DOİ'de ise % 8'dir.

Bu sonuçlar göstermektedir ki, Artvin DOİ hizmet yönü ağırlıkta olan bir işletme olması nedeniyle, arazi ve ağaç serveti dışında kalan, arsa, bina, orman yolları vb. diğer sabit kıymet unsurlarına daha fazla önem verilmiş ve bunlara daha fazla yatırım yapılmıştır. Artvin DOİ'de arazi ve ağaç serveti dışındaki sabit kıymetlerin de % 96'sını orman yolları oluşturmaktadır. Artvin DOİ'nin ağaç servetinin sabit sermaye içindeki payının düşük çıkmasının asıl nedeni, gerçeğe yakın tarife bedeline göre hesaplanan ağaç serveti değerinin Artvin DOİ için düşük çıkmasından kaynaklanmaktadır.

1991-1995 yıllarını kapsayan 5 yıllık dönem ortalaması olarak; döner sermayenin toplam sermaye içindeki payı, Artvin DOİ'de % 7, Ardanoç DOİ'de ise % 1 dolayındadır. Bu rakamlara göre, Artvin DOİ'nin likiditesi Ardanoç DOİ'den daha yüksektir.

Gerçeğe yakın tarife bedeli ve merkezden gelen tarife bedelinin kullanılması durumunda işletmelerin ağaç serveti ve arazi değerlerinde oluşan değişiklik, işletmelerin sermayelerine de yansımaktadır. Nitekim, işletmelerin sermayeleri merkezden gelen tarife bedeline göre belirlenen arazi ve ağaç serveti değerlerine göre hesaplanması halinde, 5 yıllık ortalamalara göre Artvin DOİ'nin sermayesi %132 artarken, Ardanoç DOİ'nin sermayesi % 64 azalmaktadır. Bu da göstermektedir ki, merkezden gelen tarife bedelleri Artvin DOİ'ye, sermayesinin yüksek görünmesi gibi bir avantaj sağlarken, Ardanoç DOİ'nin ise sermayesinin düşük görünmesine neden olmaktadır.

4.5. İşletmelerinin Stoklarına İlişkin Bulguların Tartışılması

İşletmelerin aşırı stok ya da yetersiz stok bulundurması, işletmelere bir takım maliyetler getirmektedir. Bunlardan, fazla stok bulundurmanın işletmelere getirdiği maliyetler; eldeki sermayenin belirli bir bölümünün stoklara yatırılmasıyla bu sermayenin alternatif maliyetinin oluşturduğu fırsat maliyeti, stoklar için ödenen kira, aydınlatma, ısıtma veya soğutma, güvenlik vb. giderler, stok kayıtlarının tutulmasıyla ilgili kırtasiye ve personel giderleri, sigorta, vergi vb. giderler, stok yapılan malların, bozulması, çürümesi, modasının geçmesi, vs. gibi nedenlerle ortaya çıkan giderler olarak sıralanabilir.

İşletmelerde yeterince stok bulundurmamanın getirdiği maliyetler ise; talebi karşılayamama nedeniyle kaybedilen satış geliri veya eksik stoku acilen tamamlayabilmek için katlanılan ilave masraflar olarak sıralanabilir (45).

Orman işletmeciliğinde ise, fazla stok bulundurma nedeniyle oluşan kayıpları; stok konusu ürünün niteliğindeki bozulmalardan oluşan kayıplar, stoklara bağlanan sermayenin alternatif maliyeti ve faiz gelirinden mahrum kalınması dolayısıyla oluşan kayıplar olarak ifade etmek mümkündür. Gerekenden az stok bulundurma sonucunda ise; orman ürünleri fiyatlarının yükselmesi, gereksinme duyulan orman ürünlerinin yasa dışı yollarla sağlanması ve daha güç koşullarda üretim yaparak birim maliyetlerin artması sonucu doğmaktadır (97).

Her iki işletmede de, yıllar itibari ile stoklara ilişkin oranlar incelendiğinde (Tablo 36, Tablo 37, Tablo 38, Tablo 39), gerek yapacak ve gerekse yapacak odun satışlarında genel olarak yıllar itibari ile bir düşüş gözlenirken, stok miktarlarında genel olarak bir artış görülmektedir. Bu ise işletmelerde stok devir hızının düşmesine, buna bağlı olarak da işletmenin kârlılıklarının düşmesine neden olmaktadır.

İşletmelerin stoklarına ilişkin bu durumlar, etkin bir stok yönetimi olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla piyasa durumu göz önünde bulundurularak en uygun stok düzeyinin işletmelerde uygulanması gerekmektedir. Böylece, ne fazla stok bulundurularak ürün değerinin kaybına ve gelir kaybına neden olunmalı, ne de gereğinden az stok bulundurularak ürün fiyatlarının yükselmesine (97) neden olunmalıdır.

4.6. İşletmelerin Ekonomik Durumuna İlişkin Bulguların Tartışılması

Çalışmaya konu olan DOİ'ler, ekonomiklik düzeyleri açısından karşılaştırıldığında, 1991-1995 yıllarını kapsayan 5 yıllık periyot ortalamalarına göre; Artvin DOİ'nin % 56, Ardanoç DOİ'nin ise % 113'lük bir ekonomiklik düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle, Artvin DOİ söz konusu dönemde, 100 birim gidere karşılık 56 birim satış geliri elde ederken, Ardanoç DOİ yine 100 birim gidere karşılık 113 birim gelir elde etmiştir. Yani aynı giderle yaklaşık iki kat daha fazla gelir elde etmiştir. Sonuç olarak; Ardanoç DOİ çalışma süresinin kapsadığı bu 5 yıllık dönemde Artvin DOİ'den daha fazla işletme amaçlarına hizmet etmiştir.

Artvin ve Ardanuç DOİ'lerinin hektar başına düşen satış gelirleri, satış geliri düzeyi olarak hesaplanmıştır. Buna göre; 5 yıllık dönemde Artvin DOİ ortalama 884 357 TL/m³, Ardanuç DOİ ise 1 018 958 TL/m³'lük bir satış geliri düzeyine sahiptir. Buna göre, Ardanuç DOİ hektarda yaklaşık 1.2 kat Artvin DOİ'den daha fazla gelire sahip olmuştur. Dolayısıyla bu durumun, aynı dönemde Ardanuç DOİ'nin, Artvin DOİ'den daha başarılı olması noktasında etkili olması beklenir.

İşletmelerin kârlılık durumları karşılaştırıldığında ise, 5 yıllık dönem boyunca ortalama olarak; Artvin DOİ elde ettiği satış gelirlerinin % 65'i kadar zarar, Ardanuç DOİ ise satış gelirlerinin % 72'si kadar kâr etmiştir. Bu rakamlardan da görüleceği gibi Artvin DOİ bu dönemde zarar ederken, Ardanuç DOİ kâr etmiştir. Bu durum işletmelerin ekonomik başarılarında da etkili olacaktır.

4.7. İşletmelerin Gelir Giderlerine İlişkin Bulguların Tartışılması

1991-1994 arası dönemde, ülke genelindeki DOİ'ler toplam gelirlerinin ortalama olarak, % 88'ini orman ürünleri satışlarından elde etmişlerdir (53). Aynı dönemde, Artvin DOİ'nin toplam gelirlerinin % 84'ü, Ardanuç DOİ'nin ise % 90'ı orman ürünleri satış gelirlerinden oluşmuştur. Bir başka ifadeyle, 1991-1994 arası dönemde satış gelirleri dışındaki diğer gelirlerin (faiz, kira vs) payı, ülke genelindeki DOİ'lerde % 12, Artvin DOİ'de % 16 ve Ardanuç DOİ'de ise % 10 olarak gerçekleşmiştir. Bunlar göstermektedir ki, dört yıllık dönemde Ardanuç DOİ'nin toplam gelirleri içinde satış gelirlerinin payı, hem Artvin DOİ'den hem de ülke genelindeki DOİ'lerden daha büyüktür. Buna bağlı olarak da, her iki işletmenin de gelirlerini etkileyen en önemli unsur, yapacak ve yakacak odun satışlarından oluşan ana gelirler olmaktadır (20).

1991-1995 yıllarını kapsayan 5 yıllık ortalamalara göre gelirlerin giderleri karşılama oranları; Artvin DOİ'de % 66 olup işletme sürekli zarar etmiştir. Ardanuç DOİ'de ise bu oran ortalama % 131 olup 5 yıl boyunca oran % 100'ün üzerinde gerçekleşmiş yani işletme sürekli kâr etmiştir. Her iki işletmede de gelirlerin giderleri karşılama oranının en düşük olduğu yıl 1993'tür.

Ülkemizde DOİ'ler çeşitli satış usulleri uygulamaktadır. Bunlar, açık arttırılmalı ve tahsisli satışlar ile 6831 sayılı orman kanunu ve diğer ilgili kanunlar gereğince yapılan köylü pazar satışları, maliyet bedeli, 1/3 maliyet bedeli ve tarife bedeli üzerinden yapılan

satışlardır (53). Orman işletmelerinin gerçek gelirlerini saptamak için piyasa satışlarını göz önünde tutmak gerekir. Başka bir deyişle gerçek gelir, üretilen odun hammaddesinin piyasa fiyatı ile değerlendirilmesi ile sağlanır (5).

İşletmelerin piyasa fiyatlarının çok altında yaptığı indirimli satışlar sonucu (sübvansiyon) oluşan gelir kaybının gerçekleşen satış gelirlerine oranı; Artvin DOİ'de 1991-1995 yıllarını kapsayan 5 yıllık ortalamalara göre; % 36, Ardanuç DOİ'de ise % 20 civarındadır. Söz konusu gelir kayıpları, Türkiye geneli için 1995 yılında % 25 oranında gerçekleşirken (53), bu oran aynı yıl Artvin DOİ'de % 37, Ardanuç DOİ'de ise % 22'dir. Bu da göstermektedir ki, Artvin DOİ, hem Ardanuç DOİ'ye ve hem de Türkiye geneline göre, daha fazla sübvansiyon uygulamakta, sonuçta bu durum işletmenin kâr oranı üzerinde olumsuz rol oynamaktadır. Ardanuç DOİ ise, hem Artvin DOİ'den ve hem de Türkiye genelinden daha düşük sübvansiyon uygulamaktadır. Bu durum Ardanuç DOİ'nin Artvin DOİ'ye göre daha başarılı olmasının nedenleri arasında gösterilebilir. Bu durumda Artvin DOİ'de yapılan sübvansiyonlarda azaltmaya gidilebilir. Bu şekilde işletmenin gelirleri ve dolayısıyla gelirlerin giderleri karşılama oranı da arttırılabilir.

Nitekim, çalışma konusu DOİ'lerin tüm satışlarını piyasa satışı şeklinde yapmaları, yani indirimli satışlarla yaptıkları sübvansiyondan vazgeçmeleri halinde, gelirlerin giderleri karşılama oranı da artış gösterecektir. Bu durumda, 5 yıllık periyot ortalaması olarak; Artvin DOİ de gelirlerin giderleri karşılama oranı % 66'dan % 85'e, Ardanuç DOİ'de ise % 131'den % 152'ye yükselmektedir. Artvin DOİ de bu oran, 1995 yılında % 102 olmakta ve böylece işletme zarardan kurtulmaktadır. Diğer yıllar zarar devam etse de, zararın miktarı azalmaktadır. Ardanuç DOİ'de ise, doğal olarak yıllar itibariyle kârlar daha da artmaktadır.

Aynı dönemde birim ürün maliyetine giren gider kalemleri incelendiğinde, 5 yıllık periyot ortalamalarına göre; Artvin DOİ'de toplam giderler içinde taşıma giderleri % 34, genel idare giderleri % 28, orman bakım giderleri % 27, üretim giderleri % 6, tarife bedeli % 4, amortisman giderleri % 1 kadardır. Satış giderleri ise, yüzde ile ifade edilemeyecek kadar düşüktür. Ardanuç DOİ'de ise; taşıma giderleri % 35, orman bakım giderleri % 29, genel idare giderleri % 20, üretim giderleri % 8, tarife bedeli % 6 oranlarında gerçekleşmiştir. Amortisman ve satış giderleri yüzde ile ifade edilemeyecek kadar düşük gerçekleşmiştir.

Diğer taraftan Türker tarafından DKB'de 25 DOİ'nin ekonomik başarılarının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen çalışmada (20) da; 1988-1993 yıllarını kapsayan 5 yılın ortalamalarına göre, toplam giderler içinde orman bakım giderleri (% 30), genel idare giderleri (% 28) ve taşıma giderlerinin (% 28) ilk sıralarda yer aldıkları görülmüştür. Benzer analiz Doğu Karadeniz Bölgesindeki 3 merkez DOİ için yapıldığında ise; toplam giderler içinde yine ilk sıraları genel idare giderleri (% 36), taşıma giderleri (% 27) ve orman bakım giderlerinin (% 27) aldığı, ancak merkez DOİ'lerde genel idare giderlerinin ilk sırada yer aldığı görülmüştür. Yine, Yazıcı tarafından DKB'deki 25 DOİ'de 1980 yılı baz alınarak yapılan bir çalışmada (5), DOİ'lerde toplam giderlerin kabarık olmasında, özellikle genel idare giderleri (% 31) ve taşıma giderlerinin (% 28) etkili olduğu vurgulanmaktadır.

Görüldüğü gibi, çalışma konusunu oluşturan Artvin ve Ardanuç DOİ'lerinde de toplam giderler üzerinde en fazla etkili olan gider kalemi taşıma giderleridir. Toplam giderler içinde merkez işletmesi olan Artvin DOİ'de ikinci sırada % 28 ile genel idare giderleri yer almaktadır. Ardanuç DOİ'de ise % 29 ile orman bakım giderleri yer almaktadır. Artvin DOİ'de genel idare giderlerinin payının Ardanuç DOİ'ne göre daha yüksek olması, Artvin DOİ'nin Ardanuç DOİ'ye göre daha az verimli ve ekonomik çalıştığının, daha fazla politik personel istihdamının olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bunun bir sonucu olarak da çalışmada ele alınan Artvin DOİ, ilgili 5 yıl boyunca sürekli zarar etmiştir. Ayrıca, Ardanuç DOİ'de genel giderler içinde orman bakım giderlerinin payının, Artvin DOİ'ye göre daha yüksek olması, Ardanuç DOİ'de orman bakım ve gençleştirme çalışmalarının daha yoğun bir şekilde yapıldığını, dolayısıyla Artvin DOİ'den daha çok devamlılık ilkesine önem verildiğini göstermektedir.

Orman işletmeleri gelir kaynağının büyük bir kısmını ürettiği odun hammaddesinin satışlarından sağlamaktadır. Bu odun hammaddesinin miktarını, önemli ölçüde yetiştirme ortamı şartları ve fiyatını da, piyasada oluşan arz ve talep belirlediği için, orman işletmelerinin gelirlerini arttırmadaki etkisi sınırlı kalmaktadır. Bundan dolayı orman işletmeleri, ekonomik yönden başarılı olabilmek için, gelirlere nazaran giderleri üzerinde daha çok durmalıdırlar. Dolayısıyla her iki işletme için de, özellikle en önde gelen gider kalemleri olan taşıma, orman bakım ve genel idare giderleri üzerinde önemle durulmalıdır (20).

Her iki işletmenin giderleri içinde tarife bedellerinin payı, Artvin DOİ için % 4, Ardanuç DOİ için ise % 6'dır. Tarife bedelinin 1m³ ağaç servetinin maliyet yüklenmemiş değeri ya da hammadde değeri olduğu hatırlanırsa, ürün maliyeti içinde hammadde değeri, yani tarife bedelinin başta Artvin DOİ olmak üzere, her iki işletme için de oldukça düşük gerçekleştiği ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, özellikle tarife bedellerinin OGM merkezinden belirlenmesi etkili olmaktadır. Çağlar'ın (50) tespitine göre; OGM tarife bedellerini olası satış fiyatlarından çeşitli giderlerin çıkarılması yolu ile hesaplamak yerine, en azından bu noktada bilinemeyecek kimi gelişmeleri göz önünde bulundurarak belirlemektedir. Nitekim, 1980-1986 döneminde tarife bedellerinin göreceli değerleri aynı kalmıştır. Bu gerçeği yansıtan bir durum değildir. Çünkü, tarife bedellerinin ilişkin oldukları ürünlerin hasadına yönelik birim maliyetlerin göreceli değerleri, bu ürünlerin satış fiyatlarındaki değişimler oranında değişmemektedir. Bu yüzden tarife bedelleri daha önce de değinildiği gibi işletmeler bazında belirlenmelidir.

4.8. İşletmelerin Ekonomik Başarılarına İlişkin Bulgularının Tartışılması

Diğer işletmeler gibi, ormancılık işletmeleri de faaliyetlerin sonucunu belirlemek zorundadırlar. Orman işletmelerinin faaliyetlerinin sonucu, mutlak ve nispi ekonomik sonuç olarak ortaya konmaktadır.

4.8.1. Mutlak Ekonomik Başarı Bulgularının Tartışılması

İşletmeler için mutlak ekonomik sonuç hesabında yapılan gelir gider karşılaştırmasında her iki işletmenin de değişen miktarlarda zarar ettiği, ancak Artvin DOİ'nin yalnız 1995'de kâr ettiği gözükmektedir. Artvin DOİ için en yüksek arazi hasıla değeri negatif bir değer olarak gerçekleşmesi, Artvin DOİ için bulunan mutlak ekonomik sonuçların anlamlı çıkmasını engellemektedir. Buna bağlı olarak da Artvin DOİ'nin mutlak ekonomik sonuca göre hesaplanmış toplam gelir ve giderleri ile bilançolardan elde edilen gelir ve giderler arasında da yıllara göre her hangi bir ilişki bulunmamaktadır. Aynı şekilde Ardanuç DOİ'nin bilançolarından elde edilen gelir ve gider rakamları ile mutlak ekonomik sonuca göre hesaplanan toplam gelir ve gider rakamları arasında da bir ilişki bulunmamaktadır.

Mutlak ekonomik sonuç açısından değerlendirildiğinde; Artvin DOİ'de arazi hasıla değeri eksi çıktığı için, mutlak ekonomik sonuçlarda eksi çıkmakta ve işletmenin öngörülen başarı düzeyinden daha başarılı olduğu gibi yanıltıcı bir sonuca varılmaktadır. Ardauç DOİ'de de, negatif mutlak ekonomik sonuç değerleri, işletmenin ön görülen sonucun üzerinde bir sonuca ulaştığını, ancak 1994 yılında işletmenin öngörülen düzeyden geri kaldığını göstermektedir.

Nitekim, Faustman formülü'ne göre 1991-1995 arasındaki 5 yıllık periyot boyunca hesaplanan tüm arazi değerlerinin Artvin DOİ'de negatif değerler vermesi, arazinin rasyonel kullanılmadığını, dolayısıyla başarılı bir işletmecilik faaliyeti gerçekleştirilmediğini göstermektedir. Buna karşılık, Ardauç DOİ'nin sahip olduğu pozitif arazi değerleri, Artvin DOİ'ye oranla arazinin daha rasyonel kullanıldığını göstermektedir.

4.8.2. Nispi Ekonomik Başarı Bulgularının Tartışılması

Daha önce de açıklandığı üzere, nispi ekonomik başarı cari faiz yüzdesi olarak hesaplanmıştır. Cari faiz yüzdesi de üç farklı oran olarak belirlenmiştir.

Yudeich Pressler'e göre 1991-1995 arası yılları kapsayan 5 yıllık dönemde, faiz oranı Artvin DOİ'de % 6, Ardauç DOİ'de ise % 41'dir. Yani, ormanın değerinde meydana gelen artım çalışan sermayeyi Artvin DOİ'de % 6, Ardauç DOİ'de ise % 41 oranında faizlendirmiştir. Bir başka ifadeyle, Ardauç DOİ'nin çalışan sermayesi, Artvin DOİ'nin çalışan sermayesinden yaklaşık 7 kat fazla bir faiz oranıyla faizlendirilmiştir.

Kraft'a göre faiz oranı Artvin DOİ'de % 58, Ardauç DOİ'de ise % 61'dir. Bir başka ifadeyle, ormanın değerinde meydana gelen artım çalışan sermayeyi Artvin DOİ'de % 58, Ardauç DOİ'de ise % 61 oranında faizlendirmiştir.

Son olarak Presslerin Gösterge Oranı'na göre faiz oranı; Artvin DOİ'de % 7, Ardauç DOİ'de ise % 29 olmuştur. Yani Artvin DOİ'nin Pressler gösterge oranına göre faiz oranı, Ardauç DOİ'nin faiz oranının $\frac{1}{4}$ 'ü düzeyinde kalmıştır.

Görüldüğü gibi, her iki DOİ için hesaplanan üç cari faiz oranı topluca değerlendirildiğinde; Ardauç DOİ'nin faiz oranları, hizmet işletmesi olan Artvin DOİ'nin faiz oranlarından daha yüksek çıkmıştır. Bu da göstermektedir ki, Ardauç DOİ sermayesini, Artvin DOİ'den daha rasyonel kullanmakta ve buna bağlı olarak da daha

yüksek faiz oranı sağlamaktadır. Dolayısıyla Ardanuç DOİ, çalışma süresinin kapsadığı 5 yıllık dönemde Artvin DOİ'den daha başarılı olmuştur.

Her iki işletme için en yüksek arazi iradı idare müddetini ya da mali idare müddetini tespit için yapılan hesaplamalarda kabul edilen faiz oranı % 3 olduğundan ve bulunan cari faiz yüzdeleri de % 3'ten büyük olduğu için, teorik olarak meşcerenin henüz mali kesim yaşına gelmediği anlaşılmaktadır. Bir başka ifadeyle, işletmelerin cari artımı genel ortalama artımın üzerinde seyretmektedir. Cari artım genel ortalama artıma eşit olduğu zaman, meşcerelerin mali kesim yaşı gelmiş demektir.

Cari faiz oranı yada müşir nispet oranı olarak adlandırılan bu kriterler, aslında iç kârlılık oranı kriterinin bir çeşitlemesi olan kriterlerdir (65). Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde hesaplanan cari faiz oranlarını, iç kârlılık oranları gibi düşünmek mümkündür. Buna göre, her iki işletmeden sağlanan iç kârlılık oranları yukarıda verildiği gibi olacaktır. İç kârlılık oranlarına göre yapılacak bir karşılaştırmada ise, Ardanuç DOİ'nin Artvin DOİ'den daha kârlı olduğu görülmektedir.

Her iki DOİ için bulunan bu oranları, ülkemizde uzun vadeli devlet borç tahvillerinin getirisiyle karşılaştırmak da mümkündür. Bu karşılaştırmayı yapmak için, 1991-1995 yıllarını kapsayan dönemde uzun vadeli devlet tahvillerine ödenen faiz oranları Merkez Bankası Trabzon Şubesi'nden sağlanmıştır. Buna göre söz konusu dönemde, 5 yıllık devlet tahvillerine ödenen faiz oranı ortalama % 74 olarak belirlenmiştir (98). Bu çalışmada elde edilen cari faiz oranlarının en yükseği Kraft'a göre hesaplanan faiz oranları olup, bu oranlarda Artvin DOİ'de % 58, Ardanuç DOİ'de ise % 61'dir. Dolayısıyla hesaplanan cari faiz oranlarının tamamı uzun vadeli devlet tahvillerine ödenen faiz oranının gerisinde kalmıştır.

Her ne kadar DOİ'ler için hesaplanan faiz oranları uzun vadeli devlet tahvillerine ödenen faiz oranının altında kalsa da, DOİ'ler için yapılan hesaplamalara ormanların parayla ifadesi güç olan hizmetlerinin katılmasıyla, hesaplanan cari faiz oranlarının artacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

5. ÖNERİLER

Ülkemizde, 1937'den beri devlet ormanlarının işletilmesiyle yükümlü olan OGM'nin izlediği politikalar, uygulamada DOİ'lerin bağımsız birer işletme niteliğinde faaliyet göstermesini engellemiştir.

Doğu Karadeniz Bölgesi DOİ'lerini kapsayan bir araştırmaya göre, DOİ'lerin ürettiği odun hammaddesinin maliyet fiyatının % 80'i merkezden, OGM'ce dikte edilmekte, geriye kalan % 20'lik gider payı da OBM'ce belirlenmektedir. Diğer bir değişle teknik ve ekonomik bir birim olan orman işletmelerinin ürettiği ürünlerin maliyet fiyatı üzerinde hiç bir etkisi olmamakta, sadece maliyet fiyatına göre belirlenen muhammen bedel üzerinde $\pm$ % 10'luk sınırlar içinde kalmak üzere bir inisiyatif kullanabilmektedir. Böylece işletmecilik faaliyetleri sonucunda gerçekleşen gelirleri ve giderleri arasında bir denge kurarak, belirleyecekleri bir fiyat üzerinden ürün pazarlaması gereken DOİ'lere müdahale edilerek, üretimi az ve cari gideri yüksek olan orman işletmeleri haksız bir şekilde korunarak, işletmeler arasındaki yarışmacılık ve rekabet ortamının gelişmesi önlenmektedir (18).

Bu açıdan, ilk aşamada DOİ DSY'ne göre birim ürün maliyeti içinde DOİ'lerce belirlenmesi öngörülen fiili gider, tarife bedeli ve satış giderleri orman işletmelerince ürün çeşitleri itibari ile belirlenmelidir. Bu sayede özellikle tarife bedellerinin orman işletmelerince belirlenmesi yolu ile, odun hammaddesi üretim maliyetlerinin satış fiyatını aştığı bölgelerdeki ürünlerin üretilmesinin önüne geçilebilecektir. Diğer bir değişle, sırf amenajman planları doğrultusunda hasat edilmesi gereken odun hammaddesi eksi tarife bedeline sahip olduğundan ormanda dikili halde bırakılabilecektir (99).

Öte yandan, tarife bedelinin işletmeler bazında hesaplanması sayesinde, işletmenin ürünlerinin fiyatlandırılmasında daha gerçekçi davranılacağı gibi, işletmelerin ağaç serveti ve arazi değerleri ile sermayelerinin ve ekonomik başarılarının ortaya konmasında daha doğru sonuçlara ulaşılabilecektir. Çünkü bu araştırmada da görüldüğü gibi, merkezden gelen tarife bedeli hizmet yükü ağırlıkta olan Artvin DOİ'ni ağaç serveti ve arazi değeri açısından olması gerekenden daha fazla, buna karşın, üretim ağırlıklı Ardanuç DOİ'ni daha düşük değerlerde göstermiştir. Halbuki gerçeğe yakın tarife bedeline dayalı hesaplamalar tam tersi sonuçlar vermiştir. Diğer bir değişle, işletme verileri esas alınarak

hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedellerine göre belirlenen arazi ve ağaç serveti değerleri, Ardanuç DOİ'nin daha yüksek, Artvin DOİ'nin ise daha düşük ağaç serveti ve arazi değerlerine sahip olduğunu göstermiştir.

Çalışma konusu Artvin ve Ardanuç DOİ'lerinin ekonomik başarılarını arttırmak için, öncelikle söz konusu işletmelerin toplam giderleri içinde ilk sıraları alan gider kalemleri üzerinde durulmalıdır. Bu gider kalemleri Artvin DOİ'de sırasıyla taşıma ve genel idare giderleri ile Ardanuç DOİ'de ise yine taşıma ve orman bakım giderleridir.

Üretim ve taşıma giderlerinden oluşan ve her iki işletmenin ürün maliyetine giren giderleri içinde önemli bir yer tutan fiili giderler, çoğu yerde fakirlik alt sınırının da altında bulunan orman köylüsüne yapılan ödemeleri kapsamaktadır. Orman köylülerinin bu gelirlerinin kısılması, odun hammaddesinin birim maliyetlerini azaltma konusunda belki de en son düşünülebilecek bir önlemdir (100). Çalışma konusu işletmelerin sınırları içinde yaşayan orman köylüleri geçimlerini büyük ölçüde orman işlerine bağlamış oldukları düşünülürse, bu harcamalarda DOİ'lerin kesintiye gitmesi ormanlara yönelik sosyal baskının artması ve orman teşkilatı orman köylüsü ilişkilerinin bozulması sonucunu doğuracaktır. Bu yüzden söz konusu gider kalemlerinde, iş verimliliğini artırıcı önlemler dışında kısıtlamaya gidilmemelidir.

Orman bakım giderleri, ormanın devamlılığı açısından gerekli olup, gereken yer ver şartlarda makine yoğun teknoloji uygulayarak ve bu gider faslından diğer harcamaları yapmayarak azaltılması mümkündür (20). Bu yüzden Ardanuç DOİ'nin ekonomik başarısını arttırmak için, imkanlar dahilinde orman bakım giderlerinin kısılması konusunda bu yola başvurulabilir.

Diğer taraftan, özellikle Artvin DOİ'nin ekonomik başarısını olumsuz yönde etkileyen ve toplam giderler içinde taşıma giderlerinden sonra ikinci sırada yer alan genel idare giderlerinin (% 28) azaltılması için, politik istihdamın önüne kesinlikle geçilmeli, marjinal verimlilikleri sıfır olan hiç bir işçi (emek faktörü) kesinlikle çalıştırılmamalı, işletme OBM'nin mali külfetinden kurtarılmalıdır (20,100). Artvin DOİ gibi hizmet ağırlığı yüksek olan bu işletmelerde, reorganizasyona gitmek, üretim girdileri başına düşen çıktıları arttırmak, her bir uygulamada iktisadi davranmak ve elden geldiğince kârlı olmanın yollarını aramak gerekmektedir (7).

Birim ürün maliyeti içinde en önemli maliyet unsurunu teşkil eden tevzi giderler (genel idare, orman bakımı ve amortismanlar) işletme bünyesinde belirlenmelidir. Bu

yapılmadığı takdirde, DOİ içerisinde kendi tevzi masrafı müşterek tevzi masrafından düşük olanlar, diğer işletmelerin yüklerini kendi omuzlarına yüklenmekte, böylece maliyetlerini suni olarak kabartmak zorunda kalmaktadırlar (94). Nitekim bu çalışmada görüldüğü gibi, Artvin DOİ'nin tevzi giderleri Ardanuç DOİ'den daha yüksektir. Mevcut sisteme göre Ardanuç DOİ, Artvin DOİ'nin tevzi masraflarını yüklenmek durumuyla karşı karşıya kalmaktadır.

DOİ'lerin bilançolarında, arazi ve ağaç serveti değerlerine dolayısıyla orman değerlerine yer verilmelidir. Ancak ağaç serveti ve arazi değerleri hesaplanırken, merkezden gelen tarife bedelleri yerine, işletme bazında belirlenecek tarife bedelleri kullanılmalıdır. Çünkü bu araştırmada da görüldüğü gibi, merkezden gelen tarife bedeli gerçeğe yakın tarife bedeline göre, hizmet yükü ağır olan Artvin DOİ'yi ağaç serveti ve arazi değeri açısından daha zengin göstermekte, buna karşın, üretim ağırlıklı Ardanuç DOİ'yi daha düşük değerlerde göstermektedir. Bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak için de, ağaç serveti ve arazi değerleri işletmeler bazında hesaplanacak tarife bedellerine göre belirlenmelidir.

Orman işletmelerinde amme hizmeti karakterinde olan faaliyetler Katma Bütçe, ekonomik karakterdeki faaliyetler ise Döner Sermaye Bütçesi ile yürütülmektedir. Gerek Katma Bütçe ve gerekse Döner Sermaye Bütçesinin genel bütçeden bir katkı almadan tamamiyle DOİ'lerin gelirlerinden karşılanması, her iki bütçeye ait faaliyetlerin orman işletmelerinin gelirleriyle sınırlı kalması, bunlara ilişkin giderlerin muhammen satış fiyatına yüklenmesi ve döner sermayenin katma bütçeye ödemesi gereken değerlerin verilememesi nedeniyle katma bütçeye borçlu kalması gibi olumsuzluklara neden olmuştur (13).

Bu yüzden, amme hizmeti karakterindeki ormancılık hizmetleri döner sermaye bütçesinde dolayısı ile işletme gelirlerinden finanse edilmemeli, bu hizmetlerin finansmanı diğer amme hizmetlerinde olduğu gibi, genel bütçe yardımlarına dayanmalıdır (13). Böylece, kamu yararına yapılan ormancılık hizmetlerinin maliyeti ürünün fiyatına yansımayacak, birim odun hammaddesinin maliyet fiyatı azalacak ve orman işletmeleri odun hammaddesi piyasasında rekabet gücüne kavuşmuş olacaktır (100).

Orman köylülerine ve orman köyü kalkındırma kooperatiflerine yapılan indirimli satışlar ve SEKA, TEK vb. bazı kamu kurum ve kuruluşlarına yapılan tahsisli satışlar, orman işletmelerine mali külfet getirmekte ve gelirlerinin büyük bir kısmını satış gelirlerinden sağlayan DOİ'ler, bir miktar satış gelirinden mahrum kalmaktadırlar.

Bu yüzden söz konusu satışların da açık arttırılmalı satışlar şeklinde yapılması, ya da açık arttırılmalı satışlarda oluşan fiyatlarla indirimli fiyatların arasında oluşan farkın DOI'lere ödenmek üzere genel bütçeye aktarılması gerekmektedir (13).

Devlet orman işletmelerinde mevcut yapıdan kaynaklanan önemli sorunlardan biri de yapılan faaliyetlere ilişkin ayrıntılı kayıt ve bilgilerin işletmelerde olmayışı ya da bu konuda gereken özenin gösterilmeyişidir. DOI'lerde bu eksikliğin giderilmesi için DOI'lerin etkinliklerine ilişkin, istatistiksel bilgi standartları geliştirilmeli, doğru ve ulaşılabilir veri kaynaklarının tutulması sağlanmalı, bilgi akışı hızlandırılmalı ve bu amaçla bilgisayar destekli işletmeciliğe geçilmelidir (1). Ayrıca, merkez örgütlenmedeki ilgili birim ile işletmeler arasında bilgi akışının ivediliği ve düzenliliği sağlanmalıdır (11). Bu sayede işletmelerin ekonomik sonuçlarının daha doğru bir şekilde izlenmesi ve buna göre işletme faaliyetlerinin planlanması mümkün olacaktır.

Ormancılık yeniden örgütlenmelidir, yerinden yönetime önem verilmeli, merkezde başarı ölçme, izleme ve değerlendirme ve koordinasyon birimleri kurulmalıdır. Bu yöndeki araştırmalara ağırlık verilmelidir (1).

Kâr yada zarar etmenin idareci açısından pek fazla önemi olmadığı ve satış bedelinin de üst mercilerce belirlendiği orman işletmeciliği yapısında, yapılan sadece formalitelerin gerçekleştirilmesinden ibaret kalmaktadır. Özel gayreti olan yöneticiler dışında, mevcut sistemi merkezin müdahaleleriyle yürüten bir örgüt yapısı ortaya çıkmaktadır. Bu müdahaleler, üretimi az giderleri fazla işletmeler açısından koruyucu etki sağlamakla birlikte, bu tür işletmelerin gelirlerini arttırıcı çabalara girmesini engelleyip (18), başarılı işletmeler için de yerine göre yapılan müdahalelerle başarıların sınırlandırılmasına neden olmakta ve rekabet ortamının oluşturulmasının önüne geçilmektedir. Bu nedenle yerel yöneticilerin sorumlulukları arttırılmalı ve rekabet teşvik edilip başarı ödüllendirilmelidir. Merkez teşkilatı taşra teşkilatının faaliyetlerini yasalara rağmen müdahale ederek yönlendirmek yerine, bu faaliyetler konusunda yol gösterici ve denetleyici bir rol üstlenmelidir.

Orman işletmelerinin içerisinde yer aldıkları bölgenin ve giderek makro ekonomik yapının ışığında başarı düzeyleri tespit edilmeli, orman işletmeleri arasında rekabet ortamı oluşturulmalı ve bu rekabet ortamının gereği olarak işletmelerde otonomi sağlanmalı ve primli ücret sistemi getirilmelidir (101).

Sonuç olarak, ülkemizde özellikle merkez işletmelerinin faaliyet dönemlerini zararla kapatmalarında önemli bir rol oynayan politik istihdamın önüne kesinlikle geçilmelidir. OGM'nin orman ürünlerinin fiyatlandırılmasındaki merkeziyetçi tutumu terkedilip, DOİ'ler kendi ürettikleri ürünleri kendileri merkezden bağımsız olarak fiyatlandırmalıdır. Ancak OGM bu konuda denetleyici bir rol üstlenmelidir.

DOİ'lerde işçisinden müdürüne kadar tüm çalışanlar için başarının ödüllendirildiği bir sistem işletmelere getirilmelidir. Bu sayede hem fikri hem de bedeni iş gücünden daha fazla verim almak mümkün olacaktır.

6. KAYNAKLAR

1. Daşdemir, İ., Orman İşletmelerinin Başarı Düzeylerinin Belirlenmesi (Kuzeydoğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği), T.C. Orman Bakanlığı Doğu Anadolu Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, Erzurum, 1996.
2. Akal, Z., İşletmelerde Performans Ölçüm ve Denetimi-Çok Yönlü Performans Göstergeleri-, MPM Yayınları:473, Ankara, 1992.
3. Geray, U., Bahçıvan Kalmak Mı Doğal Kaynak Yöneticisi Olmak Mı?, Orman Mühendisliği Dergisi, 9 (1990), 5-8.
4. Gülen, İ., Ormancılıkta Ekonominin Yeri, Orman Mühendisliği Dergisi, 9 (1990), 14-17.
5. Yazıcı, K., Orman İşletmesinin Ekonomik Büyüklüğü (Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği), KTÜ Orman Fakültesi Ders Teksirleri Serisi:27, Trabzon, 1989.
6. Geray, U., Ormancılık Eğitimi, Orman Mühendisliği Dergisi, 12 (1990), 20-23.
7. Türker, M.F., Doğu Karadeniz Bölgesi Ormancılık Sektörünün Sosyo-Ekonomik Yapısı, Karadeniz Teknik Üniversitesi Araştırma Fonu Doğu Karadeniz Trabzon Alt Bölgesi Kalkınma Projesi (93.115.001.3 Nolu Proje), Trabzon, 1996.
8. Geray, U., Ormancılığın Çağdaş Çerçevesi, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, Cilt 39, Sayı 4, 1989, 17-27.
9. Çağlar, Y., Odun Kökenli Ürün Sanayilerinde Dikey Entegrasyon Olanakları ve Yararları, MPM Yayınları:377, Ankara, 1988.
10. Günel, A., Ormancılık İşletme Ekonomisi (Ders Notları), KTÜ Orman Fakültesi Ders Teksirleri Serisi:26, Trabzon, 1989.
11. Çağlar, Y., Öncer, M., Devlet Orman İşletmelerinde Başarı Düzeylerinin Belirlenmesi, MPM Yayınları:420, Ankara, 1990.
12. Miraboğlu, M., Devlet Orman İşletmelerinin İşletme İktisadı Bakımından Tetkiki, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:763, Orman Fakültesi Yayınları No:56, İstanbul, 1958.
13. Peker, H., Türkiye’de Orman İşletmeciliği ve İşletme Ekonomisi Bakımından Rasyonalizasyonu, KTÜ Genel Yayın No:61, Orman Fakültesi Yayın No:2, I. Baskı, İstanbul, 1973.
14. Yaprak, K., Kızılçamda Ekonomik Analizler, Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, Sıra No:618, Seri No:14, Ankara, 1977.

15. Geray, U., Planlamanın Hazırlık Aşamasında Çok Boyutlu Analizler (Akdeniz Bölgesi Örneği), İ.Ü. Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No:2910, O.F. Yayın No:315, İstanbul, 1982.
16. Geray, U., Ormanlıkta Gerçek Tarife Bedeli ve Bunun İşletmenin Entansitesini Tayin Hususunda Bir Kriter Olarak Kullanılması Üzerine Araştırmalar, İ.Ü. Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No:2409, O.F. Yayın No:255, İstanbul, 1978.
17. Toksoy, D., Devlet Orman İşletmelerinde Ekonomik Analiz, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Mühendisliği Ana Bilim Dalı Orman Mühendisliği Programı, Trabzon, 1992.
18. Türker, M.F., Açık Arttırmalı Orman Ürünleri (Tomruk) Satışlarında Fiyat Oluşumunun Araştırılması (Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği), KTÜ Araştırma Fonu 93.115.002.1 Kod Nolu Proje, Trabzon, 1996.
19. Türker, M.F., Yazıcı, K., Devlet Orman İşletmeleri Tomruk Piyasa Satışlarında Fiyat Oluşumu (DKB Örneği), I. Ulusal Karadeniz Ormanlık Kongresi, Ekim 1995, Trabzon, Bildiriler Kitabı, Cilt 4, 209-216.
20. Türker, M.F., Doğu Karadeniz Bölgesi 25 Devlet Orman İşletmesinin Gelir Gider Analizi Yardımıyla Ekonomik Başarılarının Belirlenmesi, I. Ulusal Karadeniz Ormanlık Kongresi, Ekim 1995, Trabzon, Bildiriler Kitabı, Cilt 4, 223-229.
21. Türker, M.F., Doğu Karadeniz Bölgesi 25 Devlet Orman İşletmesinin ve Bu İşletmelere Ait Bazı Sosyal, Ekonomik ve Fiziksel Değişken Gruplarının Ana Bileşenler Analizi Yardımıyla Belirlenmesi, KTÜ Orman Fakültesi Seminer Serisi, No:2, 1996, 92-102.
22. Suiçmez, H., Özelleştirilen İşletmelerde Kârlılık ve Verimlilik Analizi, MPM Yayın No:569, Ankara, 1995.
23. Duru, N., Ormanlık Yatırımlarında Rantabilite Hesabı ve Bir Uygulama, K.T.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 1979, 66-95.
24. Kula, E., (Çeviren:Batı, M.) Public Sector Forestry And Intergenerational Justice: A Cost Benefit Analysis Of Ulster Forestry With Modified Discounting, Proceedings of the 11th Seminar of the European Association of Agricultural Economists (EAAE), 4-5 (1986), 69-79.
25. Kula, E., The Developing Framework for The Economic Evaluation of Forestry in the United Kingdom, Journal of Agricultural Economics, 37, 9 (1986), 365-375.
26. Kula, E., (Çeviren:Batı, M.) The Case Of Land Misallocation in Northern Ireland, Irish Journal of Agricultural Economics and Rural Sociology, 13, 1988, 65-72.
27. Kula, E., The Economics Of Forestry : Modern Theory And Practice, Croom Helm Company, London, UK, 1988.

28. Pearse, P.H., Introduction To Forestry Economics, The University Of British Colombia Press, Canada, 1990.
29. Rocher T. R., Walker, R. F., A Computer Program For Calculating Stand Rotations Based On Volume Yield And Economic Criteria, Journal of Sustainable Forestry, 1, 4 (1994), 65-69.
30. Nautiyal, J. C., Kant, S., Williams, J. S., A Transaction Evidence Based Estimate of The Stumpage Value Of Some Southern Ontario Forest Species, Canadian Journal of Forest Research, 25, 4 (1995), 649-658.
31. Yazıcı, K., Orman Bakanlığı Organizasyonunda Yönetimin Mahiyeti ve Maliyeti Üzerine Araştırmalar, KTÜ Orman Fakültesi Genel Yayın No:6, Fakülte Yayın No:1, KÜ Basımevi Trabzon, 1985.
32. Özdönmez, M., İstanbullu, T., Akesen, A., Ekizoğlu, A., Ormanlık Politikası, İÜOF Yayını, Üniversite Yayın No:3968, Orman Fakültesi Yayın No:435, İstanbul, 1996.
33. Eraslan, İ., Şad, H.C., Orman Amenajmanı, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:3742, Orman Fakültesi Yayınları No:123, İstanbul, 1993.
34. Eryılmaz, A., Y., Ormanlık Politikası Ders Notları, Karadeniz Üniversitesi Orman Fakültesi Ders Notları Yayın No:96, Trabzon, 1985.
35. Eraslan, İ., Ormanlık Bilgisi, İstanbul Üniversitesi Yayın No:3146, Orman Fakültesi Yayın No:343, İstanbul, 1983.
36. Fırat, F., Ormanlık İşletme İktisadı, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No:1541, O.F. Yayın No:156, II. Baskı, İstanbul, 1971.
37. Miraboğlu, M., Ormanlık İşletme İktisadı, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No:3143, O.F. Yayın No:340, İstanbul, 1983.
38. Peker, H., Orman İşletme Muhasebesi, KTÜ Genel Yayın No:80, Orman Fakültesi Yayın No:1, I. Baskı, İstanbul, 1974.
39. Mucuk, İ., Modern İşletmecilik, Der Yayınevi, 5. Basım, İstanbul, 1993.
40. Dinçer, Ö., Fidan, Y., İşletme Yönetimine Giriş, 2. Baskı, İstanbul, 1996.
41. Şimşek, Ş., İşletme Bilimlerine Giriş, Konya, 1995.
42. Özdönmez, M., Gülen, İ., Ormanlık Yönetim Bilgisi, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No:3442, O.F. Yayın No:385, II. Baskı, İstanbul, 1987.

43. Şahin, M., İş İdaresine Giriş, TC. Anadolu Üniversitesi Yayınları No:170, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları No:72, 7. Baskı, Eskişehir, 1994.
44. Kızılay, E., 6831 Sayılı Orman Kanunu Ve Orman Suçlarının Takibi, Ankara, 1991.
45. Ertürk, M., İşletme Biliminin Temel İlkeleri, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi Yayın No:597, İşletme Ekonomi Dizini:56, I. Baskı, İstanbul, 1995.
46. Şahin, M., İş İdaresinin Temel Kavramları, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No:15, Açıköğretim Fakültesi Yayınları No:4, Fasikül:5, Ankara, 1983.
47. Orman Genel Müdürlüğü, OGM Haberleri, Sayı: 5, Şubat 1997.
48. Acun, E., Ormanlık Sektöründe Pazarlama, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, Cilt:21, Sayı 2, 1971, 86-99.
49. İltter, E., Orman Ürünleri Pazarlaması, Çağ Matbaası, Ankara, 1985.
50. Çağlar, Y., Asal Orman Ürünlerinde Maliyetler Sorunu, MPM Yayınları:374, Ankara, 1989.
51. OGM, Kuruluşunun 150. Yılında Ormancılığımız, Yayın No:673, Ankara, 1989.
52. Büker, S., Finansal Yönetim, Cilt 1, II. Baskı, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 1996.
53. DPT, VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu (Ormanlık), DPT Yayın No:2400, ÖİK Yayın No:461, Ankara, 1995.
54. Cemalcılar, İ., Bayar, D., Aşkun, İ.C, Öz-Alp, Ş., İşletmecilik Bilgisi, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını No:122, 2. Baskı, Ankara, 1975.
55. Gülen, İ., Muhasebe Ders Kitabı, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No:3053, O.F. Yayın No:329, İstanbul, 1982.
56. Orman Genel Müdürlüğü, OGM Haberleri, Sayı: 9, Haziran 1997.
57. Seyidoğlu, H., Ekonomik Terimler (Ansiklopedik Sözlük), Güzem Yayınları No: 4, Ankara, 1992.
58. Sun, O., Öktem, E., Erkuloğlu, Ö., Ormanlık Araştırmalarının Özelliği Ve Tarihsel Gelişiminin Işığında Ülkemiz Araştırma Kuruluşlarının Yeni Yapılaşmalarının İrdelenmesi, I. Ormanlık Şurası, Kasım 1993, Ankara, Tebliğler ve Ön Çalışma Grubu Raporları, Cilt 2, 508-519.

59. Sabuncuoğlu, Z., Tokol, T., İşletme I-II, Bursa, 1991.
60. Can, H., Tuncer, D., Ayhan, D.Y., Genel İşletmecilik Bilgileri, 7. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1995.
61. Alpugan, O., İşletme Bilimine Giriş, Derya Kitapevi, Trabzon, 1996.
62. Türker, M.F., Halkla İlişkiler ve Ormanlık, Orman Mühendisliği Dergisi, 6 (1987), 17-21.
63. Türker, M.F., Input Output Modeli Yardımıyla Ormanlık Sektörünün Ekonomik Analizi, KTÜ Orman Fakültesi Seminer Serisi, No:1, 1996, 66-76.
64. Çakır, M., Ormanlık Sektörünün Milli Gelir İçindeki Yeri, Orman Mühendisleri Odası Yayın No: 9, Ankara, 1984.
65. Geray, U., Planlama, Yüksek Lisans Ders Notları (Basılmamıştır), İstanbul, 1986.
66. Artvin ve Ardanuç DOİ'leri Çalışma Programları, Artvin, 1993.
67. Turan, A., Artvinliler Bursa Rehberi, Bursa, 1991.
68. Artvin Valiliği, Artvin 1973 İl Yıllığı, Artvin, 1973.
69. Eroğlu, H., Artvin Yöresinde Bölmeden Çıkarma Çalışmalarında Koller K-300 Kısa Mesafeli Orman Hava Hattının Teknik ve Ekonomik Yönden İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, K.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 1997.
70. Artvin OBM, İşletme ve Pazarlama Şube Müdürlüğü Kayıtları, Artvin, 1997.
71. Artvin OBM, Artvin ve Ardanuç DOİ'leri Bilançoları, Artvin, 1991-1995.
72. Yazıcı, K., Türkiyede Orman Mühendislerinin İşlendirilmesi, Orman Mühendisliği Dergisi, 12 (1990), 42-45.
73. Artvin OBM, İdari ve Mali İşler Şube Müdürlüğü Kayıtları, Artvin, 1997.
74. Türker, M.F., Maçka Devlet Orman İşletme Müdürlüğü Ormanlarından Odun Hammaddesinin Yakacak Odun Amacıyla Tüketilmesinin Sosyo-Ekonomik Analizi, Doktora Tezi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisliği Anabilim Dalı Orman Mühendisliği Programı, Trabzon, 1992.
75. Gülen, İ., Ormanlıkta Maliyet Problemi, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No:1356, O.F. Yayın No:130, İstanbul, 1968.
76. T.C. Orman Bakanlığı, OGM 1995 Yılı Döner Sermaye Bütçesi, Ankara, 1996.

77. Miraboğlu, M., Orman Sahalarındaki Açık Maden İşletmelerinde Tazminat Bedeli Hesaplanması, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri A, Cilt 28, Sayı 1, 1978, 13-55.
78. Davis, K.P., Forets Management Regulation And Valuation, Second Edition, Mcgraw-Hill Book Company, New York, 1966.
79. Fırat, F., Miraboğlu, M., Orman Kıymetlerinin Takdirinde Kullanılan Formüller Ve Uygulamasına Ait Örnekler, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No:2321, O.F. Yayın No:226, İstanbul, 1977.
80. Ayaz, H., Ağaç Kesme Suçlarında Tazminat ve Ağaçlandırma Bedeli Hesabı, KTÜ Orman Fakültesi Seminer Serisi, No:2, 1996, 124-129.
81. Geray, U., Ekonomi, İstanbul Üniversitesi Yayın No:3870, Orman Fakültesi Yayın No:430, II. Baskı, İstanbul, 1994.
82. Türker, A., Orman Değerlerinin Belirlenmesi, Yüksek Lisans Ders Notları (Basılmamıştır), İstanbul.
83. Kalıpsız, A., Orman Ağaçlama Yatırımlarının Planlanması Esasları, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No:1539, O.F. Yayın No:153, İstanbul, 1970.
84. Miraboğlu, M., Orman İşletmeciliğinde Faiz Meselesi, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, Cilt VII, Sayı 2, 1957, 199-210.
85. Geray, U., Çörekçioğlu, A., Kalkınma Amaçları ve Stratejisine Göre Türkiye’de Ağaçlandırmaların Önemi, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri A, Cilt 28, Sayı 1, 1978, 168-212.
86. Şahin, N., Açık Saha Maden İşletmelerinin Ormanlar Üzerindeki Zararlarının Hesaplanması, Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1992.
87. Ünal, S., Orman Yangınlarından Doğan Zarar Düzeyinin Hesaplanması Üzerine Araştırmalar, Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1990.
88. Harmandar, İ., Bedel Hesapları Seminer Notu, OGM Kadastro Mülkiyet Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1985
89. Gülen, İ., Orman İşletmesinde Üretim Faktörleri ve Kapasite, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, Cilt 18, Sayı 2, 1968, 1-6.
90. Akdoğan, N., Tenker, N., Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, 4. Baskı, Ankara, 1992.
91. DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Ankara, Mart 1996.

92. Artvin OBM, Artvin ve Ardauç DOI'leri Orman İşletme Őeflikleri Amenajman Planları, 1972-1991.
93. Artvin OBM, Makine İkmal Şube M¼d¼rl¼ę¼ Kayıtları, Artvin, 1997.
94. ağlar, Y., Devlet Orman İşletmelerinin İşlevsel Sınıflandırılması, MPM Yayın No: 427, Ankara, 1990.
95. Orman Genel M¼d¼rl¼ę¼, OGM Haberleri, Sayı: 1, Ekim 1996.
96. Toksoy, D., Yazıcı, K., Devlet Orman İşletmelerinde Sabit Sermayenin Hesaplanmasında Kullanılabilecek Bir Yöntem, İstanbul Üniversitesi Orman Fak¼ltesi Dergisi, Seri B, Cilt 40, Sayı 4, 1990, 111-121.
97. ağlar, Y., Stok Yönetimi Sorunu ve Devlet Orman İşletmeleri Yön¼nden Önemi, En Uygun Stok D¼zeylerinin Belirlenmesi, K.T.Ü. Orman Fak¼ltesi Dergisi, Cilt 10, Sayı 1-2, 1987, 12-40.
98. T.C. Merkez Bankası Trabzon Şubesi Kayıtları, Trabzon, 1991-1995.
99. Türker, M.F., Devlet Orman İşletmelerinde Pazarlama Anlayışı ve Fiyatlandırmanın Kriği, K.T.Ü. Orman Fak¼ltesi Bahar Yarıyılı Seminerleri, Fak¼ltesi Yayın No:49, Trabzon, 1995, 90-94.
100. Türker, M.F., G¼m¼ř, C., Ayaz, H., Türkiye'de Ormancılık Ekonomisi, Ormancılık Politikası ve Ormancılık Hukuku İle İğili Sorunlar ve öz¼m Önerileri, Türkiye Ormancılık Raporu, K.T.Ü. Orman Fak¼ltesi, Yayın No:48, Trabzon, 1995, 80-102.
101. Geray, U., Orman Kaynakları Yönetiminin Geliştirilmesi ve Sorunları, I. Ormancılık Şurası, Kasım 1993, Ankara, Tebliğiler ve Ön alışma Grubu Raporları, Cilt 3, 137-149.

7. EKLER

Ek Tablo 1. Artvin DOİ'nin Hasat, Nakil ve Satış Giderleri

Yıllar	Ürün cinsi	Hasat giderleri	Nakil giderleri	Satış giderleri
1991	Tomruk (TL/m ³)	28 850	147 110	86
	Maden direk (TL/m ³)	-	-	-
	Sanayi odunu (TL/m ³)	22 736	125 148	153
	Yakacak odun (TL/st)	11 913	79 535	62
1992	Tomruk (TL/m ³)	33 000	208 000	532
	Maden direk (TL/m ³)	-	-	-
	Sanayi odunu (TL/m ³)	27 000	232 000	422
	Yakacak odun (TL/st)	19 465	138 339	380
1993	Tomruk (TL/m ³)	60 000	370 000	2 610
	Maden direk (TL/m ³)	-	-	-
	Sanayi odunu (TL/m ³)	55 000	406 000	2 588
	Yakacak odun (TL/st)	33 167	243 433	1 840
1994	Tomruk (TL/m ³)	98 000	692 000	880
	Maden direk (TL/m ³)	-	-	-
	Sanayi odunu (TL/m ³)	87 000	553 000	833
	Yakacak odun (TL/st)	54 030	402 858	588
1995	Tomruk (TL/m ³)	242 000	1 413 000	10 934
	Maden direk (TL/m ³)	-	-	-
	Sanayi odunu (TL/m ³)	192 687	1 327 896	17 492
	Yakacak odun (TL/st)	112 397	857 622	7 642

Ek Tablo 2. Ardauç DOİ'nin Hasat, Nakil ve Satış Giderleri

Yıllar	Ürün cinsi	Hasat giderleri	Nakil giderleri	Satış giderleri
1991	Tomruk (TL/m ³)	24 127	111 422	4 967
	Maden direk (TL/m ³)	36 216	111 388	7 096
	Sanayi odunu (TL/m ³)	-	-	-
	Yakacak odun (TL/st)	11 473	76 792	3 470
1992	Tomruk (TL/m ³)	39 024	166 898	294
	Maden direk (TL/m ³)	45 007	175 710	325
	Sanayi odunu (TL/m ³)	-	-	-
	Yakacak odun (TL/st)	21 141	101 544	202
1993	Tomruk (TL/m ³)	66 998	300 967	12 387
	Maden direk (TL/m ³)	71 467	275 251	321
	Sanayi odunu (TL/m ³)	-	-	-
	Yakacak odun (TL/st)	33 720	146 201	8 537
1994	Tomruk (TL/m ³)	98 000	486 000	958
	Maden direk (TL/m ³)	116 000	469 000	1 317
	Sanayi odunu (TL/m ³)	-	-	-
	Yakacak odun (TL/st)	55 000	251 000	675
1995	Tomruk (TL/m ³)	252 000	1 143 000	7 655
	Maden direk (TL/m ³)	192 000	945 000	9 732
	Sanayi odunu (TL/m ³)	-	-	-
	Yakacak odun (TL/st)	108 000	590 000	5 397

Ek Tablo 3. Artvin DOI'ye Ait Tevzi Giderler (Piyasa + Tahsis pazarlıklı satışlar, tüm satışlar ve merkezden gelen tevzi giderler dikkate alınarak üç farklı tevzii gider hesaplanmıştır.)

Yıllar	Tevzi Gider Hesabında Esas Alınan Kriter	Tomruk (TL/m ³)	Maden direği (TL/m ³)	Sanayi odunu (TL/m ³)	Yakacak odun (TL/Ster)
1991	Piyasa+Tah. ve Paz. Satışlar	140 692	-	172 104	98 289
	Tüm Satışlar	97 120	-	172 152	69 424
	Merkezin Belirlediği Tev. Gid.	320 774	-	54 170	7 448
1992	Piyasa+Tah. ve Paz. Satışlar	435 389	-	278 496	311 073
	Tüm Satışlar	350 312	-	278 478	251 054
	Merkezin Belirlediği Tev. Gid.	442 596	-	77 000	9 400
1993	Piyasa+Tah. ve Paz. Satışlar	1 019 190	-	1 008 079	742 755
	Tüm Satışlar	550 074	-	548 706	397 798
	Merkezin Belirlediği Tev. Gid.	774 717	-	175 000	36 270
1994	Piyasa+Tah. ve Paz. Satışlar	755 593	-	1 086 707	760 695
	Tüm Satışlar	736 731	-	707 685	492 712
	Merkezin Belirlediği Tev. Gid.	1 031 277	-	312 263	84 717
1995	Piyasa+Tah. ve Paz. Satışlar	1 808 278	-	2 172 830	1 338 535
	Tüm Satışlar	1 360 719	-	2 172 830	951 053
	Merkezin Belirlediği Tev. Gid.	2 668 320	-	754 825	130 000

Ek Tablo 4. Ardaneç DOI'ye Ait Tevzi Giderler (Piyasa + Tahsis pazarlıklı satışlar, tüm satışlar ve merkezden gelen tevzi giderler dikkate alınarak üç farklı tevzii gider hesaplanmıştır.)

Yıllar	Tevzi Gider Hesabında Esas Alınan Kriter	Tomruk (TL/m ³)	Maden direği (TL/m ³)	Sanayi odunu (TL/m ³)	Yakacak odun (TL/Ster)
1991	Piyasa+Tah. ve Paz. Satışlar	127 970	125 301	-	85 540
	Tüm Satışlar	65 773	93 981	-	45 945
	Merkezin Belirlediği Tev. Gid.	325 918	112 000	-	6 256
1992	Piyasa+Tah. ve Paz. Satışlar	306 611	318 427	-	212 140
	Tüm Satışlar	143 802	159 213	-	98 266
	Merkezin Belirlediği Tev. Gid.	436 889	151 000	-	7 387
1993	Piyasa+Tah. ve Paz. Satışlar	458 120	702 566	-	355 701
	Tüm Satışlar	252 169	351 283	-	173 813
	Merkezin Belirlediği Tev. Gid.	791 120	320 000	-	35 000
1994	Piyasa+Tah. ve Paz. Satışlar	686 126	647 771	-	513 471
	Tüm Satışlar	353 708	485 783	-	248 833
	Merkezin Belirlediği Tev. Gid.	1 051 964	589 579	-	84 500
1995	Piyasa+Tah. ve Paz. Satışlar	1 394 236	1 451 419	-	920 630
	Tüm Satışlar	761 587	967 621	-	531 044
	Merkezin Belirlediği Tev. Gid.	2 757 566	1 315 864	-	130 000

Ek Tablo 5. Artvin ve Ardauç DOİ'leri Piyasa Satışları

Yıllar	Ürün Çeşitleri							
	Tomruk (TL/m ³)		Maden direği (TL/m ³)		Sanayi Odunu (TL/m ³)		Yakacak Odun (TL/Ster)	
	Artvin	Ardauç	Artvin	Ardauç	Artvin	Ardauç	Artvin	Ardauç
1991	486 666	555 607	-	373 512	207 375	-	74 349	76 706
1992	1 074 178	1 120 223	-	669 166	860 062	-	110 000	153 148
1993	1 468 851	1 451 748	-	931 502	743 772	-	359 524	354 038
1994	2 514 220	2 049 994	-	1 102 384	742 509	-	456 956	402 569
1995	5 481 575	5 768 702	-	3 479 103	2 977 776	-	485 124	445 000

Ek Tablo 6. Artvin DOİ Kültür ve İdare Masrafları

Yıllar	Kültür masrafı (TL/Ha.)	İdare masrafı (TL/Ha.)
1991	50 631	84 483
1992	135 664	132 213
1993	317 026	211 120
1994	334 532	365 860
1995	657 443	747 524

Ek Tablo 7. Ardauç DOİ Kültür ve İdare Masrafları

Yıllar	Kültür masrafı (TL/Ha.)	İdare masrafı (TL/Ha.)
1991	47 356	33 784
1992	88 896	64 313
1993	194 670	95 520
1994	212 988	202 006
1995	510 885	367 460

8. ÖZGEÇMİŞ

1973 yılında Artvin ilinin Şavşat ilçesinde doğan Atakan ÖZTÜRK, ilk ve orta öğrenimini Artvin’de tamamlamış ve 1990 yılında girdiği KTÜ Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümünden 1994 yılında mezun olmuştur.

Atakan ÖZTÜRK, 1995 yılında Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesinde açılan sınavı kazanarak, Orman Mühendisliği Bölümü Orman Ekonomisi Ana Bilim Dalına Araştırma Görevlisi olarak atanmıştır. Halen KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisliği Ana Bilim Dalı Orman Ekonomisi Programında yüksek lisans öğrenimini sürdürmekte olan Atakan ÖZTÜRK İngilizce bilmektedir.

